

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
VERSLO TEISĖS KATEDRA

POVILAS JUNEVIČIUS
TEISĖS PROGRAMOS VERSLO TEISĖS SPECIALIZACIJOS (62401S105) STUDENTAS

JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Dr. Živilė Skibarkienė

(parašas)

Vilnius

2008

TURINYS

ĮVADAS	3
1. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ SAMPRATA	7
1.1. JURIDINIO ASMENS ORGANŲ STRUKTŪROS MODELIAI.....	7
1.2. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANAI.....	11
2. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ TEISINIS STATUSAS	20
2.1. VIENASMENIO JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANO TEISINIS STATUSAS.....	20
2.2. KOLEGIALAUS JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANO IR JO NARIŲ TEISINIS STATUSAS.....	24
3. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ ATSAKOMYBĖS RŪŠIES PROBLEMATIKA	25
4. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ	32
4.1. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ PRIEŠ JURIDINĮ ASMENĮ.....	33
4.1.1. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį bendrieji ypatumai ir problematika.....	34
4.1.2. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį sąlygos.....	44
4.1.3. Kolegialaus juridinio asmens valdymo organo ir jo narių civilinė atsakomybė prieš juridinį asmenį.....	55
4.2. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ PRIEŠ TREČIUOSIUS ASMENIS.....	57
4.2.1. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis bendrieji ypatumai ir problematika.....	57
4.2.2. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis sąlygos.....	70
4.2.3. Kolegialaus juridinio asmens valdymo organo ir jo narių civilinė atsakomybė prieš trečiuosius asmenis.....	72
IŠVADOS	73
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI	75
LITERATŪROS SARAŠAS	76
SANTRAUKA	80
SUMMARY	81

IVADAS

Verslas – tai vienas iš pagrindinių ekonomikos variklių, o juridinis asmuo – teisinė konstrukcija, kuria remiantis yra organizuojama didžioji dalis verslo visame pasaulyje. Todėl nuo to, kaip yra valdomi juridiniai asmenys (nuo didžiulių korporacijų, bankų iki eilinės uždarnosios akcinės bendrovės) priklauso ir ekonominis pasaulio stabilumas. Štai 21 amžiaus pradžioje kilus finansiniams sunkumams ir dėl netinkamo valdymo žlugus ar patyrus didžiulius nuostolius labai dideliame įmonių skaičiui, tame tarpe tokioms bendrovėms kaip Enron Corporation (JAV) bei Parmalat SpA (Italija), nukentėjo labai daug trečiųjų asmenų – akcininkų, investuotojų, darbuotojų, kreditorių, o netiesioginių padarinių patyrė dar platesnis subjektų ratas. Po šios krizės pasaulyje buvo imtasi priemonių siekiant gerinti bendrovių valdymą (*angl. corporate governance*), pvz. 2002 m. JAV buvo priimtas teisės aktas, vadinamas Sarbanes-Oxley Act¹, o netrukus, 2003 metais, Europos Komisija, remdamasi žymiausių bendrovių teisės specialistų atliktu tyrimu priėmė veiksmų planą dėl bendrovių teisės modernizavimo ir bendrovių valdymo stiprinimo² (toliau – Veiksmų planas), kuriuo numatė ilgalaikį veiksmų planą siekiant gerinti bendrovių valdymą. Viena iš bendrovių valdymo sričių kaip tik ir apima valdymo organų sistemos, jų pareigų bei atsakomybės klausimus.

Taigi, kaip matyti, juridinio asmens valdymas šiuo metu yra ypatingai aktuali teisinė problema visame pasaulyje. Be to, šią problemą dar aktualesnę daro ir dabartiniu metu pasaulį ištikusi ekonominė krizė, ko pasekoje netinkama juridinio asmens valdymo organo veikla gali labai lengvai sužlugdyti bendrovę, o tuo pačiu nukentėtų ir tretieji asmenys.

Kaip buvo nurodyta, pagrindinė teisinė verslo organizavimo konstrukcija yra juridinis asmuo. Autorius pažymi, kad dėl ribotos darbo apimties nebus nagrinėjama visų rūšių ir teisinių formų juridinių asmenų valdymo organų civilinė atsakomybė. Atsižvelgiant į tai, kad magistrinis darbas rašomas verslo teisės katedroje, darbe bus nagrinėjama dominuojančios juridinio asmens formos, kuria yra organizuojamas verslas pasaulyje, valdymo organų civilinė atsakomybė. Tokia juridinio asmens forma yra ribotos atsakomybės bendrovė (*angl. limited liability company*). Lietuvoje šios juridinio asmens formos atitikmuo yra uždarojo arba atvirojo tipo akcinė bendrovė. Todėl šiame darbe vartojant terminus „juridinis asmuo“, „įmonė“, „bendrovė“ bus turima omenyje atvirojo arba uždarojo tipo akcinė bendrovė, jeigu konkrečiai nebus nurodyta kitaip.

¹ Loos A., Migueal de Avillez Pereira, Berglof P., Bonde S. ir kt. Director's liability: a worldwide review – Netherlands: Kluwer Law International and International Bar Association, 2006. P. 98.

² Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward // COM (2003) 284

Pats juridinis asmuo, kaip teisinė konstrukcija, negali veikti be fizinių asmenų, kurie yra juridinio asmens organų nariai, įsikišimo. Juridinis asmuo turi kelis organus, kurių konkretus skaičius priklauso nuo kiekvienos valstybės teisėje įtvirtintos juridinio asmens organų sistemos. Kiekvienas juridinio asmens organas turi savo funkcijas, o juridinio asmens valdymas yra patikėtas juridinio asmens valdymo organams. Tačiau nėra taip paprasta nustatyti, kuriems subjektams galėtų būti taikomos valdymo organų statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, o kuriems ne. Nevienodai šį klausimą reglamentuoja Lietuvos teisės aktai, bendros nuomonės nėra ir teisės moksle bei teismų praktikoje.

Juridinio asmens valdymo organai turi teisę disponuoti juridinio asmens turtu, dalyvauja santykiuose su trečiaisiais asmenimis ir savo veiksmais sukuria juridiniam asmeniui teises ir pareigas. Tad akivaizdu, kad juridinio asmens valdymo organo vaidmuo yra ypatingas. Teisėje tam tikro subjekto ypatingumas ir išskirtinumas pasireiškia jo teisiniu statusu. Tačiau nustatyti valdymo organų teisinį statusą nėra taip paprasta. Formali teisės aktų analizė rodo tik tai, kad pvz., juridinio asmens vadovo teises ir pareigas didžiąja dalimi nustato civilinė teisė, tačiau tam tikrus klausimus reguliuoja ir darbo teisės normos. Tai lemia nevienodą juridinio asmens ir jo vadovo santykio traktavimą, o tuo pačiu nėra vieningos nuomonės ir dėl to, kokia atsakomybė – civilinė ar materialinė – turėtų būti taikoma juridinio asmens vadovui. Ypač prieštaringa šiuo klausimu yra teismų praktika. Šį klausimą yra nagrinėję vos keli teisės mokslo atstovai – daugiausia V. Mikelėnas, taip pat galima pridėti ir R. Greičių bei T. Bagdanskį, tačiau ir tarp jų nėra bendros nuomonės, todėl šiame darbe taip pat bus bandoma rasti atsakymą į šį probleminį klausimą.

Dar viena šiame darbe nagrinėjama problema yra susijusi su nustatymu, kokia – sutartinė ar deliktinė – atsakomybė yra taikoma santykiams tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų. Nuo to pvz., priklauso galimybė riboti atsakomybę ar apskritai tartis dėl jos netaikymo, taip pat galimybė nustatyti netesybas bei kitų klausimų sprendimas. Teismų praktika šiuo klausimu nėra vieninga, o teisės mokslo atstovai taip pat nesutaria, kokia civilinės atsakomybės rūšis turėtų būti taikoma juridinio asmens valdymo organų atsakomybei prieš juridinį asmenį.

Juridinio asmens veiksmai įtakoja ne tik pačio juridinio asmens teises ir pareigas, tačiau yra glaudžiai susiję ir su daugelio kitų subjektų – akcininkų, investuotojų, darbuotojų, kreditorių ir kt., asmenų, kurie dalyvauja santykiuose su juridiniu asmeniu, interesais. Todėl dar vienas probleminis aspektas, kurį nagrinėja autorius, yra juridinio asmens valdymo organų civilinė atsakomybė prieš trečiuosius asmenis. Lietuvoje juridinis asmuo traktuojamas kaip atskiras civilinės teisės subjektas, kuris pats geba įgyti teises ir pareigas bei už jas atsakyti, todėl juridinio asmens valdymo organo civilinė atsakomybė tretiesiems asmenims ilgą laiką buvo negalima. Tačiau situacija pasikeitė ir šis

klausimas Lietuvoje tapo ypač aktualus 2006 metais Lietuvos Aukščiausiajam Teismui išnagrinėjus dvi bylas ir konstatavus, kad juridinio asmens valdymo organams gali kilti atsakomybė ir prieš trečiuosius asmenis. Lietuvos teisės doktrinoje minėta problema šiek tiek nagrinėta tik A. Tikniūtės. Todėl analizuojant juridinio asmens valdymo organų atsakomybę prieš trečiuosius asmenis būtina atsižvelgti ir į užsienio valstybių patirtį.

Be to pažymėtina, kad įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui buvo įtvirtinta dalinės prievolės prezumpcija, todėl dar vienas probleminis klausimas, kuris nagrinėjamas šiame magistro darbe, yra valdybos atsakomybė *in corpore*, t.y. solidari valdybos narių atsakomybė. Atsižvelgdamas į tai magistro darbo autorius pažymi, jog darbe vartojant sąvoką juridinio asmens valdymo organo atsakomybė, kartu turima omenyje ir valdymo organo (valdybos) narių atsakomybė, jei nenurodyta kitaip.

Šio magistro **darbo objektas** yra valdymo organų bei jų narių civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos bei minėtos atsakomybės taikymo probleminiai aspektai. Darbe nebus nagrinėjamos civilinės atsakomybės realizavimo, ribojimo bei draudimo klausimus reglamentuojančios teisės normos.

Šio magistro **darbo dalykas** yra juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinė atsakomybė, kaip viena iš juridinio asmens valdymo organų ir jų narių atsakomybės rūšių.

Darbo tikslas - kompleksškai išanalizuoti juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės reglamentavimą, taip pat išanalizavus teorinę bei praktinę medžiagą pateikti juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės problematiką, jos vertinimą bei galimus problemų sprendimo būdus.

Siekdamas šio darbo tikslo, autorius kelia tokius **uždavinius**:

1. Nustatyti, kokiems subjektams gali būti taikomos juridinio asmens valdymo organų ir jų narių statusą bei civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos. T.y. nustatyti civilinės atsakomybės subjektą.
2. Išsiaiškinti, kokie teisiniai santykiai susiklosto tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų.
3. Nustatyti kokios rūšies atsakomybė turi būti taikoma juridinio asmens valdymo organams prieš juridinį asmenį.
4. Išanalizuoti juridinio asmens valdymo organo atsakomybės prieš trečiuosius asmenis taikymo galimybes ir ypatumus.
5. Išskirti juridinio asmens valdymo organų civilinės atsakomybės sąlygų taikymo ypatumus.
6. Išanalizuoti kolegialių juridinio asmens valdymo organų civilinės atsakomybės ypatumus.

Tyrimu siekiama patvirtinti keletą **hipotezių**:

1. Juridinio asmens valdymo organų atsakomybei prieš juridinį asmenį yra taikomos civilinės teisės normos reglamentuojančios sutartinę civilinę atsakomybę.
2. Tretieji asmenys pagal deliktinės atsakomybės taisyklės turi teisę reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš juridinio asmens valdymo organo, o ne tik iš pačio juridinio asmens.
3. Kolegialaus juridinio asmens valdymo organo nariams gali būti taikoma solidari atsakomybė.

Užsibrėžtam tyrimo tikslui pasiekti šiame darbe kompleksiskai naudojami šie **tyrimo metodai**:

Lyginamasis metodas. Šio metodo pagalba yra palyginamos Lietuvos teisės normos su kitų valstybių teisės normomis reglamentuojančiomis juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinę atsakomybę. Toks palyginimas suteikia galimybę nustatyti juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės reglamentavimo spragas bei suteikia galimybę pateikti įvairius pasiūlymus kaip pagerinti esamą teisinį reguliavimą.

Istorinis metodas naudojamas nagrinėjant juridinio asmens valdymo organų bei jų narių civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų evoliuciją. Tai padeda geriau suprasti dabar galiojančių teisės normų pagrindą ir ypatumus.

Sisteminis metodas. Šiuo metodu siekiama atskleisti teisės normų, reglamentuojančių juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinę atsakomybę, tarpusavio ryšius bei prasmę. Sistemiskai aiškinant teisės normas taip pat atskleidžiamas ir jų turinys.

Lingvistinis metodas darbe naudojamas nustatinėjant konkrečių teisės normų bei jose įtvirtintų kategorijų turinį.

Teleologinio metodo pagalba atskleidžiamas teisės normų tikslas, tikrieji įstatymo leidėjo ketinimai. Tai padeda geriau suprasti teisinį reguliavimą bei išaiškinti juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų paskirtį.

Apibendrinimo metodo dėka darbo pabaigoje formuluojami atsakymai į iškeltus uždavinius. Taip pat apibendrinus išanalizuotą medžiagą, pateikiama keletas pasiūlymų.

1. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ SAMPRATA

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³ (toliau – CK) antrosios knygos VII skyriuje yra vartojamos dvejopos sąvokos – juridinio asmens organai ir juridinio asmens valdymo organai. Norint išsiaiškinti, kokie konkrečiai juridinio asmens organai turėtų būti laikomi valdymo organais, pirmiausia reikia išanalizuoti kokie organai yra sudaromi juridiniam asmeniui vykdant veiklą, kaip yra organizuojamas juridinio asmens valdymas tuo pačiu pažvelgiant ir į užsienio valstybių praktiką bei į juridinio asmens valdymo organizavimo tendencijas. Tai padeda suvokti, kaip veikia juridinis asmuo, kokie yra juridinio asmens organų tarpusavio santykiai ir kokių funkcijų įgyvendinimui jie skirti. Lietuvoje CK ir 2003 m. liepos 13 d. priimtas bei šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (toliau – ABI) ganėtinai aiškiai išskiria valdymo organus. Tačiau kai kurie atskiri įstatymai, o taip pat teismų praktika ir teisės doktrina išplečia asmenų ratą, kuriems galėtų būti taikomos juridinio asmens valdymo organų ir jų narių veiklą reglamentuojančios teisės normos. Dėl šios priežasties būtina ne tik formaliai, bet ir iš esmės išnagrinėti juridinio asmens valdymo organo sąvoka. Tam, autoriaus nuomone, reikia nustatyti, kuo civilinėje teisėje pasireiškia juridinio asmens valdymas. Tai išsiaiškinus būtų galima spręsti, ar pagrįstai kai kuriuose teisės aktuose, teismų praktikoje ir teisės doktrinoje išplečiamas subjektų ratas, kuriems galėtų būti taikomos juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos. Šie aspektai bus aptarti tolimesnėse skyriaus dalyse ir tokiu būdu yra siekiama nustatyti konkrečius juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės subjektus.

1.1. JURIDINIO ASMENS ORGANŲ STRUKTŪROS MODELIAI

Juridinio asmens organų struktūros modelį galima apibudinti kaip teisės normų visumą, kuri nustato, kokius organus turi ar gali turėti juridinis asmuo, koks yra jų teisinis statusas bei kuri sureguliuoja teisinius santykius tarp pačių juridinio asmens organų.

Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse yra įtvirtinti įvairūs juridinio asmens organų struktūros modeliai. Tiesa, reikia paminėti, kad Europos Komisija bandė suvienodinti akcinių bendrovių struktūros modelį visoje ES ir dar 1972 metais pateikė taip vadinamos penktosios ES įmonių teisės direktyvos projektą (toliau – Penktoji direktyva) Europos Tarybai. Visgi Penktoji direktyva nesulaukė vieningo palaikymo iš visų ES valstybių, o daugiausiai pasipriešinimo susilaukė Penktosios direktyvos nuostata, numačiusi privalomą dviejų lygių valdymo struktūros modelio sukūrimą, ir

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262

nuostata, numachiusi privalomą darbuotojų atstovavimą stebėtojų taryboje bendrovėse, kuriose dirba daugiau nei 500 darbuotojų. Visgi Europos Komisija 1982 metais dar kartą pabandė suvienodinti bendrovių valdymo sistemas ES ir pateikė Europos Tarybai persvarstytą Penktosios direktyvos pasiūlymą, kuriuo atsisakė privalomo dviejų lygių bendrovės valdymo struktūros modelio ir leido valstybių narių bendrovėms likti prie vieno lygmens valdymo modelio, tačiau siekė įpareigoti valstybes nares nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinti leidimą bendrovėms laisvai pasirinkti ir dviejų lygių valdymo struktūros modelį. Tačiau ir šis pasiūlymas nebuvo priimtas. Galiausiai 1991 metais Europos Komisija pateikė dar vieną Penktosios direktyvos pataisą, tačiau penktosios direktyvos projektas iki šiol taip ir nebuvo priimtas⁴.

Taigi, vieningas juridinių asmenų organų struktūros modelis taip ir nebuvo įtvirtintas. Galima teigti, kad įmonių teisės teorijoje išskiriami šie juridinių asmenų organų struktūros modeliai:

- Vienos pakopos (unitarinis) organų struktūros modelis – jo esmė yra ta, kad sudaroma tikrai juridinio asmens valdyba⁵. Tokiu atveju valdyba atlieka dvejopo pobūdžio funkcijas – valdymo ir kontrolės, o valdybą atitinkamai sudaro vykdomieji direktoriai (*angl. executive directors*), atsakingi už juridinio asmens valdymą ir nevykdomieji direktoriai (*angl. non-executive directors*), atsakingi už juridinio asmens kontrolę. Tokia sistema įtvirtinta Jungtinėse Amerikos Valstijose, Švedijoje, Ispanijoje, Airijoje ir kai kur kitur. Tačiau taip pat skiriasi ir valstybių požiūris į vienpakopės sistemos realizavimą, pvz. Jungtinėse Amerikos Valstijose numatyta, kad visas juridinio asmens valdymas yra juridinio asmens valdybos kompetencijoje, tuo tarpu Švedijos teisės aktai numato, kad šalia valdybos dar turi būti ir vienas asmenis valdymo organas – administracijos direktorius (*angl. chief executive officer*). Be abejo, abiem atvejais skirsis ir civilinės atsakomybės subjektas, pvz. Jungtinėse Amerikos Valstijose, jeigu būtų keliamas civilinės atsakomybės klausimas už netinkamą juridinio asmens valdymą, tai atsakyti turėtų valdyba, tuo tarpu Švedijoje analogišku atveju dar pirmiau reikėtų nustatyti, kas atsakys, valdyba ar administracijos vadovas⁶.
- Dvipakopis (dualistinis) organų struktūros modelis pasižymi tuo, kad juridinio asmens valdymo ir priežiūros funkcijas atlieka du visiškai skirtingi organai⁷ – valdyba (*angl. managing board*) ir priežiūros taryba (*angl. supervisory board*). Valdybą sudaro vykdomieji direktoriai ir jie negali

⁴ Edwards Vanessa. Europos Sąjungos bendrovių teisė – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 389-391

⁵ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 99.

⁶ Loos A., Migueal de Avillez Pereira, Berglof P., Bonde S. ir kt. Director's liability: a worldwide review – Netherlands: Kluwer Law International and International Bar Association, 2006. P. 95-96, 381-382; 369-370; 296.

⁷ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 101 – 102.

būti stebėtojų tarybos nariais, kol eina pareigas valdyboje. Tiek valdybai, tiek stebėtojų tarybai taip pat vadovauja skirtingi žmonės. Tokia sistema iš esmės siekiama sustiprinti akcininkų interesų apsaugą, kad stebėtojų taryba nuolat ir sistemiškai prižiūrėtų juridinio asmens valdybą ir teiktų informaciją akcininkams. Šią juridinio asmens veiklos organizavimo sistemą numato Vokietijos, Olandijos, Danijos (akcinės bendrovės) ir kai kurių kitų valstybių teisės aktai. Vokietijoje pvz. stebėtojų taryba gali netgi vetuoti valdybos sprendimus. Esant dvipakopiam organų struktūros modeliui daugumoje valstybių šalia valdybos veikia ir vienasmenis juridinio asmens valdymo organas – pvz. administracijos vadovas⁸.

- Alternatyvus (mišrus) organų struktūros modelis⁹. Teisės normos šiuo atveju neįpareigoja juridinių asmenų įgyvendinti kurį nors vieną juridinio asmens organų struktūros modelį, o įtvirtina galimybę juridinio asmens dalyviams patiems apsispręsti, kokių organų struktūros modelių (vienpakopiu ar dvipakopiu) bus grįšta juridinio asmens veikla. Alternatyvus juridinio asmens organų modelis yra įtvirtintas Prancūzijoje ir kai kuriose kitose valstybėse¹⁰.

Tačiau tokių įmonių kaip Enron Corporation bei Parmalat SpA žlugimas, turėjęs pasekmių didžiuliam asmenų ratui, privertė ES toliau ieškoti išeičių, kaip pagerinti bendrovių valdymą. Buvo nuspręsta nepriiminėti bendro teisės akto, reglamentuojančio visą juridinio asmens valdymą (kaip buvo su Penktąja direktyva), o bandyti suregulamentuoti valstybių narių aktus harmonizuojant atskiras sritis bei skatinti valstybes nares priiminėti rekomendacinio pobūdžio bendrovių valdymo kodeksus.

Dėl šios priežasties Europos Komisija 2003 metais priėmė jau darbo įvade minėtą Veiksmų planą ir jame numatė prioritетines sritis, kuriose įmonių teisė turėtų būti harmonizuota. Viena iš sričių būtent ir yra valdymo organų modelio modernizavimas. Europos Komisija rekomenduoja, jog kiekviena valstybė bent jau bendrovėms, kurių vertybiniais popieriais prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, suteiktų galimybę pasirinkti – turėti vieno ar dviejų lygių organų struktūrą, t.y., siekiama, mišraus organų struktūros modelio įtvirtinimo¹¹, o tuo pačiu siekiama, kad priežiūros organas arba nevykdomieji direktoriai būtų visiškai nepriklausomi nuo juridinio asmens, o taip pat ir akcininkų. Tokiu būdu siekiama sustiprinti juridinio asmens kontrolę.

Verta paminėti ir tai, kad Vilniaus vertybinių popierių birža 2004 metais priėmė Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodeksą¹² (toliau – Bendrovių valdymo kodeksas). Šis kodeksas, be kita ko, rekomenduojamas ne tik Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje

⁸ Loos A., Migueal de Avillez Pereira, Berglof P., Bonde S. ir kt. Director's liability: a worldwide review – Netherlands: Kluwer Law International and International Bar Association, 2006. P. 284, 336; 250-251.

⁹ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 104.

¹⁰ Loos A., Migueal de Avillez Pereira, Berglof P., Bonde S. ir kt. Director's liability: a worldwide review – Netherlands: Kluwer Law International and International Bar Association, 2006. P. 269.

listinguojamoms bendrovėms, bet ir toms bendrovėms, kurios nėra listinguojamos Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje. Tokio rekomendacinio pobūdžio tipo aktus yra priėmusi ne tik Lietuva, bet ir pvz. Ispanija, Olandija, Graikija ir kai kurios kitos valstybės. Bendrovių valdymo kodeksas rekomenduoja įmonėms turėti dvipakopį juridinio asmens organų struktūros modelį.

Koks gi juridinio asmens organų struktūros modelis įtvirtintas Lietuvoje? CK 2.82 str. 2 d. numatyta, kad „kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą, jeigu steigimo dokumentuose ir juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nenumatyta kitokia organų struktūra“. Taigi, šis CK straipsnis tik nustato, kad juridinis asmuo privalo turėti vienasmenį valdymo organą ir dalyvių susirinkimą, o likusios juridinio asmens organų struktūros modelio dalies teisinį reguliavimą palieka kitiems juridinio asmens teisinę formą reglamentuojantiems teisės aktams. ABĮ 19 str. 1 d. nustatyta, kad „bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą“¹³. To paties straipsnio 2 d. nurodo, kad „bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros organas – stebėtojų taryba ir kolegialus valdymo organas – valdyba“. Taigi, iš nurodytų CK ir ABĮ nuostatų akivaizdu, jog Lietuvoje yra įtvirtintas alternatyvus (mišrus) juridinio asmens organų struktūros modelis.

Galima taip pat paminėti, kad atskiras juridinių asmenų teises formas reglamentuojantys teisės aktai numato ir kitokį privalomą juridinio asmens organų modelį, štai pvz. Žemės ūkio bendrovių įstatymo (toliau – ŽŪB įstatymas) 21 str. 1 d. numatyta, kad „bendrovės narių susirinkimas yra aukščiausiasis bendrovės organas“¹⁴ 23 straipsnis nustato: „bendrovės valdymo organai yra valdyba arba administracija. Narių susirinkimui nutarus, bendrovės valdyba gali būti nesudaroma. Tokiu atveju valdybos funkcijas atlieka narių susirinkimas ir administracija“. Išanalizavus šias ŽŪB įstatymo nuostatas, darytina išvada, kad minėtas įstatymas įtvirtina vienpakopį žemės ūkio bendrovės organų modelį, kadangi nenumatyta jokia galimybė sudaryti papildomą kontrolės funkcijas vykdantį organą, tokį kaip pvz. stebėtojų taryba akcinių bendrovių atveju.

Taigi, kaip matyti iš pateiktos analizės, Lietuvos teisės aktai įtvirtina keturių rūšių juridinio asmens organus: visuotinį dalyvių (akcininkų) susirinkimą, stebėtojų tarybą, valdybą ir juridinio asmens vadovą. CK ir ABĮ konkrečiai nustato, kurie iš minėtų organų laikomi valdymo organais. Ar pagrįstai kai kurie teisės aktai, teismų praktika ir teisės doktrina plečia subjektų ratą, kuriems galėtų

¹¹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward // COM (2003) 284. P. 15.

¹² http://www.baltic.omxnordicexchange.com/files/baltic/Bendroviu_valdymo_kodeksas.pdf. Prisijungimo laikas – 2008-11-29.

¹³ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5574

¹⁴ Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 13-328

būti taikomos juridinio asmens valdymo organų statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, bus nagrinėjama kitoje šio skyriaus dalyje.

1.2. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANAI

Paminėtina, kad 2000 m. liepos 13 d. redakcijos ABĮ 24 str. 1 d. buvo numatyta, jog „visuotinis akcininkų susirinkimas yra aukščiausias bendrovės valdymo organas“¹⁵. Tos pačios redakcijos ABĮ 22 str. 1 d. buvo numatyta, kad be visuotinio akcininkų susirinkimo bendrovės valdymo organai yra ir stebėtojų taryba, valdyba ir administracijos vadovas, o 22 str. 2 d. nurodyta, jog akcinėje bendrovėje privalomi valdymo organai yra visuotinis akcininkų susirinkimas, administracijos vadovas ir ne mažiau kaip vienas kolegialus valdymo organas - stebėtojų taryba ar valdyba. Tuo tarpu CK 2.82 str. 2 d. nustatyta, kad „kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą“. Akivaizdu, kad tarp CK ir 2000 m. liepos 13 d. redakcijos ABĮ buvo prieštaravimų – minėtas ABĮ visus keturis juridinio asmens organus laikė valdymo organais, o CK bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo valdymo organu nelaiko, tačiau pažymėtina, kad CK valdymo organu leidžia laikyti kolegialų juridinio asmens organą. Tad situacija buvo prieštaringa – neaišku, ar bendrovės visuotinis akcininkų susirinkimas galėjo būti laikomas juridinio asmens valdymo organu, taip pat ar tik valdyba, ar ir stebėtojų taryba laikytinos valdymo organais? Jei laikytumėmės minėtos redakcijos ABĮ teisės normų, tai civilinė atsakomybė už netinkamą juridinio asmens valdymą galėtų kilti visiems keturiems bendrovės organams.

Situaciją pakeitė 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojusi ABĮ redakcija. Šio įstatymo 19 str. 1 d. numatyta, kad „bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą“, o to paties straipsnio 2 d. nustato, kad „bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros organas – stebėtojų taryba ir kolegialus valdymo organas – valdyba“. Kaip matyti pagal dabar galiojančio ABĮ nuostatas, valdymo organais laikytini juridinio asmens vadovas ir valdyba, tuo tarpu visuotinis akcininkų susirinkimas jau nebelaikomas valdymo organu. Stebėtojų taryba taip pat nebelaikoma bendrovės valdymo organu, o įvardijama kaip priežiūros organas.

Visgi neaiškumų siekiant atriboti asmenis, kuriems taikytinos valdymo organų statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, kyla analizuojant specialius įstatymus, teismų praktiką ir teisės doktriną. Pavyzdžiui Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 18 str. yra nurodyta, jog „finansų įstaigos kolegialūs valdymo organai yra stebėtojų taryba ir valdyba“¹⁶. To paties įstatymo 19

¹⁵ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914

¹⁶ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891.

str. 2 d. taip pat nustatyta, kad finansų įstaigos administracijoje turi būti du asmenys – vadovas ir jo pavaduotojas kurie kartu arba atskirai turi teisę sudaryti sandorius finansų įstaigos vardu pagal nustatytas veiklos sritis. Maža to, minėto įstatymo 20 str. 1 d. numatyta, kad finansų įstaigos vadovai yra: stebėtojų tarybos nariai, valdybos nariai, revizorius, administracijos vadovai, vidaus audito tarnybos vadovas, finansų įstaigos darbuotojai bei kiti asmenys, kuriems yra suteikti įgaliojimai savarankiškai priimti sprendimus dėl finansinių paslaugų teikimo ir finansų įstaigos vardu sudaryti sandorius, turinčius rizikos požymių¹⁷. Kaip matyti, toks teisinis reguliavimas visiškai priešingas ABĮ nustatytam reguliavimui – stebėtojų taryba laikoma valdymo organu, o finansų įstaigos vadovu laikomas ne tik vienasmenis valdymo organas, bet ir kitų organų nariai bei įvairias funkcijas ir pareigas galintys atlikti darbuotojai, netgi kiti specialiai įgalioti asmenys.

Štai LAT išplėstinė teisėjų kolegija teigia, kad „stebėtojų taryba yra priežiūros organas, kurio pagrindinė funkcija – kontroliuoti, prižiūrėti, analizuoti įmonės valdybos arba administracijos veiklą <...> Įstatyme nenustatyta specialių stebėtojų tarybos narių civilinės atsakomybės taisyklių. Stebėtojų taryba yra kolegialus valdymo organas, jos atsakomybė įmonei turėtų būti nustatoma taikant analogiškas normas, įtvirtinančias įmonės valdybos narių civilinę atsakomybę“¹⁸. Taigi LAT laikosi nuomonės, kad stebėtojų taryba taip pat yra valdymo organas ir jai turėtų būti taikomos juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos. Tokiai pozicijai pritaria ir V. Mikelėnas¹⁹. Iš esmės tokios nuomonės laikosi ir R. Greičius, stebėtojų tarybos narius laikydamas juridinio asmens vadovais²⁰. Kaip bus nurodyta ir tolimesnėje darbo dalyje, LAT taip pat juridinio asmens valdymo organų statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas taiko ir filialo vadovui.

Norint tinkamai įvertinti aukščiau nurodytus prieštaravimus tarp teisės aktų ir teismų praktikos bei teisės doktrinos, autoriaus nuomone reikia nustatyti, kuo yra ypatingas juridinio asmens valdymo organas. Šie ypatumai atsiskleidžia per juridinio asmens valdymo organo santykį su bendrove. Kaip bus nurodyta šioje ir tolimesnėse darbo dalyse, tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje akcentuojama, jog juridinio asmens valdymo organus ir juridinį asmenį sieja fiduciariniai santykiai. Todėl reikia nustatyti, kada būtent tarp konkretaus subjekto ir juridinio asmens susiklosto fiduciarinis santykis ir kas jį lemia. Štai R. Greičius siūlo taikyti statuso teoriją nustatant ar konkretų subjektą ir

¹⁷ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-05-25 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006

¹⁹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 298.

²⁰ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 112.

juridinių asmenų sieja fiduciariniai santykiai²¹. Pagal šią teoriją jei tam tikras asmuo turi juridinio asmens valdymo organo teisinį statusą, tai jis ir laikytinas fiduciarinių santykių subjektu. Autorius tokiai pozicijai nepritaria. Statuso teorijos taikymas visiškai nepaaiškina juridinio asmens ir jo valdymo organų santykio, ko pasekoje nėra galimybės atriboti asmenų, kuriems taikytinos valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, o kuriems ne. Norint konstatuoti, kad tam tikram asmeniui galima taikyti civilinę atsakomybę kaip valdymo organui, pirmiausia reikia nustatyti, ar jį ir bendrovę sieja fiduciariniai santykiai. Tik nustačius, kad konkretų subjektą ir juridinį asmenį sieja fiduciariniai santykiai, galima teigti, kad jam taikytinos juridinio asmens valdymo organo civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos. Kad pirmiausiai reikia nustatyti konkretų asmenį ir bendrovę siejančio santykio turinį, o tik po to konstatuoti, kad tas santykis lemia, jog konkrečiam subjektui yra taikytinos juridinio asmens valdymo organo statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, galima teigti remiantis ir pačiu R. Greičiumi, kuris nurodo, kad „neretai vien konstatuoti fiduciarinius santykius, nenurodant jų esminių požymių, nepakanka. Tai gali turėti lemiamą reikšmę teisingam bylų išsprendimui“²²: Tuo tarpu statuso teorija tenurodo fiduciarinių santykių subjektą, bet ne to santykio ypatumus ir požymius, pagal kuriuos būtų galima nustatyti, ar tam tikrą asmenį ir bendrovę sieja fiduciariniai santykiai, t.y. ar konkrečiam asmeniui galima taikyti juridinio asmens valdymo organo statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas. Taigi, norint konstatuoti, kad tam tikram subjektui taikytinos juridinio asmens valdymo organo statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, būtina nustatyti, koks požymis (ar požymiai) yra būdingi fiduciariniams santykiams, susiklostantiems tarp juridinio asmens valdymo organų ir pačio juridinio asmens.

Jau pati valdymo organų sąvoka nurodo, kad šie organai iš kitų juridinio asmens organų išsiskiria tuo, kad jiems būdinga juridinio asmens valdymo funkcija. Atlikta teisės doktrinos analizė (kuri bus aptariama toliau) taip pat parodo, kad juridinio asmens valdymo organo statusą turinčius asmenis bandoma apibrėžti per juridinio asmens valdymo funkciją. Atsižvelgiant į tai, reikia nustatyti, ar tam tikriems asmenims turint teisę valdyti juridinį asmenį yra sukuriami fiduciariniai santykiai tarp juridinio asmens ir minėtų asmenų (t.y. nustatyti, ar valdymas yra tas požymis, būdingas fiduciariniams santykiams tarp bendrovės valdymo organų bei jų narių ir juridinio asmens). Visgi šiuo atveju neaiškumų kyla analizuojant pačią valdymo sąvoką bei jos turinį. Tai pažymi ir R. Greičius, nurodydamas, kad „Lietuvos teorijoje ir praktikoje vertinant juridinio asmens veiklos organizavimo

²¹ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 68.

²² Ten pat. P. 72 – 73.

sistemą pagrindinė problema yra valdymo funkcijos samprata, tiksliau – painiavą kelia jos nebuvimas²³.

Visų pirma reikia pažymėti, kad juridinio asmens valdymas teisine ir ekonomine prasme yra skirtingi dalykai. Kadangi šiam darbui aktualus yra valdymas teisine prasme, tai tik trumpai paminėtina, kad ekonomistai dažniausiai valdymą apibūdina kaip planavimą, organizavimą, vadovavimą ir kontrolę. Valdymas taip pat apima ir sprendimų procesą, susidedantį iš tokių etapų: sprendimo inicijavimo, tvirtinimo, įgyvendinimo, stebėsenos ir kontrolės²⁴. Akivaizdu, kad jeigu juridinio asmens organų veiklą vertintume vadovaudamiesi minėtu ekonomistų požiūriu, tai galėtumėme konstatuoti, kad visi minėti juridinio asmens organai (ar atskiri darbuotojai) atlieka valdymo funkciją, tokiu būdu jiems visiems galėtų būti taikomos valdymo organų statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos.

Teisine prasme valdymas turi kitokią reikšmę. J. Kiršienė ir A. Tikniūtė teigia, kad valdymo funkcijos (teisine prasme) išskyrimo pagrindas yra juridinio asmens organo fiduciarinės pareigos juridiniam asmeniui kylančios dėl juridinio asmens organo santykio su juridinio asmens turtu²⁵. Autorės nurodo, kad fiduciarinės pareigos „tai kokybiškai aukštesnis bendrovės valdymo organo pareigų nei juridinio asmens organo standartas. Jis yra nulemtas valdymo organo ir bendrovės santykio patikėjimo. Būtent fiduciariniai santykiai yra tas pagrindas, tas specifinis ryšys, kuris paprastai su bendrove sieja tik direktorius, o ne akcininkus, nes šie dažniausiai neprivalo bendrovės tikslų laikyti prioritetiniais“²⁶. Taip pat nurodoma, kad „Fiduciarinės pareigos skiriamos valdymo organo nariui tik tada, kai jis gali valdyti svetimą turtą be efektyvaus savininkų (akcininkų) įsikišimo“²⁷.

R. Greičius juridinio asmens valdymo funkciją daugiausia sieja su kasdiene juridinio asmens veikla. Jis nurodo, kad juridinio asmens vadovas sudaro sandorius juridinio asmens vardu, priima ir atleidžia iš darbo darbuotojus, juos skatina, skiria jiems drausmines nuobaudas ir pan. Valdyba tvirtina juridinio asmens veiklos strategiją, juridinio asmens veiklos struktūrą, darbuotojų pareigybes, vertina juridinio asmens vadovo pateiktą įvairią medžiagą ir pan. Visos šios juridinio asmens vadovo ir valdybos pareigos yra įvardijamos kaip kasdieninės juridinio asmens veiklos organizavimas²⁸.

²³ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 105.

²⁴ Kiršienė J, Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, 2004, t. 55 (47), p. 35-36.

²⁵ Ten pat. P. 36-38.

²⁶ Ten pat. P. 36.

²⁷ Ten pat. P. 37.

²⁸ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 107-109.

Autorius pritarę A. Tikniūtės ir J. Kiršienės pozicijai dėl toliau nurodytų priežasčių. Vertinant aukščiau nurodytas pozicijas, reikia paminėti, kad pati fiduciarinių santykių doktrina yra kilusi iš bendrosios teisės. Štai Jungtinių Amerikos Valstijų profesorius Larry E. Ribstein išskiria bendrovės savininkus ir turtą valdančius asmenis²⁹. Šis autorius, analizuodamas teismų praktiką ir teorinius aspektus, bei juridinio asmens ir jo organų santykių, teigia, kad fiduciariniai santykiai susiklosto būtent tada, kai turto savininkas suteikia kitam subjektui galią (teisę) be didesnių suvaržymų valdyti jo turtą (šiuo atveju turto valdymas suprantamas plačiai – kaip galimybė turtą naudoti, valdyti ir juo disponuoti), o iš fiduciarinio santykio kylančios fiduciarinės pareigos užtikrina tai, kad tas turtas būtų valdomas siekiant patenkinti turto savininko interesus³⁰. Taigi bendrosios teisės atstovas Larry E. Ribstein, kaip ir J. Kiršienė bei A. Tikniūtė, fiduciarinių santykių atsiradimą sieja su svetimo turto valdymu.

Žinoma, galima teigti, kad valdymo organai organizuoja kasdienę juridinio asmens veiklą, tačiau tai neatskleidžia pačio juridinio asmens ir jo valdymo organų santykio ypatumo, t.y. kasdienės veiklos organizavimas nenulemia valdymo organų ir jų narių fiduciarinių pareigų atsiradimo. Teisės doktrinoje nėra nurodoma, jog kasdienės veiklos organizavimu pasireiškiančių veiksmų atlikimas (pvz. bendrovės veiklos strategijos sudarymas) galėtų būti laikomas fiduciarinių santykių požymiu ir lemtų fiduciarinių pareigų atsiradimą. Kasdienės veiklos organizavimo su fiduciarinėmis pareigomis nesieja ir pats R. Greičius. Reikia paminėti, kad pats bendrovės kasdienės veiklos organizavimas taip pat yra susijęs ir su bendrovės turto valdymu, juk darbuotojų priėmimas, kuriems reikia mokėti atlygį, sandorių sudarymas ir pan., yra funkcijos, kurios lemia juridinio asmens turto pokytį. Paminėti ir tai, kad nors R. Greičius apibūdindamas valdymo funkciją kalba apie juridinio asmens kasdienės veiklos organizavimą, tačiau argumentuodamas, jog visuotinis akcininkų susirinkimas neįgyvendina valdymo funkcijos, jis teigia, jog „akcininkų susirinkimas priima sprendimus dėl juridinio asmens organų sudarymo, <...> ir kai kuriais kitais klausimais, kurie nėra kasdienės veiklos pobūdžio ir susiję su viso turto ar esminės juridinio asmens turto dalies pasikeitimu“³¹. Tokiu būdu R. Greičius kaip ir pats linkęs sieti valdymo funkciją su juridinio asmens turto pasikeitimu, o tokiu būdu jo teiginiai sutampa ir su J. Kiršienės bei A. Tikniūtės pozicija, kurios taip pat teigia, kad juridinio asmens valdymo organui būdinga, jog jis gali valdyti svetimą turtą be efektyvaus savininkų (akcininkų) įsikišimo.

²⁹ Ribstein L. E. The structure of the fiduciary relationship. University of Illinois, College of Law. Illinois law and economic working papers series working paper No. LE03-003; January, 2003. P. 41. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=397641. Prisijungimo laikas – 2008-12-18.

³⁰ Ten pat. P. 5, 10-12.

³¹ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 108.

Taigi, vadovaudamasis tuo, kas išdėstyta, autorius mano, kad galėjimas pagal kompetenciją be didesnių suvaržymų valdyti juridinio asmens turtą yra tas požymis (kriterijus), kuris lemia, jog tam tikram subjektui gali būti taikomos juridinio asmens valdymo organo statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos. Toliau, vadovaujantis minėtu kriterijumi, bus analizuojami subjektai, ko pasekoje bus nustatytas subjektų ratas, kuriems galėtų būti taikomos juridinio asmens valdymo organų statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos.

ABĮ 34 str. yra numatyta valdybos kompetencija. Pagal minėtą straipsnį valdyba svarsto ir tvirtina bendrovės valdymo struktūrą ir darbuotojų pareigybes, nustato vadovo atlyginimą, priima sprendimus bendrovei tapti kitų juridinių asmenų steigėja, dalyve ar įsteigti bendrovės filialus ar atstovybes, priima sprendimus dėl tam tikrų sandorių sudarymo, pvz., dėl ilgalaikio turto, kurio balansinė vertė didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo, investavimo, perleidimo, nuomos, įkeitimo, hipotekos taip pat sprendimus įsigyti ilgalaikio turto už kainą, didesnę kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo ir sprendimus įsigyti ilgalaikio turto už kainą, didesnę kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo ir kt.

ABĮ 37 str. taip pat nustatyta vienasmenio juridinio asmens valdymo organo – bendrovės vadovo kompetencija: priima į darbą ir atleidžia darbuotojus, sudaro ir nutraukia su jais darbo sutartis, be jokio papildomo įgaliojimo atstovauja bendrovei santykiuose su trečiaisiais asmenimis, sudaro sandorius bendrovės vardu ir jeigu valdyba nesudaroma, perima jos įgaliojimus bei atlieka kitas teisės aktų ar bendrovės vidaus dokumentų nustatytas funkcijas.

Taigi, vertinant minėtų juridinio asmens organų kompetenciją, akivaizdu, kad išvardytos funkcijos ir įgaliojimai yra susiję su juridinio asmens turto valdymu, būtent minėti organai ir jų nariai gali daryti esminę įtaką bendrovės turtui, ko pasekoje minėtus organus bei jų narius ir juridinį asmenį sieja fiduciariniai santykiai. Tad galima daryti išvadą, jog ABĮ pagrįstai juridinio asmens vadovą ir valdybą įvardija kaip juridinio asmens valdymo organus.

Kalbant apie visuotinį akcininkų susirinkimą, paminėtina J. Kiršienės ir A. Tikniūtės pozicija. Šios autorės teigia, kad iš esmės viskas priklauso nuo to, kas daro realią faktinę įtaką juridinio asmens turtui. Pvz., vienanarių bendrovių akcininkas (arba bendrovės turinčios labai mažai akcininkų, akcininkų susirinkimas) galėtų būti priskiriamas juridinio asmens valdymo organui. Taip pat daroma išvada, kad nuo bendrovės tipo priklauso ir valdymo turinys, t.y. atvirojo tipo bendrovėse valdymo organu laikomas direktorius ir (arba) direktorių valdyba, o uždarojo tipo bendrovėse valdymo organu laikomas visuotinis akcininkų susirinkimas³². Autorius su tokia pozicija nesutinka. Analizuojant ABĮ

³² Kiršienė J, Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, 2004, t. 55 (47), p. 37-38.

20 str., kuriame nustatyta visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencija, įgaliojimų, susijusių su esmine įtaka juridinio asmens turtui, nerandame. Akcininkų susirinkimas gali įtakoti įstatinį kapitalą, tačiau negali daryti operatyvios ir efektyvios įtakos juridinio asmens nuosavo turto pokyčiui, pvz. sudarinėti sandorių juridinio asmens vardu, todėl darytina išvada, kad akcininkų susirinkimo ir bendrovės nesieja fiduciariniai santykiai, ko pasekoje akcininkų susirinkimas nelaikytinas valdymo organu. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika: „bendrovę ir jos valdymo organus sieja fiduciariniai, t. y. tarpusavio pasitikėjimu grindžiami santykiai, todėl visi bendrovės valdymo organai privalo veikti išimtinai bendrovės interesais. Bendrovės valdymo organas privalo balsuoti prieš bet kokį nutarimą, pažeidžiantį bendrovės interesus. Tais atvejais, kai bendrovės valdymo organo narys kartu yra ir bendrovės akcininkas, jo, kaip akcininko, ir jo, kaip bendrovės valdymo organo nario, interesai gali nesutapti. Taip pat gali nesutapti ir bendrovės bei jos akcininkų interesai“³³. Galima nurodyti ir daugiau argumentų, kodėl visuotinis akcininkų susirinkimas nelaikytinas valdymo organu: ABĮ 20 str. 2 d. nustatyta, kad „visuotinis akcininkų susirinkimas gali spręsti ir kitus bendrovės įstatuose jo kompetencijai priskirtus klausimus, jei pagal šį Įstatymą tai nepriskirta kitų bendrovės organų kompetencijai ir jei pagal esmę tai nėra valdymo organų funkcijos“. Ši nuostata aiškiai nurodo, kad visuotinis akcininkų susirinkimas negali vykdyti juridinio asmens valdymo funkcijų. CK 2.50 str. 2 d. yra įtvirtinta bendra taisyklė, kad juridinis asmuo neatsako pagal juridinio asmens dalyvio prievoles, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prievoles, išskyrus įstatymuose arba juridinio asmens steigimo dokumentuose numatytus atvejus. Šia teisės norma yra nurodoma, kad akcininkai neatsako už netinkamą juridinio asmens valdymą, todėl savaime suprantama, kad akcininkai neatlieka juridinio asmens valdymo funkcijos, nes jeigu būtų priešingai, susiklostytų situacija, kai asmuo, turėdamas tam tikras teises, galėtų išvengti atsakomybės už jų netinkamą įgyvendinimą. Analizuojant minėtą J. Kiršienės ir A. Tikniūtės poziciją galima nurodyti, kad akcininkai, jeigu jie daro faktinę įtaką juridinio asmens valdymui, galėtų būti laikomi šešėliniais vadovais, kurie plačiau aptariami šio skyriaus pabaigoje.

Paskutinis juridinio asmens organas, kurį gali turėti bendrovė, yra stebėtojų taryba. Kaip jau minėta, tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, kad stebėtojų taryba yra valdymo organas. Autoriaus nuomone tokia pozicija yra visiškai nepagrįsta.

Stebėtojų tarybos kompetenciją reglamentuoja ABĮ 32 str., iš kurio analizės matyti, kad stebėtojų taryba neturi jokių įgaliojimų, kurie jai leistų daryti įtaką juridinio asmens turtui. O tai yra esminis kriterijus atribojant juridinio asmens valdymo organus nuo kitų organų. Galima paminėti kitus

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000-03-29 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2000

argumentus, kurie akivaizdžiai pagrindžia tai, kad stebėtojų taryba nėra valdymo organas. Štai ABĮ 19 str. 2 d. stebėtojų tarybą įvardina ne kaip valdymo, o kaip priežiūros organą. ABĮ 16 str. 1 d. 4 p. numatyta, kad akcininkai turi teisę „kreiptis į teismą su ieškiniu prašydami atlyginti bendrovei žalą, kuri susidarė dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių pareigų, nustatytų šiame ir kituose įstatymuose, taip pat bendrovės įstatuose, nevykdymo ar netinkamo vykdymo, taip pat kitais įstatymų nustatytais atvejais“. Kaip matyti, ši teisės norma suteikia galimybę akcininkams pasinaudoti specialiu teisės gynimo būdu tik valdymo organų atžvilgiu (bet ne stebėtojų tarybos). Kaip minėta, nesant bendrovėje valdybos, jos kompetencija pereina vadovui, tuo tarpu pagal ABĮ 32 str. 2 d. stebėtojų tarybos kompetencija kitiems organams (tarp jų ir valdymo), negali būti perduodama. Taip pat paminėtina ir tai, kad pagal CK 2.81 str. 4 d. valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys. Pagal ABĮ 33 str. 6 d. ir 37 str. 2 nurodyta, kad valdybos nariu ir vadovu gali būti tik fizinis asmuo, tuo tarpu ABĮ 31 str. nenustato jokių draudimų juridiniam asmeniui įgyti stebėtojų tarybos nario statusą.

Išanalizavus stebėtojų tarybos kompetenciją, galima daryti išvadą, jog stebėtojų taryba prižiūri, kaip yra valdomas juridinis asmuo. Apskritai, galima būtų svarstyti klausimą, kieno interesus atstovauja stebėtojų taryba ir kieno atžvilgiu ji turi pareigas. Tačiau tai nėra šio darbo tema, bet galima trumpai paminėti, kad pvz., pagal Nyderlandų valstybės teisę, nevykdomųjų (priežiūros) direktorių ir vykdomųjų direktorių atsakomybė yra skirtinga³⁴, Prancūzijoje stebėtojų tarybos atsakomybė taip pat yra skirtinga - ji neatsako už netinkamą valdymą, priešingai nei valdymo organai³⁵. Visi šie argumentai leidžia daryti neabejotiną išvadą, jog stebėtojų taryba nėra valdymo organas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vienoje iš bylų LAT konstatavo, kad „filialo veiksmai, kuriuos atlieka filialo valdymo organai ir per kuriuos juridinis asmuo įgyvendina savo funkcijas bei teises ir pareigas, sukuria teisinius padarinius jį įsteigusiam juridiniam asmeniui, todėl pripažintina, kad filialo valdymo organo teisinis statusas yra toks pats kaip ir juridinio asmens valdymo organo“³⁶. Autorius dėl toliau nurodytų priežasčių pritartų šiai LAT pozicijai. CK 2.54 str. nustato, kad filialas turi turėti valdymo organą ir turi būti nustatyta jo kompetencija. Taigi, filialo valdymo organo privalomas egzistavimas įtvirtintas įstatymiškai. Filialo vadovas valdo dalį juridinio asmens turto (t.y. filialo turta), o prisiimdamas įsipareigojimus filialo vardu įtakoja ir viso juridinio asmens turta, nes juridinis asmuo atsako pagal filialo prievoles. Atsižvelgiant į šiuos argumentus, darytina išvada, kad filialo vadovui taikytinos juridinio asmens valdymo organų statusą ir civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės

³⁴ Loos A., Migueal de Avillez Pereira, Berglof P., Bonde S. ir kt. Director's liability: a worldwide review – Netherlands: Kluwer Law International and International Bar Association, 2006. P. 336.

³⁵ Ten pat. P. 276.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-09-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-332/2007

normos. Autoriaus manymu analogiškai turėtų būti aiškinama ir atstovybės vadovo statusas ir civilinė atsakomybė.

Visgi šio magistro darbo autorius mano, kad negalima apsiriboti formaliu požiūriu į juridinio asmens valdymo organą. Norint konstatuoti, kad konkretus asmuo turi atsakyti kaip valdymo organas, ir iškilus klausimui, kas realiai įgyvendino valdymo organo funkcijas, neturėtų užtekti tik pvz., išrašo iš Lietuvos Respublikos Juridinių asmenų registro, jog tam tikras asmuo yra įregistruotas kaip valdymo organas. Šioje vietoje galima pasiremti J. Kiršienės ir A. Tikniūtės pozicija, jog „fiduciarinės pareigos neatsiranda vien tik vykdant išorinę atstovavimo funkciją: mažos bendrovės savininkas gali pasamdyti direktorių atlikti smulkias užduotis, bet pats priiminėti verslo sprendimus, t.y. nedeleguoti pačios valdymo funkcijos“³⁷. Iš tiesų, praktikoje dažni atvejai, kai yra įkuriamos uždarnosios akcinės bendrovės įvairiems tikslams siekti, o juridinio asmens vadovo pareigos patikimos asmenims, kurie tik klusniai vykdo tikrųjų bendrovės savininkų užduotis už tam tikrą atlygį arba dėl kitų priežasčių. Tokiu būdu įmonės valdymo organo veiksmais padarius žalos, atsakomybės išvengia tikrieji kaltininkai. Manytina, kad minėtas neformalus juridinio asmens valdymo organo traktavimas galėtų užkirsti kelią taip vadinamų šešėlinių vadovų (*angl. shadow directors*) piktnaudžiavimui teise ir tokiu būdu tiek formalus juridinio asmens vadovas, tiek neformalus juridinio asmens vadovas galėtų būti traukiami civilinė atsakomybėn solidariai: atsakomybės prieš bendrovę atveju, kaip bus pagrįsta tolimesnėje darbo dalyje, pagal CK 6.760 str. 7 d., o atsakomybės prieš trečiuosius asmenis atveju pagal CK 6.6 str. 3 d. ir 6.279 str. 1 d.

Autoriaus nuomone nagrinėjant ginčą dėl valdymo organo atsakomybės ir byloje dalyvaujantiems asmenims keliant klausimą, kas realiai vykdė valdymo funkciją, būtina įstatymiškai įtvirtinti galimybę teismui pripažinti, jog valdymo funkciją vykdė konkretus asmuo (o ne kažkoks kitas organas, jei pvz. *de facto* vadovas būtų asmuo, turintis akcininko statusą) ir tam asmeniui pritaikyti juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas bei patraukti šešėlinį vadovą atsakomybėn, kaip minėta, solidariai su *de jure* valdymo organo nariu. Šiuo atveju neturėtų būti svarbu, kas buvo šešėlinis vadovas – akcininkas, stebėtojų tarybos narys, kreditorius ar kitas asmuo. Paminėtina, kad toks požiūris į juridinio asmens valdymo organą ir jo atsakomybę yra įtvirtintas daugelyje vakarų Europos valstybių. Pvz., šešėliniu vadovu užsienio valstybėse dėl savo intervencijos į juridinio asmens valdymą gali būti pripažintas ir bankas³⁸. Tai galėtų būti atvejai, kai kreditavimo sutartyse yra numatomi ribojimai juridiniam asmeniui sudarinėti tam tikrus sandorius be

³⁷ Kiršienė J, Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, 2004, t. 55 (47), p. 38.

³⁸ Kraakman R., Davies P., Hansmann H. ir kt. The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach – Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 94.

banko sprendimo ir pan. Didžiojoje Britanijoje šešėliniam vadovui gali būti pritaikyta atsakomybė jeigu jis yra faktinis direktorius arba jeigu valdyba veikia pagal jo instrukcijas³⁹, šešėlinio vadovo atsakomybė galima ir Prancūzijoje⁴⁰. Deja, kol kas Lietuvoje nei teisės normos nei teismų praktika nesudaro galimybės minėtiems šešėliniams vadovams pritaikyti civilinę atsakomybę už jų veiksmus padarant žalą bendrovei ar tretiesiems asmenims.

Taigi, autoriaus nuomone subjektais, kuriems galėtų būti taikomos juridinio asmens valdymo organo civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, turėtų būti laikomi bendrovės valdyba ir jos nariai, bendrovės vadovas, filialo ir atstovybės vadovas. Taip pat būtina įstatymiškai įtvirtinti galimybę konkrečius asmenis pripažinti šešėliniais vadovais, kuriems taip pat būtų taikomos juridinio asmens valdymo organo civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos. Atsižvelgiant į tai kas paminėta, šiame darbe nagrinėjamos atsakomybės subjektais autoriaus nuomone turėtų būti laikomi minėti asmenys. Todėl tolimesnėse darbo dalyse naudojant valdymo organo sąvoką domėn bus imami aukščiau nurodyti asmenys, jei nebus nurodyta kitaip.

2. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ TEISINIS STATUSAS

Juridinio asmens valdymo organų teisinį statusą svarbu nustatyti dėl to, kad būtų galima išsiaiškinti, kokie teisiniai santykiai – civiliniai ar darbo – sieja juridinio asmens valdymo organą ir juridinį asmenį. Nustačius, kokie santykiai sieja minėtus subjektus, būtų galima nustatyti, kurios iš minėtų teisės šakų normų yra taikomos santykiams tarp juridinio asmens valdymo organų bei jų narių, o tame tarpe ir valdymo organų ir jų narių atsakomybei prieš bendrovę.

2.1. VIENASMENIO JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANO TEISINIS STATUSAS

Žvelgiant į vienasmenio bendrovės valdymo organo ir juridinio asmens santykius istoriškai, paminėtina, kad 1998 m. kovo 19 d. ABĮ numatė, kad su administracijos vadovu gali būti sudaryta darbo sutartis arba, jeigu fizinis asmuo turi patentą teikti vadovavimo paslaugas, vadovavimo sutartis, o 2000 m. liepos 13 d. redakcijos ABĮ jau nebeįtraukė jokių galimybių su juridinio asmens vadovu sudaryti civilinę sutartį ir nustatė, kad su bendrovės vadovu sudaroma darbo sutartis. Šiuo metu galiojantis ABĮ taip pat nenumato galimybės su juridinio asmens vadovu sudaryti civilinę sutartį: minėto įstatymo 37 str. 4 d. nustatyta, kad „su bendrovės vadovu sudaroma darbo sutartis“. Taigi,

³⁹ Loos A., Miguez de Avellez Pereira, Berglof P., Bonde S. ir kt. Director's liability: a worldwide review – Netherlands: Kluwer Law International and International Bar Association, 2006. P. 411.

⁴⁰ Ten pat. P. 277.

akivaizdu, jog teisinio reguliavimo tendencijos yra tokios, kad tarp bendrovės vadovo ir pačios bendrovės turi būti sudaroma darbo sutartis atsisakant galimybės sudaryti civilinę sutartį. Toks teisinis reguliavimas formaliai veda prie išvados, jog tarp juridinio asmens vadovo ir pačio juridinio asmens susiklosto darbo teisės santykiai, o tai leistų teigti, jog minėtų subjektų tarpusavio santykiams (tame tarpe ir atsakomybei) turėtų būti taikomos darbo teisės normos. Tačiau akivaizdu, kad juridinio asmens vadovas nėra įprastas darbuotojas – jo priėmimo tvarka yra specifinė, jis gali vienvaldiškai sudaryti sandorius bendrovės vardu (ko negali net patys akcininkai), jis priima į darbą ir atleidžia kitus darbuotojus bei turi kitas teises ir pareigas ir vykdo kitas funkcijas nulemiančias visą bendrovės veiklą bei kurias didžiaja dalimi nustato ne darbo teisės, o civilinės teisės normos.

Dėl nurodytų priežasčių bei nevienareikšmio teisės aktų interpretavimo juridinio asmens vadovo statuso klausimus teko sureguliuoti ir teismų praktikai. LAT vienoje iš savo pirmųjų nutarčių, kuriose buvo suformuota juridinio asmens vadovo statuso doktrina, aiškindamas juridinio asmens vadovo statusą pažymėjo, kad „įmonės vadovas, nors ir dirbantis pagal darbo sutartį, užima specifinę teisinę padėtį. Įmonės vadovas pirmiausiai yra įmonės valdymo organas (CK 28 str.). Taigi jis yra įmonės atstovas *ex officio* ir jį su įmone sieja pirmiausiai civiliniai teisiniai santykiai. Todėl įmonės vadovas nėra eilinis jos darbuotojas, ir dėl šios priežasties darbo teisės normos įmonės vadovui turi būti taikomos atsižvelgiant į jo specifinę padėtį, kuri gali būti sąlygota ir kitokių aplinkybių, pavyzdžiui, aplinkybės, kad įmonės vadovas kartu yra ir įmonės akcininkas“⁴¹, kitoje byloje LAT nurodė, kad „administracijos vadovo ir bendrovės santykiai pasižymi tam tikrais ypatumais. Pirma, tai yra atstovavimo santykiai, kuomet administracijos vadovui, kaip bendrovės įgaliotiniui, pavedama veikti bendrovės vardu ir savo veiksmais sukurti bendrovei teises ir pareigas. Antra, administracijos vadovas teikia tam tikras intelektines paslaugas, t.y. užtikrina kasdieninį bendrovės funkcionavimą ir jos reikalų tvarkymą. Trečia, administracijos vadovo veikla yra jo profesinė veikla ir pragyvenimo šaltinis, t.y. administracijos vadovo ir bendrovės santykiams būdingas darbuotoją ir darbdavį siejančio darbo santykio elementas <...> Administracijos vadovo ir bendrovės santykių ypatumai sudaro pagrindą pripažinti, kad net ir tuo atveju, kai tarp administracijos vadovo ir bendrovės yra sudaryta darbo sutartis, šie santykiai iš esmės atitinka ne darbo teisinius santykius, o civilinius teisinius santykius, kuriems taikytinos pavedimo sutartį reguliuojančios teisės normos <...> darbo teisinius santykius reglamentuojantys teisės aktai administracijos vadovo atleidimo atveju taikytini tik galimybės ateityje jam pasinaudoti socialinėmis garantijomis, susijusiomis su darbo sutartimi ir jos nutraukimu, užtikrinimo aspektu ir reguliuoja tik darbo sutarties pasibaigimo priežasties formulavimą, darbo sutarties nutraukimo ir atleidimo iš pareigų įfor-

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-03-14 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-314/2001

minimą bei atsiskaitymo tvarką <...> Kartu pažymėtina, kad administracijos vadovo buvimas bendrovės organu sąlygoja tai, jog daugelis administracijos vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, vadinasi, administracijos vadovo ir bendrovės santykiams daugiau būdingi įstatyminio atstovavimo bruožai. Taigi išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad administracijos vadovo ir bendrovės santykiai savo esme yra pavedimo teisiniai santykiai⁴². Remiantis minėtomis taisyklėmis buvo formuojama ir tolimesnė teismų praktika dėl juridinio asmens vadovo statuso – vienoje iš nagrinėtų bylų LAT nurodė, kad „bendrovės ir jos vadovo santykiai yra specifiniai, juose yra pavedimo santykių bruožų, todėl darbo sutartims, sudaromoms su bendrovės vadovu, Darbo kodekse nustatytos bendrų taisyklių išimtys“, analogiškai ir vėliau nagrinėtose bylose LAT nenukrypo nuo suformuotos teismų praktikos⁴³.

Autorius pritartų LAT suformuotai praktikai dėl toliau išvardintų priežasčių. Reikėtų paminėti tai, kad yra išskiriami tokie darbo teisinių santykių požymiai: (i) susitariama dėl tam tikrų pareigų atlikimo, (ii) darbo procesą organizuoja darbdavys, o darbuotojas jam paklūsta (yra pavaldus), (iii) darbas atliekamas už atlyginimą⁴⁴. Analizuojant santykius tarp juridinio asmens ir jo vadovo, matyti, jog antrojo požymio juose nėra – kaip jau buvo minėta pirmojoje šio darbo dalyje, juridinio asmens valdymo organas be efektyvaus kitų asmenų įsikišimo disponuoja juridinio asmens turtu, vadovas taip pat pats organizuoja visą įmonės darbo procesą bei didžiąja dalimi pats priima daugelį sprendimų dėl juridinio asmens kasdienės veiklos (sprendžia su kuo sudaryti sandorius, ką priimti į darbą ir t.t.), taigi jis nėra pavaldus jokiai kitam subjektui. Tai leidžia daryti išvadą, kad juridinio asmens ir jo valdymo organo darbo teisės santykiai iš esmės nesieja. Vien darbo sutarties sudarymo faktas darbo santykių nesuponuoja, lygiai taip pat kaip darbo sutarties nesudarymas dar nereiškia darbo santykių nebuvimo. Štai pvz., esant visiems aukščiau nurodytiems darbo santykių požymiams ir nesant darbo sutarties, šie santykiai bus vis tiek pripažįstami darbo teisiniais santykiais (nelegalus darbas – Darbo kodekso⁴⁵ (toliau – DK) 98 str.). Tuo tarpu nesudarius darbo sutarties su vadovu, šie santykiai negalėtų būti laikomi nelegaliu darbu (t.y. darbo santykiais), nes, kaip jau buvo nurodyta, nėra antrojo darbo santykių požymio. Kad darbo sutarties sudarymas neturi įtakos juridinio asmens ir vadovo civiliniams santykiams patvirtina ir kiti argumentai: ABI 37 str. 3 d. numato, kad bendrovės vadovas pradeda eiti pareigas nuo jo išrinkimo momento (o ne darbo sutarties sudarymo), be to darbo sutarties nereikalauja ir Lietuvos Respublikos Juridinių asmenų registras registruodamas juridinio asmens vadovą. Kitas pvz.,

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-10-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-760/2001

⁴³ Žiūrėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-12 nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2007, arba Lietuvos aukščiausiojo teismo 2007-10-19 nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-422/2007

⁴⁴ Nekrošius I., Bužinskas G., Čiočys P. A. Darbo teisė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. P. 14.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569

galėtų būti praktinis ginčas dėl to, kad juridinio asmens vadovas darbo sutartyje pats nusistatė sau atlygį. LAT nurodė, kad „apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pripažino darbo sutartį negaliojančia ir nesivadovavo joje nustatytu ieškovo atlyginimu. Tačiau teisėjų kolegija sutinka su pirmuoju kasacinio skundo argumentu, kad tais atvejais, kai visuotinis akcininkų susirinkimas nėra nustatęs įmonės vadovo atlyginimo, reikia vadovautis CK 6.758 straipsniu“⁴⁶. Taigi ir pripažinus darbo sutartį negaliojančia vadovas laikomas einančiu pareigas ir civiliniai santykiai nenutrūksta. Todėl nors ABĮ 37 str. 4 d. ir nurodoma, kad su bendrovės vadovu turi būti sudaroma darbo sutartis, tačiau jos nesudarymas civiliniams valdymo organo ir juridinio asmens santykiams neturi turėti įtakos.

Visgi be visų argumentų taip pat reikia paminėti ir kitą labai svarbų argumentą – juridinį asmenį ir jo vadovą sieja fiduciariniai santykiai, vadovas veikia pačio juridinio asmens vardu, jis yra tarsi patikėtinis, tuo tarpu fiduciariniai santykiai yra nebūdingi darbo teisei. Šiuos santykius, kaip darbo teisei nebūdingą bruožą net ir tuo atveju, kai egzistuoja visi šios darbo dalies pradžioje nurodyti darbo santykių požymiai, nurodo ir darbo teisės mokslininkai, teigdami, kad „norint išsiaiškinti, kokia teisės šaka turėtų reguliuoti tarnautojų darbą, matyt, pirmiausia reikėtų atsižvelgti į tarnautojų atliekamų tarnybinių funkcijų pobūdį <...> viešojo valdymo tarnautojus su valstybe sieja ypatingi santykiai: valstybė – suverenai, o valdininkas – valdžios atstovas, valstybės agentas, patikėtinis“⁴⁷ (akivaizdu, jog šnekama apie fiduciarinius santykius). Būtent tokiais argumentais teisės moksle yra argumentuojama, kodėl valstybės ir jos tarnautojų nesieja darbo santykiai ir valstybės tarnautojai nėra darbuotojai pagal darbo teisę. Nors cituoti autoriai komentuoja santykius tarp valstybės ir jos tarnautojų, o ne juridinio asmens ar jo vadovo, tačiau aiškiai įvardijama, jog tarp minėtų subjektų nėra darbo santykių ne dėl to, kad šalys yra valstybė ir jos tarnautojai, o būtent dėl to, kad juos sieja ypatingi (fiduciariniai) santykiai. Atsižvelgiant į tai, kad pirmojoje magistro darbo dalyje buvo konstatuota, jog vadovą ir juridinį asmenį sieja fiduciariniai santykiai, darytina neabejotina išvada, kad kaip ir valstybės tarnautojo, taip ir juridinio asmens vadovo statusas yra visiškai skirtingas nei darbuotojo.

Taigi apibendrinant visa tai, kas paminėta šiame skyriuje, galima daryti neabejotiną išvadą, kad galimybės sudaryti darbo sutartį su juridinio asmens vadovu įtvirtinimas nepanaikina vadovo, kaip civilinės teisės subjekto, statuso. Juridinio asmens vadovo negalima laikyti darbuotoju darbo teisės prasme, nes jo ir juridinio asmens santykiai neturi darbo santykiams būdingų požymių visumos. Autoriaus nuomone galimybės sudaryti su vadovu darbo sutartį įtvirtinimas įstatyme yra skirtas papildomai užtikrinti juridinio asmens vadovo teises, kurių nereguliuoja civilinė teisė, šiuo tarsi vadovui suteikiant papildomas teises ir garantijas nei kitiems civilinių santykių subjektams, tačiau tai

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-03-15 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2004

⁴⁷ Nekrošius I., Bužinskas G., Čiočys P. A. Darbo teisė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. P. 15.

tikrai neturėtų virsti darbo santykių intervencija į civilinius santykius. Geras to pvz., yra praktikoje ne kartą nagrinėti ginčai dėl juridinio asmens vadovo atleidimo. Vadovai vis bandydavo remtis DK nuostatomis ribojančiomis galimybe su darbuotoju nutraukti darbo sutartį, tačiau LAT ne kartą išaiškino, jog vadovo atleidimui DK nuostatos netaikomos, nes tarp juridinio asmens ir vadovo susiklosto civiliniai (pavedimo) santykiai, ko pasekoje atleidimo tvarkai reikia taikyti civilinės teisės šaltinį – ABĮ⁴⁸. Taigi, darbo teisė turėtų būti taikoma juridinio asmens vadovams tik tuose santykiuose, kurių nereguliuoja civilinė teisė, pvz., juridinio asmens vadovo socialinių garantijų, pensijų klausimų ir kitose srityse.

2.2. KOLEGIALAUS JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANO IR JO NARIŲ TEISINIS STATUSAS

Nustačius juridinio asmens vadovo statusą, reikėtų išanalizuoti ir kito valdymo organo – bendrovės valdybos – teisinį statusą. Šiuo atveju yra paprasčiau. ABĮ nenustato reikalavimo, kad su bendrovės valdybos nariais būtų sudaroma darbo sutartis. 2000 m. liepos 13 d. redakcijos ABĮ 34 str. 7 d. buvo numatyta, kad „už veiklą valdyboje jos nariams visuotinis akcininkų susirinkimas gali atlyginti (mokėti tantjemas) tik iš grynojo pelno, atsižvelgdamas į šio įstatymo 61 straipsnio nuostatas“. Taigi senosios redakcijos ABĮ apskritai draudė mokėti pareiginį atlyginimą valdybos nariams, o tai sąlygoja išvadą, kad tarp valdybos nario ir juridinio asmens darbo santykiai negalimi, kadangi vienas iš privalomų darbo santykių požymių yra nustatytas atlygis už darbo procesą. Šiuo metu galiojančio ABĮ 33 str. 11 d. numato, kad „už veiklą valdyboje jos nariams gali būti mokamos tantjemos šio įstatymo 59 straipsnyje nustatyta tvarka“. Esant tokiai naujai formuluotei, minėtą teisės normą bandoma aiškinti plečiamai nurodant, kad naujojo ABĮ 33 str. 11 d. nedraudžia mokėti valdybos nariams be tantjemų ir kito atlygio. Praktikoje taip pat vis dažniau pasitaiko atvejų, kai su valdybos nariais yra sudarinėjamos sutartys, pagal kurias yra nustatomas atlyginimas už valdybos nario veiklą. Tačiau teismų praktikos šiuo klausimu dar nėra. Visgi net ir pritarus šiam plečiamam minėtos teisės normos aiškinimui, negalima būtų prieiti išvados, kad valdybos narius ir juridinį asmenį sieja darbo santykiai, kadangi tarp valdybos ir juridinio asmens nėra kito darbo santykių požymio – pavaldumo. Vadovaujantis minėtais argumentais, darytina išvada, kad valdybos narius ir bendrovę sieja tik civiliniai, o ne darbo teisiniai santykiai. Tai patvirtina ir LAT suformuota praktika – vienoje iš bylų LAT nurodė, kad „valdybos nariams kaip ir administracijos vadovui pavedama veikti bendrovės vardu Akcinių bendrovių įstatymo ir bendrovės įstatų pagrindu, šie santykiai kvalifikuotini pavedimo (ne darbo) teisiniais santykiais“⁴⁹.

⁴⁸ Žr. pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-10-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-760/2001; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2007

⁴⁹ Lietuvos aukščiausiojo teismo 2004-10-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2004

Gali pasitaikyti atveju, kai valdybos narys bendrovėje kartu dirba kitose pareigose pagal darbo sutartį. Paminėtina, kad tokiu atveju asmens statusas skiriasi priklausomai nuo einamų pareigų – jei asmuo vykdytų valdybos nario pareigas, tai bus laikoma, jog tuo metu jį ir bendrovę sieja civiliniai santykiai, o jeigu vykdo tai, kas jam pavesta kaip darbuotojui, tai santykiams tarp jo ir bendrovės bus taikomos darbo teisės normos. Tai patvirtina ir LAT praktika – teismas nurodė, kad „ginčas dėl žalos atlyginimo kyla iš pavedimo teisinių santykių, o ne iš darbo santykių, nors atsakovas ir užėmė antrąsias pareigas bendrovėje – direktoriaus padėjėjo komercijos klausimais. Mokėjimo kortelės su jose esančiomis įmonės lėšomis buvo išduotos atsakovui kaip valdybos pirmininkui ir buvo skirtos naudoti įmonės verslo reikalams pagal AB „Dirbtinis pluoštas“ valdybos 1997 m. birželio 2 d. protokolą Nr. 24/97“⁵⁰.

3. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ ATSAKOMYBĖS RŪŠIES PROBLEMATIKA

Šiame skyriuje magistro darbo autorius sieks nustatyti, kokios teisės šakos normos taikomos juridinio asmens valdymo organo ir jų narių atsakomybei.

Kaip buvo nurodyta ankstesnėje šio darbo dalyje, juridinio asmens vadovo statusas yra dualistinis – jo statusą didžiąja dalimi reglamentuoja civilinės teisės normos, tačiau tam tikrus santykius nustato ir darbo teisė, kurios normos reguliuoja darbuotojo materialinę atsakomybę (toliau – materialinė atsakomybė). Kadangi šio darbo tyrimo dalykas yra juridinio asmens valdymo organų ir jų narių atsakomybė, todėl būtina nustatyti, kokios teisės normos turėtų būti taikomos šiai juridinio asmens vadovo statuso daliai. Tai nėra paprasta, nes teisės normos vienareikšmio atsakymo nepateikia, vieningos teismų praktikos taip pat nėra, o teisės mokslininkų nuomonės irgi išsiskiria.

Nustatyti, kokia atsakomybės rūšis – materialinė ar civilinė – taikoma juridinio asmens vadovui už pareigų nevykdymą ar netinkamą jų vykdymą, svarbu ir dėl didelio praktinio šių atsakomybių rūšių skirtumo: pagal DK 254 str. „darbuotojas privalo atlyginti visą padarytą žalą, bet ne daugiau kaip jo trijų vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio, išskyrus atvejus, nustatytus šio Kodekso 255 straipsnyje“. Tuo tarpu bendrasis civilinės atsakomybės principas yra tas, kad padaryti nuostoliai turi būti kompensuoti visiškai (CK 6.251 str. 1 d.). Kitas svarbus minėtų atsakomybės rūšių skirtumas yra tai, jog civilinės atsakomybės atveju skolininko kaltė yra preziumuojama (CK 6.248 str. 2 d.), tuo tarpu taikant materialinės atsakomybės normas DK pažeidėjo kaltės prezumpcijos nenumato, tad ją, kaip ir kitas atsakomybės sąlygas, numatytas DK 246 str., turėtų įrodyti žalos atlyginimo reikalaujantis asmuo.

⁵⁰ Lietuvos aukščiausiojo teismo 2004-10-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2004

Be to, sutartinės civilinės atsakomybės atveju (jos taikymas juridinio asmens vadovui bus aptartas kitoje darbo dalyje) be žalos atlyginimo galima taikyti ir netesybų institutą, kai tuo tarpu materialinę atsakomybę reglamentuojančios normos tokios galimybės nesuteikia. Atsižvelgiant į nurodytus atsakomybės rūšių skirtumus, akivaizdu, kad juridiniam asmeniui būtų palankiau, jog juridinio asmens vadovo veiksmams būtų taikoma civilinė atsakomybė, o juridinio asmens vadovui būtų palankiau, jog jam būtų taikoma darbo teisinė materialinė atsakomybė.

Kaip jau buvo nurodyta, nėra taip paprasta nustatyti, kokias iš minėtų atsakomybės rūšių turėtų būti taikoma juridinio asmens vadovui. Norint geriau suprasti juridinio asmens vadovo atsakomybės taikymo problematiką, būtina pažvelgti ir į juridinio asmens vadovo atsakomybės reglamentavimo raidą.

1994 m. liepos 5 d. ABĮ redakcijos 29 str. 12 d. numatė, kad „administracijos vadovas ir darbuotojai Lietuvos Respublikos darbo įstatymų kodekso nustatyta tvarka privalo bendrovei atlyginti nuostolius, padarytus dėl jų kaltės“⁵¹. Taigi, minėta 1994 m. liepos 5 d. redakcijos ABĮ norma, galiojusi iki 1998 m. balandžio 17 d. vienareikšmiškai nustatė materialinę juridinio asmens valdymo organo atsakomybę. Tačiau nuo 1998 m. balandžio 17 d. 1994 m. liepos 5 d. redakcijos ABĮ buvo papildytas nauja 18 straipsnio 6 dalimi, kuri nustatė akcinių bendrovių organams draudžiamus atlikti veiksmus: „bendrovės valdymo organai neturi teisės priimti sprendimų ar atlikti kitų veiksmų, kurie pažeidžia bendrovės įstatus ar yra priešingi įstatuose nurodytiems bendrovės veiklos tikslams, akivaizdžiai viršija normalią gamybinę-ūkinę riziką, yra akivaizdžiai nuostolingi (prekių, paslaugų ar darbų pirkimas didesnėmis arba jų pardavimas mažesnėmis negu rinkos kainomis, bendrovės turto švaistymas) ar akivaizdžiai ekonomiškai nenaudingi“⁵². Tuo pačiu netekusi galios buvo pripažinta minėta 1994 m. liepos 5 d. ABĮ redakcijos 29 str. 12 d., o tas pats 29 str. buvo papildytas 11 dalimi, kuri nustatė, kad „jei administracijos vadovas ar jo įgaliotas asmuo sudarė sandorį ar atliko kitus neteisėtus veiksmus, viršijusius normalią gamybinę-ūkinę riziką, ir tuo bendrovei padarė žalos (įskaitant ir negautą pelną) arba dėl to šie asmenys gauna tiesioginės ar netiesioginės naudos bendrovės ar kitų jos akcininkų sąskaita, bendrovės akcininkas ar akcininkai turi teisę teismine tvarka reikalauti atlyginti dėl tokio sandorio arba tokių veiksmų jos patirtą žalą (įskaitant ir negautą pelną)“⁵³. Taigi, padarius nurodytus ABĮ pakeitimus juridinio asmens vadovų atsakomybės už žalą, padarytą bendrovei, teisinis reglamentavimas iš esmės skyrėsi nuo atitinkamų darbo teisės nuostatų: atsisakyta materialinės atsakomybės ribojimo vadovo darbo užmokesčių sumomis ir bendrovės tiesioginiais nuostoliais principų, todėl galima

⁵¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr.55-1046

⁵² Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998 Nr.36-961

⁵³ Ten pat.

daryti išvadą, kad minėtais pakeitimais buvo panaikintos ABĮ teisės normos nustačiusios juridinio asmens vadovo materialinę atsakomybę ir buvo pereita prie civilinės atsakomybės taikymo. Šiuos teisės aktų pakeitimus analizavo ir LAT bei vienoje iš bylų nurodė, kad „šiuos teisinius santykius reguliuojančių taisyklių inkorporavimas į civilinės teisės šaltinį – ABĮ bei deliktinės atsakomybės principų pritaikymas rodo, jog administracijos vadovų atsakomybės už jų padarytą žalą bendrovei teisiniai santykiai perkelti iš darbo teisės į civilinės teisės reguliavimo sferą. Todėl teisėjų kolegija konstatuoja, jog po 1998 m. balandžio 17 d. atsiradusiems akcinių bendrovių administracijos vadovų žalos, padarytos bendrovei, santykiams taikytinos 1998 m. kovo 19 d. redakcijos ABĮ 29 straipsnio 11 dalis, 18 straipsnio 6 dalis ir kitos deliktinę civilinę atsakomybę reglamentavusios teisės normos, o DĮK nuostatos netaikomos“⁵⁴. Taigi LAT taip pat konstatavo, kad pasikeitus teisiniam reguliavimui keičiasi ir juridinio asmens valdymo organams taikytina atsakomybės rūšis, t.y. vietoj anksčiau taikytos materialinės atsakomybės turi būti taikoma civilinė atsakomybė. 2000 m. liepos 13 d. priėmus naujos redakcijos ABĮ, minėtos nuostatos dėl juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės išliko.

Tačiau, kaip jau ne kartą buvo minėta, 2003 m. gruodžio 11 d. buvo priimta dabar galiojanti ABĮ redakcija, o nuo 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojo ir DK, pakeitęs darbo sutarčių įstatymą. LAT yra pažymėjęs, kad „sprendžiant klausimą, pagal kokias teisės normas turi būti nustatomi akcinės bendrovės administracijos vadovo atsakomybės už žalą, padarytą bendrovei, teisiniai santykiai, būtina įvertinti darbo įstatymų normų, ginčo teisinių santykių atsiradimo metu reglamentavusių darbuotojų materialinę atsakomybę, santykį su akcinių bendrovių organų veiklą apibrėžiančiomis teisės normomis“⁵⁵. Toje pačioje byloje LAT nurodė, kad „materialinės atsakomybės teisiniams santykiams nustatyti yra reikšmingos žalos padarymo metu galiojusios teisės normos“⁵⁶.

Dabar galiojančio ABĮ 37 str. 4 d. numatyta, kad „su bendrovės vadovu sudaroma darbo sutartis <...> su bendrovės vadovu gali būti sudaryta jo visiškos materialinės atsakomybės sutartis“. Ši teisės norma sukelia labai daug neaiškumų dėl juridinio asmens vadovo atsakomybės. Visiškos materialinės atsakomybės sutartis yra materialinės atsakomybės, kurią reguliuoja darbo teisė (DK XVII skyrius), institutas. Tad galbūt galima daryti išvadą, kad teisinis reguliavimas vėl grįžta prie situacijos, kai juridinio asmens vadovo atsakomybei buvo taikomos darbo teisės normos? Pažymėtina, kad kai kurių teisės mokslo specialistų nuomone minėta ABĮ nuostata yra pagrindas juridinio asmens valdymo organui taikyti materialinę atsakomybę.

T. Bagdanskis teigia, kad „atsižvelgiant į dabartinio ABĮ normas, galima teigti, kad vadovo

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-11-28 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1203/2001

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Ten pat.

atsakomybė priklauso nuo to, ar su juo sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis. Jeigu tokia sutartis nesudaryta, vadovas turėtų atsakyti pagal DK nuostatas, įteisinančias ribotą darbuotojų materialinę atsakomybę <...> svarbu tai, kad remiantis CK 2.87 straipsnio 7 dalimi visiškos atsakomybės įmonės vadovas galėtų išvengti, jei įstatymai numatytų kitaip. DK 255 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta, kad darbuotojas privalo atlyginti visą žalą (žala padaryta darbuotojui, su kuriuo sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis). Remiantis ABĮ 37 straipsnio 4 dalimi, konstatuotina, kad bendrovės vadovo atsakomybė, jei nėra sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis, turėtų būti ribota⁵⁷. Atsižvelgdamas į tai, T. Bagdanskis daro išvadą, kad „kyla neatitikimas tarp teismų praktikoje padarytos išvados, kad vadovui visada turėtų būti taikoma visiška atsakomybė, ir naujo ABĮ nuostatos, vėl perkeliančios vadovo atsakomybę iš civilinės teisės reguliavimo sferos į darbo teisės reguliavimo sferą“⁵⁸.

R. Greičius taip pat linkęs manyti, kad „remiantis galiojančiais Lietuvos įstatymais galima būtų teigti, kad nesudarius su bendrovės vadovu visiškos materialinės atsakomybės sutarties jo, kaip ir kiekvieno kito darbuotojo, materialinė atsakomybė turėtų būti ribojama trijų vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžiu. Kol minėtos įstatymų nuostatos nėra pakeistos, su privataus juridinio asmens vadovu sudarius darbo sutartį, bet nesudarius visiškos materialinės atsakomybės sutarties, atlygintinos žalos dydis turi būti ribojamas Darbo kodekso nustatyta tvarka“⁵⁹.

Ilgą laiką teismų praktika nepateikė išaiškinimų dėl minėtos konkrečios ABĮ 37 str. 4 d. nuostatos, o vadovo veiksmams, pagal suformuotą praktiką, buvo taikoma civilinė atsakomybė. Tačiau situacija iš esmės pasikeitė 2008 m. rugsėjo 29 d. LAT priėmus nutartį⁶⁰ (toliau – 2008 metų nutartis), kurioje buvo išdėstyta LAT pozicija dėl juridinio asmens vadovo atsakomybę reglamentuojančių teisės normų, tarp jų ir ABĮ 37 str. 4 d. Išnagrinėjęs minėtą bylą LAT konstatavo, kad „darbuotojo materialinė atsakomybė atsiranda pagal DK 246 straipsnyje nustatytas sąlygas. Darbuotojų materialinės atsakomybės ribas nustato DK 254 straipsnis, o visišką atsakomybę – DK 255 straipsnis. Pagal jo 5 punktą darbuotojas privalo atlyginti visą žalą, jei žala padaryta kitokiu būdu ir kitokiam turtui, kai už ją visiška materialinė atsakomybė nustatyta specialiuosiuose įstatymuose <...> Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnyje nustatyta, kad su bendrovės vadovu sudaroma darbo sutartis ir kad su juo gali būti sudaroma visiškos materialinės atsakomybės sutartis. Tai sudaro pagrindą išvadai, kad bendrovės vadovui taikoma materialinė darbuotojo atsakomybė pagal bendrąsias DK nustatytas taisykles,

⁵⁷ Bagdanskis T. Darbdaviui atstovaujančios asmens materialinės atsakomybės problemos // Jurispurdencija, 2004, t. 56 (48), p. 91.

⁵⁸ Ten pat. P. 92.

⁵⁹ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 222.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-09-29 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2008

papildomai taikant specialiuosius įstatymus. Jie taikomi tiek, kiek turtinės bendrovės vadovo atsakomybės klausimų nereglamentuoja DK (CK 1.1 straipsnio 3 dalis) <...> pagal ABI 37 straipsnio 9 dalies 1 punktą bendrovės vadovas atsako už bendrovės veiklos organizavimą bei jos tikslų įgyvendinimą, o pagal 9 punktą – už kitų šiame ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose, taip pat bendrovės įstatuose nustatytų pareigų vykdymą. Atitinkamai šių teisinių pareigų nevykdymas, padaręs žalą, sukelia bendrovės vadovo, kaip darbuotojo, materialinę atsakomybę. Pagal CK 2.87 straipsnio 7 dalį juridinio asmens organo nariui nustatyta visiška atsakomybė už padarytą žalą juridiniam asmeniui, išskyrus atvejus jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad pagal DK 255 straipsnio 5 punktą darbuotojui, kuris yra juridinio asmens valdymo organo narys, taikoma visiška materialinė atsakomybė, išskyrus atvejus, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip⁶¹. Toliau LAT, aptardamas atsakomybės sąlygas, nurodo, kad „materialinės darbuotojo atsakomybės taikymo ypatumai yra tai, kad sąlygas turi įrodyti darbdavys, nes darbuotojo kaltės prezumpcija išvardytuose įstatymuose nenustatyta. Skolininko kaltės prezumpcija civilinėje atsakomybėje yra išimtis iš bendrojo sąžiningumo principo, todėl pagal analogiją netaikoma, o DK darbuotojo materialiąją atsakomybę reglamentuoja kaip taikomą už kaltą pažeidėjo veiką“⁶². Taigi, šioje byloje LAT konstatavo, kad juridinio asmens vadovas yra darbuotojas ir jam taikoma ne civilinė, o materialinė atsakomybė, ko pasekoje vadovo kaltė nepreziumuojama, o kaltę turi įrodyti pats juridinis asmuo.

Visgi magistro darbo autorius dėl toliau nurodytų priežasčių nesutinka su minėtų autorių ir LAT išdėstyta pozicija, jog juridinio asmens vadovui, kaip darbuotojui, turi būti taikoma materialinė atsakomybė. Be abejo, reikia paminėti ir tai, kad prie visos šios neaiškios situacijos smarkiai „prisideda“ įstatymų leidėjas nuolat keisdamas ABI nuostatas dėl juridinio asmens vadovo atsakomybės ir teisės aktuose aiškiai neįvardindamas, kokia atsakomybės rūšis turėtų būti taikoma juridinio asmens vadovui.

LAT aiškindamas juridinio asmens vadovo civilinę atsakomybę pirmenybę suteikė DK dėl to, kad CK 1.1 str. 3 d. nurodyta, jog „darbo santykius reglamentuoja specialūs įstatymai. Šio kodekso normos darbo santykiams taikomos tiek, kiek jų nereglamentuoja specialūs įstatymai“. Autoriaus manymu, nagrinėjant juridinio asmens vadovo atsakomybę, negalima vadovautis minėta teisės norma ir negalima suteikti pirmenybės DK prieš kitus teisės aktus dėl to, kad jau ankstesnėje darbo dalyje buvo nustatyta, jog juridinio asmens vadovas nėra darbuotojas tradicine darbo teisės prasme, jo ir juridinio asmens tarpusavio santykiai neturi darbo santykiams būdingų požymių visumos. Darbo sutarties

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-09-29 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2008

⁶² Ten pat.

sudarymas suteikia tik tam tikras galimybes taikyti darbo teisės normas socialinių garantijų ir apsaugos bei panašiose srityse, tačiau neįtakoja juridinio asmens ir vadovo civilinių santykių prigimties. Taigi nustačius, jog nagrinėjant bendrovės vadovo civilinę atsakomybę nėra pagrindo DK suteikti pirmenybės prieš kitus teisės aktus, autorius mano, jog sprendžiant minėtą klausimą pirmiausia reikia nustatyti, kur yra reglamentuotos juridinio asmens vadovo pareigos ir atsakomybė už jų nesilaikymą.

DK praktiškai nenustato juridinio asmens valdymo organo pareigų, juo labiau nereglamentuoja minėtų subjektų atsakomybės klausimo. Tuo tarpu daug bendrovės valdymo organų pareigų yra nustatyta viename iš civilinės teisės šaltinių – ABĮ. Šio įstatymo 16 str. 1 d. 4 p. taip pat nurodo, jog akcininkai turi teisę reikalauti žalos atlyginimo iš bendrovės valdymo organų. Juridinio asmens organų (tarp jų ir valdymo organų) reglamentavimui yra skirtas ir atskiras CK antrosios knygos II dalies VII skyrius, kurio 2.87 str. nustato pagrindines juridinio asmens valdymo organų ir jų narių pareigas juridiniam asmeniui, kurios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje dar įvardijamos kaip fiduciarinės. Būtent šio straipsnio 7 dalis apibrėžia juridinio asmens valdymo organų ir jų narių atsakomybę nustatydamą, kad „juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdomas pareigas, nurodytas šiame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip“. Taigi būtent ši teisės norma tiesiogiai reguliuoja juridinio asmens valdymo organų atsakomybę, todėl ji pirmiausia ir turėtų būti taikoma. CK 2.87 str. 7 d. analizė, atsižvelgiant į tai, kur pati norma yra įtvirtinta, už kokių pareigų nevykdymą yra nustatoma atsakomybė ir kaip lingvistiškai ji formuojama, suponuoja dvi išvadas: (i) CK 2.87 str. 7 d. nustato, kad juridinio asmens valdymo organų ir jų narių (tame tarpe ir vadovo) atsakomybė yra civilinė, (ii) šią atsakomybę galima riboti įstatymais, steigimo dokumentais ar sutartimis. ABĮ 37 str. 4 d. nustato, kad su vadovu sudaroma darbo sutartis ir gali būti sudaryta visiškos materialinės sutartis. Taigi, klausimas turi būti keliamas toks: ar darbo sutarties sudarymas ir visiškos materialinės atsakomybės sutarties sudarymas (arba nesudarymas) riboja juridinio asmens vadovo civilinę atsakomybę? Atsakymo į šį klausimą reikia ieškoti darbo teisėje, nes minėtos sutartys yra darbo teisės šaltiniai ir iš jų kylančias teises ir pareigas reglamentuoja ne tik tų sutarčių, bet ir DK normos. Bendras principas darbo teisėje yra tas, kad sudarius darbo sutartį materialinė atsakomybė yra ribojama trijų mėnesinių atlyginimų dydžiu (t.y. darbo sutarties sudarymas pagal bendrą principą kaip ir turėtų riboti juridinio asmens vadovo atsakomybę). Šio principo išimtis yra nustatytos DK 255 str. Viena iš tokių išimčių yra visiškos materialinės atsakomybės sutartis (DK 255 str.1 d. 3 p.), kurią sudarius atsakomybė tampa neribota. Taigi iki 2008 metų sutarties buvo neaišku, ar sudarius darbo sutartį, bet nesudarius visiškos materialinės atsakomybės sutarties, darbo sutartis yra ta sutartis, kuri riboja juridinio asmens vadovo atsakomybę. Kaip buvo išaiškinta 2008 metų

nutartyje, darbo sutarties sudarymas (ir visiškos materialinės atsakomybės sutarties nesudarymas) neriboja juridinio asmens vadovo atsakomybės, nes pagal DK 255 str. 1 d. 5 p. visiška atsakomybė kyla ir tada, kai tai numato specialus įstatymas, o būtent juridinio asmens vadovo visiškos atsakomybę numato CK 2.87 str. 7 d. Autorius šiems išaiškinimams pritartų, kadangi jie atitinka teisės normas – CK 2.87 str. leidžia vadovo civilinę atsakomybę riboti jeigu tai nustato sutartis, tačiau išanalizavus iš darbo sutarties kylančias teises ir pareigas, padaryta pagrįsta išvada, kad vadovo atsakomybė pagal darbo teisę nėra ribojama. Iš šių LAT išaiškinimų galima daryti vieną tvirtą išvadą – ABĮ 37 str. 4 d. norma, numatanti, kad su juridinio asmens vadovu gali būti sudaroma visiškos materialinės atsakomybės sutartis, yra negyva ir beprasmė teisės norma, kadangi nepriklausomai nuo to, ar visiškos materialinės atsakomybės sutartis bus sudaryta, ar ji nebus sudaryta, pasekmės bus tos pačios – juridinio asmens vadovo atsakomybė bus neribota. Dėl šios priežasties nebelieka prasmės šią teisės normą (dėl visiškos materialinės atsakomybės sutarties) toliau nagrinėti.

Autorius pažymi, kad tai, kas iki šio momento buvo išanalizuota šioje darbo dalyje, yra susiję būtent su juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės dydžiu (ribomis). Šio klausimo analizei pagrindą davė CK 2.87 str. 7 d. Tačiau autorius mano, kad šioje vietoje darbo teisės įtaka juridinio asmens vadovo atsakomybei turėtų pasibaigti dėl toliau nurodytų priežasčių. Autorius (skirtingai nei LAT, R. Greičius ar T. Bagdanskis) nemato jokio pagrindo svarstyti ir spręsti, kokia atsakomybės rūšis (t.y. kokios teisės šakos normos ir atsakomybės sąlygos) turėtų būti taikoma juridinio asmens vadovui sudarius darbo sutartį su juridiniu asmeniu. CK 2.87 str. aiškiai leidžia riboti tik civilinės atsakomybės dydį, bet ne keisti atsakomybės rūšį. Teisės norma turi būti aiškinama jos ribose, tad autorius mano, kad tie, kurie svarsto ne tik tai, ar darbo sutartis riboja juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės dydį, bet ir tai, kokia atsakomybės rūšis (civilinė ar materialinė) turi būti taikoma, nevysiškai tinkamai aiškina CK 2.87 str. 7 d. ir taip peržengia minėtos teisės normos ribas (ką būtent ir padarė LAT juridinio asmens vadovo atsakomybei taikydamas darbo teisės materialinės atsakomybės sąlygas).

Aukščiau išdėstyta argumentacija yra grįsta teisės normų analize ir aiškinimu, tačiau reikia paminėti ir kitą, taip pat labai svarbų dalyką, dėl ko juridinio asmens vadovo atsakomybė turėtų būti civilinė. Kaip jau buvo ne kartą minėta, juridinį asmenį ir jo valdymo organus (tam tarpe ir vadovą) sieja civiliniai fiduciariniai santykiai (kurie nebūdingi darbo teisei), nulemti šalių tarpusavio pasitikėjimo. Tai yra išskirtinis santykis, kurio turinį nustato CK 2.87 str. Šis fiduciarinis santykis, kurio metu juridinis asmuo patiki vadovui savo turtą valdyti ir juo disponuoti iš esmės be apribojimų, prarastų savo prasmę, jei už vadovo pareigų, kurios yra ypatingos dėl to, kad tarp šalių susiklosto fiduciariniai santykiai, nevykdymą arba netinkamą vykdymą būtų taikoma materialinė atsakomybė, kuri yra palanki juridinio asmens vadovui, nes, kaip buvo minėta, pagal bendrą principą ji yra ribota,

nustato vadovo nekaltumo prezumpciją, riboja šalių galimybę susitarti dėl fiduciarinių pareigų pažeidimo pasekmių (pvz. netesybų taikymo). Trumpai tariant, materialinės atsakomybės taikymas lemia neadekvačiai per didelę juridinio asmens vadovo teisių apsaugą vertinant pagal turimas fiduciarinės pareigas, ir per mažą juridinio asmens teisių apsaugą, vertinant pagal tai, kokios teisės suteikiamos vadovui. Tai patvirtina ir pats LAT, vienoje iš bylų konstatavęs, kad „atsiliepimo į kasacinį skundą argumentas, kad su bendrovės vadovu sudaryta darbo sutartis yra tik prielaida bendrovės vadovui įgyti teisę į DK ir kituose darbo teisės aktuose nustatytas socialines garantijas, bet ši sutartis negali būti laikoma sąlyga taikyti tas DK nuostatas, kurios paneigtų pavedimo santykių esmę, yra teisiškai pagrįstas“⁶³.

Paminėtina, kad daugumoje vakarų valstybių juridinio asmens vadovo atsakomybė taip pat yra civilinė, netgi Lietuvoje, kitas juridinio asmens teisinės formos reglamentuojantys teisės aktai nesusieja juridinio asmens vadovo atsakomybės juridiniam asmeniui su materialine atsakomybe. Pvz. Kooperatinių bendrovių įstatymo⁶⁴ 17 str. 6 d. nustatyta, kad su vadovu yra pasirašoma darbo sutartis ir apie jokią visišką materialinės atsakomybės sutartį nekalbama. Be to, to pačio įstatymo 17 str. 10 d. nurodyta, kad „valdybos nariai ir valdybos pirmininkas, administracijos vadovas privalo atlyginti kooperatinei bendrovei nuostolius, padarytus dėl valdybos arba administracijos vadovo sprendimų, priimtų pažeidžiant kooperatinės bendrovės įstatus ar su kooperatinių bendrovių veikla susijusius įstatymus“. Taigi, esant situacijai, kai kitų juridinio asmens formų vadovams taikoma civilinė atsakomybė, teisės normų aiškinimas ta linkme, jog akcinių bendrovių vadovams turi būti taikoma materialinė atsakomybė, yra neteisingas ir diskriminuojantis akcines bendroves kitų juridinio asmens teisinių formų atžvilgiu.

Kalbant apie kolegialų bendrovės valdymo organą, ABĮ nenustato, jog su valdybos nariais turi būti sudaryta darbo, o tuo labiau visišką materialinės atsakomybės sutartis, tad bendrovės valdybai *in corpore* arba kiekvienam valdybos nariui atskirai galima taikyti civilinę atsakomybę visiškai neanalizuojant darbo teisės normų.

Vadovaudamasis tuo, kas buvo išdėstyta šioje darbo dalyje, autorius daro išvadą, jog juridinio asmens valdymo organams (tiek vadovui, tiek valdybai ir jos nariams), turi būti taikoma civilinė, o ne materialinė atsakomybė.

4. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2007

⁶⁴ Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 57-2296

Kaip bus nurodyta tolimesnėje šio darbo dalyje, pagal bendrą taisyklę juridinio asmens valdymo organai ir jų nariai pareigas turi juridiniam asmeniui, todėl laikomasi nuomonės, kad ir atsakyti jie turėtų tik juridiniam asmeniui. Tačiau besivystant rinkai ir kreditorių apsaugos priemonėms nesugebant tinkamai užtikrinti kreditorių interesų, vis dažniau keliamas klausimas dėl valdymo organų ir jų narių atsakomybės prieš trečiuosius asmenis.

Civilinė teisė civilinę atsakomybę skiria į sutartinę ir deliktinę⁶⁵. Šią dualistinę civilinės atsakomybės prigimtį lemia skirtingi prievolių atsiradimo pagrindai. Sutartinės civilinės atsakomybės kilimo pagrindas yra neįvykdyta sutartis ar kitokiu būdu pažeisti sutartiniai įsipareigojimai, o deliktinės atsakomybės kilimo pagrindas yra deliktas – teisės pažeidimas sukėlęs žalos, tačiau nesusijęs su sutartiniais santykiais. Taigi, nustatius jog juridinio asmens valdymo organų atsakomybė yra civilinė, reikia nustatyti ir kokios rūšies – deliktinė ar sutartinė – atsakomybė yra taikoma juridinio asmens valdymo organams ir jų nariams. Tai svarbu padaryti dėl sutartinės ir deliktinės atsakomybės skirtumų:

- nevienodas atsakomybės dydis bei jo nustatymo principai - sutartinė atsakomybė gali būti ribojama šalių susitarimu arba gali būti susitarta išvis jos netaikyti, o deliktinės atsakomybės atveju tokie susitarimai negalimi;
- skirtingos neteisėtų veiksmų ir kaltės sąlygų įrodinėjimo taisyklės, arba kai kurių sąlygų apskritai nereikalaujama;
- taikomos skirtingos priežastinio ryšio nustatymo taisyklės;
- netesybos gali būti priteisiamos tik taikant sutartinę atsakomybę⁶⁶.

Autoriaus nuomone konkrečios civilinės atsakomybės taikymas priklauso nuo to, kieno (pačio juridinio asmens ar trečiojo asmens) atžvilgiu juridinio asmens valdymo organams kyla prievolė atlyginti nuostolius.

Dėl aukščiau nurodytų priežasčių ir dėl kitų probleminių aspektų, kurie bus aptariami tolimesnėse darbo dalyse, autorius juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinę atsakomybę toliau nagrinės išskirdamas ją į dvi dalis: (i) juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinę atsakomybę prieš juridinį asmenį, (ii) juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinę atsakomybę prieš trečiuosius asmenis.

4.1. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ PRIEŠ JURIDINĮ ASMENĮ

⁶⁵ Žr. pvz., Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai – Vilnius: Justitia, 1995. P. 24-25.

⁶⁶ Žr. pvz., Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai – Vilnius: Justitia, 1995. P. 44, arba Selelionytė-Drukteinienė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // Justitia, 2008, Nr. 1 (67), p. 4.

4.1.1. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį bendrieji ypatumai ir problematika

Siekiant išsiaiškinti kaip ir koku mastu juridinio asmens valdymo organai ir jų nariai turėtų atsakyti juridiniam asmeniui, reikia nustatyti, kokias pareigas jie turi juridinio asmens atžvilgiu ir kokie konkrečiai civiliniai teisiniai santykiai juos sieja.

Kaip jau buvo minėta, šie juridinio asmens valdymo organo ir juridinio asmens santykiai vadinami fiduciariniais, o pareigos kylančios iš jų – fiduciarinėmis pareigomis. Pvz., LAT nurodo, kad „juridinio asmens ir valdymo organų tarpusavio santykiai yra fiduciariniai (pasitikėjimo). Šiems santykiams būdinga tai, kad valdymo organas (fiduciaras) privalo žinoti, jog juridinis asmuo, kuris yra patikėtojas (beneficiaras), juo pasitiki ir todėl suteikė įgaliojimus veikti beneficiaro naudai“⁶⁷. Pasitikėjimas tarp šalių (fiduciarinis santykis) gali būti būdingas įvairiems civiliniams teisiniams santykiams, pvz. atstovavimo, pavedimo, patikėjimo, draudimo ir pan., tad reikia nustatyti, koks konkretus santykis sieja minėtus subjektus, nes tik tokiu būdu bus galima pritaikyti konkrečias teisės normas juridinio asmens valdymo organui už jo pareigų nevykdymą. O gal minėtų subjektų nesieja joks sutartinis ar atstovavimo santykis, o fiduciarines pareigas, nurodytas CK 2.87 str., juridinio asmens valdymo organui tiesiog nustato įstatymas ir jeigu valdymo organas jas pažeidžia, jam kyla deliktinė atsakomybė bendrais pagrindais (analogiškai kaip visiems gali kilti deliktinė atsakomybė už CK 6.263 str. įvirtintą bendrą pareigą nedaryti žalos)?

LAT yra nurodęs, kad „valdybos nariams kaip ir administracijos vadovui pavedama veikti bendrovės vardu Akcinių bendrovių įstatymo ir bendrovės įstatų pagrindu, šie santykiai kvalifikuotini pavedimo (ne darbo) teisiniais santykiais“⁶⁸, kitoje byloje yra konstatuota, kad „juridinio asmens valdymo organo narys turi veikti juridinio asmens interesais ir nedaryti jam žalos (nuostolių)“⁶⁹, taip pat tai, kad „administracijos vadovo buvimas bendrovės organu sąlygoja tai, jog daugelis administracijos vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, vadinasi, administracijos vadovo ir bendrovės santykiams daugiau būdingi įstatyminio atstovavimo bruožai“⁷⁰.

Iš nurodytų LAT išaiškinimų matyti, kad teismas nurodo, jog tarp juridinio asmens ir juridinio asmens valdymo organų susiklostantys santykiai galėtų būti kvalifikuojami kaip (i) pavedimo, (ii) įstatyminio atstovavimo, (iii) grįsti bendru generalinio delikto principu – nedaryti žalos. Tačiau LAT praktiškai neargumentuoja minėtų teiginių. Paminėtina, kad ir V. Mikelėnas bei CK antrosios knygos

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-07-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2007

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-10-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2004

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-04-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2005

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-10-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-760/2001

komentaro autoriai laikosi nuomonės, jog tarp juridinio asmens ir valdymo organo bei jo narių susiklosto įstatyminio atstovavimo santykiai⁷¹.

Tačiau J. Kiršienė nurodo, kad „diskutuotinas dalykas yra tai, ar juridinio asmens organo veiksmai, kai jis juridinio asmens vardu sudaro sandorius, yra atstovavimas. Šios diskusijos praktinė reikšmė yra nustatyti, ar galima taikyti CK atstovavimo instituto normas įmonės ir jos vadovo bei kitų organų santykiams“⁷². Toliau yra nurodoma, jog „faktas, kad juridinio asmens organas veikia juridinio asmens vardu, nesuteikia pagrindo teigti, kad jis yra jo atstovas tradicine atstovavimo instituto prasme. Juridinio asmens organo veikla – tai paties juridinio asmens valios raiška, papildomai savo funkcijų nepriskiriant įgaliotiniui. Atstovavimo instituto normos, jei ir gali būti taikomos šiems santykiams, tai tik *mutatis mutandis*“⁷³.

Darbo autorius sutinka su J. Kiršienės pozicija. Atstovavimas yra tarp atstovo ir atstovaujamojo susiklostantis teisinis santykis, kurio pagrindu atstovas atstovaujamojo vardu su trečiaisiais asmenimis sudaro sandorius ir tokiu būdu sukuria, pakeičia arba nutraukia teises ir pareigas atstovaujajam. Taigi atstovas ir atstovaujamas yra du skirtingi teisės subjektai, o tretysis asmuo žino (ar jam sudaromos sąlygos manyti), kad nors faktiškai sandorį sudaro su vienu subjektu (atstovu), tačiau jį teisės ir pareigos sieja su kitu asmeniu – atstovaujamoju. Yra išskiriami du pagrindiniai atstovavimo požymiai: (i) atstovas veikia atstovaujamojo vardu, nors yra savarankiškas valios reiškėjas ir (ii) atstovas atlieka juridinius veiksmus (sudarinėja sandorius)⁷⁴. Vienas iš juridinio asmens požymių yra juridinio asmens organizacinis vieningumas. CK antrosios knygos komentaro autoriai nurodo, kad juridinio asmens „organizacinis vieningumas pasireiškia vidine struktūra (susivienijimas turi skyrius, padalinius, valdymo, priežiūros organus, dalyvių susirinkimą ir pan.) ir struktūrinių dalių sujungimu į vientisą visumą“⁷⁵, taip pat nurodoma, kad „juridinio asmens organai yra struktūrinės juridinio asmens dalys“⁷⁶. Taigi, juridinio asmens organai yra viena iš privalomų juridinio asmens dalių, be jų juridinis asmuo negalėtų egzistuoti. Tam pritaria ir V. Mikelėnas, nurodydamas, kad „įmonės valdymo organas yra sudėtinė ir neatskiriama įmonės, kaip juridinio asmens dalis“⁷⁷. CK 2.81 str. 1 d. numato, kad

⁷¹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 263 ir Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: asmenys. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002, p. 259.

⁷² Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2. P. 88.

⁷³ Ten pat. P. 89.

⁷⁴ Ten pat. P. 87-88.

⁷⁵ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: asmenys. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002, p. 95.

⁷⁶ Ten pat. P. 179.

⁷⁷ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 264.

juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus. Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, darytina išvada, kad situacija, kai juridinis asmuo įgyja savo teises ir pareigas per juridinio asmens valdymo organus, reiškia ne ką kitą, o tai, kad tokiu būdu santykiuose su trečiaisiais asmenimis savarankiškai veikia pats juridinis asmuo, kuris tokiu būdu pats išreiškia savo valią ir tiesiogiai įgyja teises ir pareigas. Juridinio asmens valdymo organas nėra atskiras teisės subjektas santykiuose su trečiaisiais asmenimis, kuris galėtų būti atstovas, trečiųjų asmenų atžvilgiu jis yra sudedamoji juridinio asmens dalis (išskyrus šio darbo 4.2 dalyje aptariamus atvejus). Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, matyti, kad tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų bei jų narių nėra atstovavimo santykių – nėra subjekto, kuris veiktų juridinio asmens vardu ir reikštų savarankišką valią, nes, kaip minėta, veikiant valdymo organams ir jų nariams laikoma, kad veikia pats juridinis asmuo ir išreiškiama juridinio asmens, o ne savarankiška valdymo organų valia.

Taigi, nustačius, kad juridinio asmens ir jo valdymo organų nesieja atstovavimo teisiniai santykiai, reikėtų dar kartą paminėti J. Kiršienės teiginį, kad „Juridinio asmens organo veikla – tai paties juridinio asmens valios raiška, papildomai savo funkcijų nepriskiriant įgaliotiniui. Atstovavimo instituto normos, jei ir gali būti taikomos šiems santykiams, tai tik *mutatis mutandis*“. Nors, manytina, kad autorė ir buvo teisi dėl atstovavimo santykių nebuvimo, tačiau ji, kalbėdama apie juridinio asmens valdymo organų ir juridinio asmens santykius, konkrečiai taip ir neįvardino, kokie santykiai juos sieja, o tiesiog apsiribojo pasakymu „šiems santykiams“. Tad kokie gi santykiai sieja juridinį asmenį ir jo valdymo organus?

Kaip jau buvo minėta, vienas iš juridinio asmens požymių yra juridinio asmens organizacinis vieningumas. Komentuodami šį požymį CK antrosios knygos komentaro autoriai nurodo, kad „kiekvienas struktūrinis padalinys turi kompetencijos ribas ir sąveikauja su kitu struktūriniu padaliniu. Paprastai kompetencijos ribos ir sąveikos tvarka nurodoma bendrame ar kiekvieno struktūrinio padalinio veiklos reglamente (pvz., akcinės bendrovės valdybos reglamente). Pagrindinis šaltinis, nustatantis svarbiausių struktūrinių padalinių ribas ir sąveiką, yra steigimo dokumentai“⁷⁸. Taigi, juridinis asmuo turi tam tikrą vidinę struktūrą, kurios darnus darbas gali užtikrinti juridinio asmens tikslų įgyvendinimą. Akivaizdu, kad tam tikri santykiai vyksta juridinio asmens viduje, ir tam tikra prasme, kiekvieną juridinio asmens organą mes galime laikyti atskiru teisinių santykių subjektu (imant domėn santykius, susiklostančius juridinio asmens viduje), iš kurių kiekvienas turi savo pareigas juridiniam asmeniui, kitiems organams. Tam tikslui juridinio asmens organams yra nustatoma speciali kompetencija. Kaip jau buvo minėta, juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines

⁷⁸ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: asmenys. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002, p. 95.

pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Taigi juridinio asmens organams veikiant pagal savo kompetenciją kartu veikia ir pats juridinis asmuo. Štai juridinio asmens valdymo organų pagrindinė veikla yra susijusi su juridinio asmens valios raiška santykiuose su trečiaisiais asmenimis, tuo tarpu kitų juridinio asmens organų kompetencija yra nukreipta kita linkme, pvz. paskirti valdymo organus. Tad akcininkų susirinkimui, vykdant savo kompetenciją (ko pasekoje pagal minėtą CK 2.81 str. 1 d. veikia ir pats juridinis asmuo) ir skiriant juridinio asmens vadovą, akivaizdu, kad tarp juridinio asmens (kuris veikia per akcininkų susirinkimą) ir juridinio asmens vadovo susiklosto teisiniai santykiai, vykstantys juridinio asmens viduje nedalyvaujant tretiesiems asmenims. Savaime suprantama, kad be kandidato į juridinio asmens vadovo ar valdybos nario vietą sutikimo, juridinis asmuo negalėtų priversti asmenį eiti minėtas pareigas. Prieš asmeniui tampant juridinio asmens valdymo organu, tiek juridinis asmuo (pvz., per akcininkų susirinkimą), tiek pats kandidatas į valdymo organus derina savo valią ir pasiekia vienokio ar kitokio turinio susitarimą. CK 6.154 str. 1 d. numatyta, kad sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys išsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus <...> o pastarieji įgyja reikalavimo teisę“. Akivaizdu, kad minėtą susitarimą tarp juridinio asmens ir kandidato į valdymo organus mes galėtume laikyti sutartimi, nes šalys tuo siekia susikurti teises ir pareigas, pvz. juridinis asmuo mokėti vadovui ar valdybos nariui atlygį, o pastarasis vykdyti savo pareigas jam priskirtas įstatymo ar juridinio asmens vidaus dokumentų. Tad kokia tai sutartis? Autorius mano ir pritaria tai LAT nuomonės daliai, kad tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų susiklosto pavedimo sutartiniai santykiai.

CK 6.159 str. numato minimalius reikalavimus tam, kad subjektų sudaryta sutartis galėtų: „sutarties elementai, kurių pakanka sutarties galiojimui, yra veiksmų šalių susitarimas, o įstatymų nustatytais atvejais – sutarties forma“. Be abejo, juridinio asmens valdymo organų nariai privalo būti veiksnūs (koks yra ir juridinis asmuo). Kadangi pavedimo sutartis yra dvišalis sandoris⁷⁹, todėl yra reikalinga abiejų šalių suderinta valia, o valios išraiškos formai teisės aktai gali numatyti įvairius reikalavimus. Skiriant juridinio asmens valdybos narius, kartais nėra sudaroma jokia sutartis, jie tiesiog paskiriami. Ar galima laikyti, kad tai sutartiniai pavedimo santykiai? CK 6.757 str. 2 d. numato, kad „asmens sutikimas priimti jam duotą pavedimą gali būti išreikštas aiškiai arba, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, - tylėjimu“. Ši nuostata reiškia, kad „galimas tiek žodinis, tiek rašytinis susitarimas sudaryti sutartį, taip pat sutartis gali būti sudaryta šalių konkludentinių veiksmų pagrindu

⁷⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 454.

arba šalies, priimančios pavidimą, tylėjimu (neveikimu)⁸⁰. Taigi, šios nuostatos pagrindžia tai, jog kompetentingam juridinio asmens organui tiesiog paskyrus valdybos narį ir nesudarius su juo konkretaus rašytinio susitarimo, o šiam išreiškus sutikimą (kad ir konkludentiniais veiksmais pradedant vykdyti pareigas, dalyvaujant valdybos posėdžiuose), tarp šalių susiklosto sutartiniai pavidimo teisiniai santykiai. Analogiška situacija yra ir su juridinio asmens vadovu – ar kompetentingam organui paskyrus asmenį juridinio asmens vadovu ir nesudarius jokios sutarties laikytina, kad su vadovu buvo sudaryta pavidimo sutartis? Remiantis minėta CK 6.757 str. 2 d. atsakymas yra „taip“. Čia paminėtina, kad pavidimo sutarties sudarymui ir civilinių santykių egzistavimui jokios įtakos neturi ABĮ 37 str. 4 d. nurodanti, kad su juridinio asmens vadovu sudaroma darbo sutartis. Tai pagrindžia ABĮ 37 str. 3 d. nuostata, kad bendrovės vadovas pradeda eiti pareigas nuo jo išrinkimo, be to darbo sutarties nereikia pateikti ir Lietuvos Respublikos Juridinių asmenų registru, kai yra registruojami duomenys apie naujai paskirtą juridinio asmens vadovą.⁸¹

Kaip jau buvo minėta, vienas iš juridinio asmens valdymo organų skiriamųjų požymių nuo kitų juridinio asmens organų yra tas, kad būtent per juos juridinis asmuo vykdydamas ir organizuodamas kasdienę veiklą įgyja civilines teises ir pareigas, sudaro sandorius, disponuoja savo turtu ir atlieka kitus juridinę reikšmę turinčius veiksmus. Toks yra ir pavidimo sutarties dalykas – pavidimo sutartimi viena šalis (įgaliotojas) pveda kitai šaliai (įgaliotiniui) atlikti teisinius veiksmus, susijusius su įgaliotojo gynimu, įgaliotojo visos ar dalies turto administravimu, procesinių veiksmų atlikimu įgaliotojo vardu teismo ir kitose institucijose, bei kitokius teisinius veiksmus (CK 6.757 str. 1 d.). Civilinės teisės vadovėlio autoriai taip trumpai apibūdina pavidimo sutarties dalyką – „įsipareigojimas atlikti įvairius sandorius ir kitus juridinę reikšmę turinčius veiksmus“⁸².

Jeigu reikėtų sutarties egzistavimo įrodymų – tam puikiai tiktų juridinio asmens valdymo organų paskyrimo protokolai (sprendimai) arba išrašas iš Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registro, o teisių ir pareigų turinys bei apimtis galėtų būti aiški iš įstatymų ir juridinio asmens vidinių dokumentų (įstatų ir pan.). Be to niekas nedraudžia sudarinėti ir rašytinius susitarimus. Štai praktikoje pasitaiko atvejų kai valdybos nariai sudarinėja su juridiniu asmeniu sutartis, kuriose reguliuoja tarpusavio santykius.

⁸⁰ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 456 - 457.

⁸¹ Dėl darbo sutarties įtakos juridinio asmens ir jo vadovo santykiams taip pat žiūrėti šio darbo 2 dalį.

⁸² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 458.

Taigi, vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog juridinį asmenį ir jos valdymo organus bei jų narius sieja sutartiniai pavedimo teisiniai santykiai⁸³.

Nustačius, kad juridinio asmens valdymo organus ir juridinį asmenį sieja sutartiniai santykiai, galima būtų daryti išvadą, jog už šių santykių metu vykdomų pareigų pažeidimą juridinio asmens valdymo organams turėtų kilti sutartinė civilinė atsakomybė. Tačiau išanalizavus teismų praktiką matosi, jog teismai, priešingai, taiko deliktinę civilinę atsakomybę. Bylose, kuriose juridinis asmuo reikalavo žalos atlyginimo iš valdymo organų, LAT yra nurodęs, kad juridinio asmens valdymo organo atsakomybę reguliuojančių normų perkėlimas į civilinės teisės šaltinius bei deliktinės atsakomybės principų pritaikymas lemia, jog juridinio asmens valdymo organų atsakomybei taikytinos deliktinės atsakomybės normos⁸⁴. LAT plačiai nekommentuoja, kodėl nuspręsta taikyti deliktinę atsakomybę, bet pažymėtina, kad aiškindamas juridinio asmens ir juridinio asmens valdymo organų santykį LAT nurodo, kad įmonės vadovas pirmiausiai yra juridinio asmens valdymo organas, jį su bendrove sieja pavedimo teisiniai santykiai bei jo buvimas bendrovės organu sąlygoja tai, jog daugelis administracijos vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, vadinasi, administracijos vadovo ir bendrovės santykiams daugiau būdingi įstatyminio atstovavimo bruožai ir jis yra įmonės atstovas *ex officio*⁸⁵. Autorius mano, kad būtent šie LAT argumentai lemia deliktinę juridinio asmens valdymo organo atsakomybę, ši autoriaus nuomonė bus pagrįsta tolimesnėje šio skyriaus dalyje. Tiesa, reikia paminėti, kad yra išimtinių atvejų, kai ir pats LAT sprendžia, jog valdymo organų atsakomybė yra sutartinė. Štai vienoje iš bylų LAT nurodė, kad „įmonės vadovą ir įmonę sieja sutartiniai santykiai, įmonės vadovo civilinei atsakomybei atsirasti būtina, kad jo elgesys neatitiktų teisės reikalavimų ir pažeistų įmonės subjektines teises ir interesus. Sprendžiant dėl įmonės vadovo elgesio standarto ir nustatant, ar įmonės vadovas yra atlikęs neteisėtus veiksmus, teikiančius pagrindą civilinei sutartinei atsakomybei atsirasti, svarbu turėti mintyje tai, kad įmonę ir jos valdymo organus sieja fiduciariniai, tai yra tarpusavio pasitikėjimu grindžiami santykiai“⁸⁶. Deliktinės atsakomybės taikymui pritaria ir R. Greičius, teigdamas, kad „nors konkretus asmuo vadovo statusą gali įgyti bet kokio juridinio fakto pagrindu (sutartimi, administraciniu aktu, teismo sprendimu ir pan.), dėl pačių fiduciarinių pareigų apimties ar jų turinio šalys susitarti negali. Fiduciarines pareigas įtvirtina įstatymai. Jos yra traktuojamos kaip įstatyminiai imperatyvai, kurių sutartimi negalima išvengti. Todėl privataus juridinio

⁸³ Paminėtina, kad su tuo sutinka ir V. Mikelėnas - Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 233.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-11-28 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1203/2001. Dėl deliktinės atsakomybės juridinio asmens valdymo organams taikymo taip pat žr., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-06-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-388/2006, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-11-28 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006

⁸⁵ Žr. pvz. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2001-03-14 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-314/2001, Lietuvos aukščiausiojo teismo 2001-10-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-760/2001

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-12-18 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1590/2002

asmens vadovui pažeidus fiduciarines pareigas, jam taikytinos deliktinės civilinės atsakomybės normos⁸⁷. V. Mikelėnas tuo tarpu teigia, kad „santykiams, kurie susiklosto tarp įmonės vadovo ir įmonės, būdinga tam tikra specifika. Šią specifiką sąlygoja įmonės vadovo buvimas įmonės organu, t.y. jos sudėtine dalimi, be kurios įmonė negalėtų funkcionuoti. Todėl daugelis įmonės vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu <...> įmonės valdymo organas yra sudėtinė ir neatskiriama įmonės, kaip juridinio asmens, dalis. Tik valdymo organų dėka įmonė gali funkcionuoti ir įgyvendinti savo teises bei vykdyti pareigas. Dėl šios priežasties dalį teisių ir pareigų įmonės valdymo organai įgyja ex officio, t.y. įstatymo pagrindu. <...> Įstatymas įmonių valdymo organų kompetenciją nustato dviem būdais – imperatyviu ir dispozityviu. Imperatyviu būdu nustatyta įmonės valdymo organo kompetencija negali būti keičiama nei įmonės įstatais, nei kitais jos veiklos dokumentais. Įstatyme nustatytos teisės ir pareigos gali priklausyti tik tam įmonės valdymo organui, kuriam jos yra priskirtos. Jeigu šias teises įgyvendina kitas, nei įstatyme nustatytas valdymo organas, tai jis pažeidžia įstatymą, o už tokius veiksmus įmonei padarytus nuostolius atsiranda šio organo (ar jo narių) civilinė atsakomybė⁸⁸. V. Mikelėnas taip pat nurodo, kad „įmonės vadovą ir įmonę sieja sutartiniai santykiai <...> sutartinių santykių buvimo faktas sąlygoja, kad įmonės vadovo atsakomybė įmonei yra sutartinė⁸⁹. CK antros knygos komentaro autoriai apskritai nepateikia nuomonės, kokios rūšies civilinė atsakomybė juridinio asmens valdymo organui turėtų būti taikoma, o tik apsiriboja teiginiu, kad nevykdantis pareigų arba netinkamai jas vykdantis juridinio asmens valdymo organo narys privalo atlyginti juridiniam asmeniui visą padarytą žalą⁹⁰.

Kaip matyti iš pateiktų tiek LAT, tiek civilinės teisės mokslo atstovų vertinimų, visų argumentai iš esmės panašūs (gal tik LAT taip tiesiogiai nėra jų susiejęs su savo išvadom), tačiau nuomonės dėl juridinio asmens valdymo organui ir jo nariams taikytinos civilinės atsakomybės rūšies išsiskiria – LAT (su retomis išimtimis) ir R. Greičius, atsižvelgdami į tai, kad pagrindinės juridinio asmens valdymo organo pareigos yra imperatyviai įtvirtintos įstatyme, ko pasekoje valdymo organas veikia juridinio asmens vardu ex officio, juridinio asmens valdymo organo civilinei atsakomybei juridinio asmens atžvilgiu linkę taikyti deliktinę atsakomybę, o V. Mikelėnas, nors ir nurodo, kad dauguma juridinio asmens valdymo organo pareigų yra įtvirtintos įstatyme, tačiau dėl to, kad tarp šalių

⁸⁷ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 219.

⁸⁸ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 263-265.

⁸⁹ Ten pat. P 233.

⁹⁰ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: asmenys. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002, p. 194.

sudaryta sutartis, už šių pareigų pažeidimą linkęs taikyti sutartinę atsakomybę. Kyla klausimas, kodėl taip yra ir kas teisus?

Prieš pradedant šios situacijos analizę, reikia paminėti tai, jog pats teiginys, kad esant sutartiniams santykiams taikomos deliktinės atsakomybės normos, nėra neteisingas *a priori*. CK 6.245 str. 4 d. numatyta, kad „deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais“. Pvz., CK 6.823 str. nustatyta, kad vykdant keleivių vežimo sutartį vežėjo atsakomybė už keleivio sveikatos sužalojimą ar gyvybės netekimą yra nustatoma pagal deliktinės atsakomybės taisyklės. CK 2.87 str., kaip jau buvo minėta, yra nustatytos pagrindinės juridinio asmens valdymo organo pareigos bendrovei, o šio straipsnio 7 dalyje yra nurodyta, kad „juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdamas pareigas, nurodytas šiame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip“. Tačiau ši nuostata, skirtingai nei pvz., minėta CK 6.823 str. norma, nenurodo kokios rūšies civilinė atsakomybė juridinio asmens valdymo organui ar jo nariui turėtų būti taikoma.

Iš esmės situacija yra tokia – juridinių asmenų ir jo valdymo organus sieja sutartiniai santykiai, tačiau didelė dalis juridinio asmens valdymo organų pareigų yra numatyta įstatyme, o kai kurios – juridinio asmens įstatuose ar sutartyse su valdymo organų nariais. Didžiausias ir esminis nesutarimas kyla dėl juridinio asmens valdymo organų pareigų įtvirtintų įstatymuose. Taigi, klausimas yra toks: ar egzistuojant sutartiniams santykiams ir pažeidus įstatyme įtvirtintą normą turi būti taikoma deliktinė ar sutartinė atsakomybė? Tokia situacija civilinės atsakomybės teorijoje vadinama sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija. Šios problemos Lietuvos teisės aktai nereglamentuoja, todėl belieka atsižvelgti į LAT praktiką.

LAT buvo nagrinėjamas ginčas dėl elektros energijos tiekimo sutarties netinkamo nutraukimo ir dėl to kilusių nuostolių atlyginimo. Tarp šalių egzistavo sutartiniai santykiai, bet tuo pačiu kai kuriuos šių santykių aspektus reglamentavo ir poįstatyminis teisės aktas, kuris, be kita ko, numatė sutarties nutraukimo pagrindus. Vienai iš šalių nutraukus sutartį, buvo konstatuotas sutarties nutraukimo pagrindas, numatyto poįstatyminiame akte, pažeidimas. Atsižvelgdamas į tai LAT nurodė, kad „šioje byloje ieškovo pareikštas reikalavimas atlyginti nuostolius yra susijęs su šalis siejusių sutartinių įsipareigojimų viena kitos atžvilgiu vykdymo tinkamumu, tačiau atsižvelgiant į tai, kad padarytų nuostolių atsiradimas kildinamas iš įstatymu numatytos atsakovo pareigos netinkamo vykdymo, tarp

šalių kilęs ginčas kvalifikuotinas ginču dėl deliktinės atsakomybės taikymo⁹¹. Analogiškai sutartinė atsakomybė buvo paneigta ir kitoje byloje, kurioje LAT nagrinėdamas ginčą dėl sutartinių santykių neįvykdymo pažeidus įstatyme įtvirtintą normą. Teismas nurodė, kad „asmens, pateikusio Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonės išduotą melagingą pažymėjimą, jog draudimas perleisti įkeistą turtą yra panaikintas, sutartinė atsakomybė transformuojasi į deliktinę atsakomybę“⁹². Taigi iš šių LAT išaiškinimų akivaizdu, kad esant sutartiniams santykiams įstatyme įtvirtintos pareigos pažeidimą LAT laiko deliktu (o ne sutarties pažeidimu), ir nors tiesiogiai nepasako, kad taikant juridinio asmens valdymo organams deliktinę atsakomybę lemiamas kriterijus yra įstatyminės pareigos pažeidimas (o pvz., tik nurodo, kad juridinio asmens valdymo organų atsakomybei būdingi deliktinės atsakomybės principai), tačiau LAT teiginiai vertinant juridinio asmens ir jo valdymo organų santykį nurodant, kad daugelis juridinio asmens valdymo organų teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, ko pasekoje susiklosto įstatyminio atstovavimo santykiai ir ką tik aptarta LAT praktika akivaizdžiai veda prie išvados, jog pagrindinis argumentas dėl deliktinės atsakomybės taikymo juridinio asmens valdymo organui yra jo pareigų įtvirtinimas įstatyme. Tokiai LAT pozicijai ir remiantis tais pačiais argumentais, kaip buvo nurodyta, tiesiogiai pritaria ir R. Greičius.

S. Selelionytė-Drukteinienė nurodo, kad „anksčiau taip pat buvo teigiama, kad deliktinės teisės ir pareigos yra numatytos įstatyme, o sutartinės – prisiimtoms savanorišku šalių susitarimu, ir tai pripažinta esminiu jų skirtumu. Tačiau dabar teisė pripažįsta, kad sutartinės pareigos galioja tik todėl, kad teisė suteikia joms privalomą galią. Be to, teisės aktuose įtvirtinta daug imperatyvaus pobūdžio taisyklių, kurios sudaro specifinių sutartinių santykių dalį (pvz., daug tokių taisyklių taikoma vartojimo srityje). Dėl to šis skirtumas nebevertinamas kaip aktualus“⁹³. Autorius pritarė šiai nuomonei ir mano, kad LAT pozicija dėl deliktinės atsakomybės taikymo esant sutartiniams santykiams nėra tinkama. Be to, vienos Europos valstybės analogiškose situacijose taiko tik sutartinę atsakomybę, o kitos leidžia pasirinkti ieškovui pagal kurią atsakomybės rūšį jis reikalautų nuostolių atlyginimo, tačiau nustato išimtis, kad tam tikrais atvejais galima tik sutartinę atsakomybę⁹⁴. Taigi, pagal bendrą taisyklę Europos valstybės pirmenybės deliktinei atsakomybei neteikia. Kiti argumentai, dėl ko turėtų būti taikoma sutartinė atsakomybė, nurodomi toliau.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-09-17 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-823/2003

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-01-22 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2003

⁹³ Selelionytė-Drukteinienė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // Justitia, 2008, Nr. 1 (67), p. 2.

⁹⁴ Ten pat. P. 5 - 6.

Paminėtina tai, kad nors CK 2.87 str. 7 d. tiesiogiai nenurodo kokia civilinės atsakomybės rūšis turėtų būti taikoma juridinio asmens valdymo organui, tačiau iš normos analizės galima būti teigti, kad juridinio asmens valdymo organui ar jo nariui turėtų būti taikoma sutartinė atsakomybė.

Pirma, vienas iš pagrindinių deliktinės atsakomybės principų yra tas, kad deliktinė atsakomybė negali būti ribojama šalių susitarimu. V. Mikelėnas nurodo, kad „iš esmės sutartinę ir deliktinę atsakomybę skiria galimybė sutartinės atsakomybės netaikymo arba jos ribojimo. Nei kontinentinės, nei bendrosios teisės sistemos valstybėse nėra pripažįstama galimybė susitarti netaikyti arba apriboti deliktinę civilinę atsakomybę. Dėl sutartinės civilinės atsakomybės netaikymo arba jos apribojimo sutarties šalys turi teisę ir gali susitarti, tačiau šios teisės realizavimo apimtys nėra vienodos visose valstybėse“⁹⁵. Tuo tarpu CK 2.87 str. 7 d. numato galimybę šalims riboti juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę tiek sutartimi, tiek tai numatant juridinio asmens steigimo dokumentuose. Akivaizdu, kad ši nuostata visiškai nedera su LAT taikoma deliktine atsakomybe.

Antra, CK 2.87 str. 7 d. teigiama, kad juridinio asmens valdymo organo narys privalo atlyginti visą žalą ne tik dėl CK 2.87 str. nustatytų pareigų (t.y. pareigų, įtvirtintų įstatyme) pažeidimo, bet ir dėl juridinio asmens steigimo dokumentuose nurodytų pareigų pažeidimo. Steigimo dokumentuose gali būti nustatomos įvairios teisės ir pareigos ir jų nustatymas nepriklauso nuo įstatymo nuostatų – juridinis asmuo pats gali nustatyti, kam ir kokios pareigos tenka (žinoma, neliečiant tų pareigų, kurios yra įtvirtintos įstatyme). Tai yra akivaizdus atsakomybės reguliavimas už sutartinių (o ne įstatyminių) pareigų nevykdymą ir šiuo atveju nebūtų galima taikyti deliktinės atsakomybės vadovaujantis tuo, kad pareigos yra imperatyviai įtvirtintos įstatyme. Aptarta situacija akivaizdžiai sąlygoja sutartinę atsakomybę.

Trečia, jau buvo minėta, kad deliktinė atsakomybė esant sutartiniams santykiams gali atsirasti tik kai tai numato įstatymas (CK 6.245 str. 4 d.). Atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens valdymo organus bei jų narius sieja sutartiniai santykiai, o CK 2.87 str. 7 d. nenumato, kad turėtų būti taikoma deliktinė atsakomybė, galima būtų teigti, jog vadovaujantis minėta 6.245 str. 4 d. ir egzistuojant sutartiniams santykiams turėtų būti taikoma sutartinė atsakomybė.

Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, autorius mano, jog CK 2.87 str. 7 d. įtvirtina sutartinę juridinio asmens valdymo organų ar jų narių civilinę atsakomybę juridiniam asmeniui, ko pasekoje galima riboti juridinio asmens valdymo organų atsakomybę, šalys gali susitarti dėl netesybų taikymo bei kyla kitos sutartinei atsakomybei būdingos pasekmės.

⁹⁵ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai – Vilnius: Justitia, 1995. P. 60.

4.1.2. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį sąlygos

Taigi, konstatavus, jog juridinio asmens valdymo organui ir jo nariams juridinio asmens atžvilgiu kyla sutartinė civilinė atsakomybė, reikia nustatyti būtinas šios sutartinės civilinės atsakomybės sąlygas. Kaip žinia, jos yra keturios: neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys ir kaltė.

Neteisėti veiksmai. Esant sutartinei atsakomybei neteisėti veiksmai pasireiškia sutartinės prievolės neįvykdymu, netinkamu įvykdymu arba termino praleidimu. Skirtingai nei deliktinės atsakomybės atveju, kur neteisėtu veiksmu gali būti laikomas pats žalos padarymo faktas (CK 6.263 str.), sutartinės atsakomybės atveju žalos padarymo faktas nesuapčiuos neteisėtų veiksmų, ir juos reikės įrodyti pačiam ieškovui. Nors juridinio asmenį ir jo valdymo organus sieja sutartiniai santykiai, tačiau juridinio asmens valdymo organo pareigos gali būti nustatytos įvairiuose šaltiniuose – pavedimo sutartyje, juridinio asmens steigimo ar vidaus dokumentuose, teisės aktuose. Pagal tai galima suskirstyti ir neteisėtus veiksmus.

1. Teisės aktuose įtvirtintų juridinio asmens valdymo organų ar jų narių pareigų pažeidimas.

1.1. Esminės juridinio asmens valdymo organų ar jų narių pareigos yra numatytos CK 2.87 str. Šių pareigų svarbą pabrėžia ir CK 2.87 str. komentaro autoriai, nurodydami, kad „komentuojamame straipsnyje nurodytos pagrindinės juridinio asmens valdymo organo narių pareigos. Šios pareigos tenka neatsižvelgiant į tai, juridinio asmens valdymo organas yra kolegialus ar vienasmenis“⁹⁶. Iš minėto CK straipsnio galima išskirti tokias pagrindines fiduciarines pareigas, kurias turi vykdyti tiek juridinio asmens vadovas, tiek valdybos nariai:

(i) protingumo ir sąžiningumo pareigos – CK antrosios knygos komentaro autoriai nurodo, kad „ar juridinio asmens organo narys veikia sąžiningai ir protingai juridinio asmens atžvilgiu, nustatoma atsakant į klausimą, ar juridinio asmens organo narys elgiasi taip, kaip elgtųsi apdairus asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis, ir ar jis elgiasi *bona fide* juridinio asmens atžvilgiu. Turi būti pripažįstama, kad asmuo elgiasi apdairiai, jeigu priimdamas sprendimą jis turi informaciją, surinktą atsižvelgiant į sprendimo esmę ir aplinkybes“⁹⁷. Tokiai pozicijai pritaria ir LAT⁹⁸.

(ii) lojalumo pareiga – LAT yra nurodęs, kad „administracijos vadovui keliama lojalumo pareiga (*duty of loyalty*). Įmonės vadovas atstovauja bendrovę, atsako už įmonės kasdienės veiklos organizavimą. Jis turi veikti išimtinai įmonės interesais, veikti rūpestingai, sąžiningai, atidžiai,

⁹⁶ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: asmenys. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002, P. 192.

⁹⁷ Ten pat. P. 193.

⁹⁸ Žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-02-07 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2005

kvalifikuotai bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų sutinkamai su įstatymais ir kitais teisės aktais⁹⁹. Kitoje byloje LAT pažymėjo, kad „lojalumo pareiga reiškia, kad juridinio asmens valdymo organas ir jo nariai turi veikti pagal steigimo dokumentus, kitus juridinio asmens organų sprendimus, taip pat juridinio asmens valdymo organai turi rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti jo tikslus“¹⁰⁰.

(iii) konfidencialumo pareiga – CK antrosios knygos komentaro autoriai nurodo, kad „ši pareiga reiškia, kad juridinio asmens valdymo organas ir jo nariai turi elgtis taip, kad informacija, sudaranti komercinę, gamybos, ar profesinę paslaptį nebūtų atskleista kitiems asmenims. Kitiems asmenims taip pat neturėtų būti atskleista informacija, kuri galėtų pakenkti juridiniam asmeniui ar suteikti tam tikrų privalumų ją gavusiam asmeniui, palyginti su juridiniu asmeniu. Ši pareiga reiškia ir tai, jog juridinio asmens valdymo organai turi imtis reikiamų priemonių, kad konfidencialumo reikalavimas būtų užtikrintas visų juridinio asmens struktūrinių padalinių atžvilgiu, taip pat juridinio asmens dalyvių atžvilgiu“¹⁰¹. Pažymėtina tai, kad ši pareiga juridinio asmens valdymo organui ar jo nariui išlieka ir nustojus eiti minėtas pareigas. Štai Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 16 str. 4 d. numatyta, kad „asmenys, kuriems komercinė paslaptis tapo žinoma dėl jų darbo ar kitokių sutartinių santykių su ūkio subjektu, gali naudoti šią informaciją praėjus ne mažiau kaip vieneriems metams nuo darbo ar kitokių sutartinių santykių pasibaigimo, jeigu įstatymuose ar sutartyje nenumatyta kitaip“¹⁰². Taigi, minėtu atveju valdymo organo atsakomybės klausimas gali būti keliamas ir tada, kai neteisėtus veiksmus asmuo atlieka jau nebūdamas valdymo organu ar jo nariu.

(iv) interesų konflikto vengimo pareiga – galima manyti, jog ši pareiga apima ir CK 2.87 str. 4 d. nurodytas juridinio asmens valdymo organo pareigas nepainioti juridinio asmens turto su savo turtu ir pareigą nenaudoti juridinio asmens turto ar informacijos asmeninės ar trečiųjų asmenų naudos. Juridinis asmens valdymo organai kontroliuoja ir valdo juridinio asmens turtą, per savo valdymo organus juridinis asmuo sudaro sandorius, todėl yra labai svarbu, kad juridinio asmens vadovai, disponuodami juridinio asmens turtu, vadovautųsi juridinio asmens, o ne savo interesais. Puikus pareigos vengti interesų konflikto pažeidimo pvz., yra jau minėta situacija, kurios metu juridinio asmens vadovas pats sau nusistatė atlygi. LAT nurodė, kad „tokie ieškovo veiksmai akivaizdžiai prieštaravo įmonės vadovo lojalumo pareigai ir sukėlė interesų konfliktą“¹⁰³. Nagrinėdamas interesų konflikto situaciją, LAT taip pat teigia, kad „interesų konfliktas atsirastų tada, jei atstovas, pažeisdamas

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-06-19 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-880/2002

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-02-07 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2005

¹⁰¹ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: asmenys. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002, p. 194.

¹⁰² Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-03-15 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2004

suteiktas teisės, sudarytų atstovaujamojo interesams prieštaraujantį sandorį. Sandoris gali prieštarauti atstovaujamojo interesams, jeigu jis yra visiškai nereikalingas ar atstovaujamojam nenaudingas <...> Interesų konfliktas gali būti dėl nuostolių padarymo, kai perkamos per brangios prekės ar paslaugos¹⁰⁴. Dažnas interesų konflikto pavyzdys yra atvejai, kai juridinio asmens vadovas su savimi ar susijusiais asmenimis sudaro sandorius. Nagrinėdamas situaciją, kai juridinio asmens valdymo organas sudarė autorinę sutartį pats su savimi, LAT nurodė, kad „interesų konflikto nesudaro pačios autorinės sutarties sudarymo faktas <...> jeigu prekė ar paslauga perkama iš juridinio asmens organo nario, tai tokia sutartis gali būti sudaroma, bet ir atstovas, ir juridinio asmens organo narys turi veikti išimtinai bendrovės interesais“¹⁰⁵. Kad būtų išvengta abejonių dėl esamo ar galimo interesų konflikto, CK 2.87 str. 5 d. yra numatyta juridinio asmens valdymo organo pareiga pranešti kitiems juridinio asmens organams ar juridinio asmens dalyviams apie aplinkybių, galimai sąlygojančių interesų konfliktą, atsiradimą. „Fiduciarinės teisės pagrindinis principas yra tas, kad fiduciaras gali būti atleistas nuo atsakomybės dėl fiduciarinių pareigų pažeidimo, jei jis visiškai atskleidžia beneficiarui apie naudą ir apie konfliktą ir jei gauna beneficiaro sutikimą“¹⁰⁶.

Taigi, kaip matyti, fiduciarinės pareigos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios bei apima labai plačią juridinio asmens valdymo organo veiklos dalį, praktiškai vos ne kiekvieną juridiniam asmeniui nenaudingą veiksma, kurį atlieka juridinio asmens valdymo organas, mes galėtumėme laikyti neteisėtu veiksmu, kvalifikuodami jį kaip fiduciarinių pareigų pažeidimą.

1.2. Teorijoje į atskirą pažeidimų sritį yra išskiriamas atvejis, kai juridinio asmens valdymo organas pažeidžia įstatyme nustatytas kompetencijos ribas ir sprendžia tuos klausimus, kurių nei pagal įstatymą, nei pagal steigimo dokumentus neturi teisės spręsti¹⁰⁷. Kaip pvz., tinka jau minėtas atvejis, kai juridinio asmens vadovas pats sau nusistatė atlyginimą, nors ABĮ 37 str. 4 d. nurodyta, jog juridinio asmens atlyginimą nustato jį paskiriantis organas.

1.3. Kitos juridinio asmens valdymo organų pareigos įtvirtintos teisės aktuose. Juridinis asmuo, vykdydamas savo veiklą, privalo laikytis aplinkos apsaugos, darbo saugos, mokesčių teisės, buhalterinę apskaitą ir kitus santykius reglamentuojančių teisės normų, kurios dažnai įpareigoja įmonės valdymo organą atlikti vienokius ar kitokius veiksmus. Paminėtina, kad už šių pareigų nevykdymą juridinio asmens valdymo organui gali būti pritaikyta administracinė atsakomybė ir skirta administracinė nuobauda (pvz. bauda), tačiau jeigu juridinio asmens valdymo organas šių pareigų nevykdo arba jas

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-04-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2005

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 212.

¹⁰⁷ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 283.

netinkamai vykdo, ir būtent dėl to žalos patiria ir juridinis asmuo, tai juridinio asmens valdymo organas turės atlyginti juridiniam asmeniui dėl tokių veiksmų patirtą žalą. Pvz., Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo 34 str. 2 d. nustato, kad „ūkio subjektams taikoma civilinė atsakomybė, neatsižvelgiant į jų kaltę, už bet kokią žalą aplinkai arba realią jos grėsmę, atsiradusią dėl jų ūkinės veiklos, išskyrus šiame įstatyme numatytus atvejus“¹⁰⁸. Taigi jei juridinio asmens valdymo organas savo veiksmais pažeidė Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo reikalavimus ir dėl to žalą buvo priverstas atlyginti juridinis asmuo, tai įmonei įrodžius juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės sąlygas juridinio asmens vadovas turės atlyginti įmonės patirtas išlaidas.

2. Juridinio asmens valdymo organų ar jų narių pareigų, nustatytų juridinio asmens steigimo ar kituose vidaus dokumentuose, pažeidimas.

Juridinio asmens įstatai yra pagrindinis juridinio asmens ir jo organų veiklą reglamentuojantis dokumentas. Juose yra nustatomi juridinio asmens tikslai ir veiklos sritis, valdymo (ir kitų) organų kompetencija bei kiti juridinio asmens veiklai svarbūs aspektai. ABĮ 37 str. 5 d. numato, kad „bendrovės vadovas savo veikloje vadovaujasi įstatymais, kitais teisės aktais, bendrovės įstatais, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimais, stebėtojų tarybos bei valdybos sprendimais ir pareiginiais nuostatais“, o ABĮ 34 str. 4 d. 8 p numatyta, kad valdyba, apart 34 str. nurodytos kompetencijos, priima kitus ABĮ, bendrovės įstatuose ar visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimuose valdybos kompetencijai priskirtus sprendimus.

2.1. Įstatų pažeidimas. Kaip nurodo V. Mikelėnas, „dažniausiai įmonės įstatuose ar kituose veiklos dokumentuose nustatomi administracijos vadovo teisės sudaryti įmonės vardu sandorius apribojimai“¹⁰⁹. Pvz., numatoma, kad tam tikrų sandorių sudarymui reikia valdybos pritarimo. Juridinio asmens vadovas vykdydamas savo pareigas privalo šių nurodymų paisyti. Jeigu vadovas šių įpareigojimų nepaiso, ir veikia *ultra vires*, tai pagal CK 1.82 str. 1 d. ir CK 2.83 str. 1 d. šie sandoriai bus galiojantys ir juridiniam asmeniui teks vykdyti prievoles, kylančias iš sandorių, kuriuos juridinio asmens valdymo organas sudarė pažeisdamas savo kompetenciją nustatytą įstatuose. Analogiškai reglamentuojama ir situacija, kai juridinio asmens vadovas sudaro juridinio asmens veiklos tikslams (kurie yra nustatomi juridinio asmens įstatuose) prieštaraujantį sandorį (CK 1.82 str.). Akivaizdu, kad tokiu būdu juridinis asmuo gali patirti daug nuostolių, todėl konstatavus juridinio asmens vadovo veikimą *ultra vires*, kartu konstatuoti ir jo neteisėti veiksmai (įstatuose numatytų pareigų arba juridinio asmens tikslų, pažeidimas), ko pasekoje jis turi atlyginti juridinio asmens nuostolius, jeigu šis

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75

¹⁰⁹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 284.

jų patiria. Kartu pažymėtina tai, kad juridinio asmens vadovui veikiant ultra vires ir sudarius sandorius, šie sandoriai nesaistytų juridinio asmens tik tada, jei pavyktų įrodyti, jog trečiasis asmuo sudarė sandorį žinodamas, kad juridinio asmens vadovas neturėjo tokios teisės (įstatų paskelbimas neturi įtakos minėtų taisyklių taikymui).

2.2. Kitų juridinio asmens organų sprendimų nevykdymas. Kaip jau buvo minėta, jeigu atitinkami juridinio asmens organai pagal savo kompetenciją nustato tam tikrus įpareigojimus ir duoda nurodymus juridinio asmens valdymo organams, šie turi pareigą juos vykdyti (ABĮ 37 str. 5 d., ABĮ 34 str. 4 d. 8 p.). Kaip pažymi V. Mikelėnas, „jeigu vadovas tik tiksliai vykdė teisėtą kitų – aukštesnių įmonės valdymo organų priimtą nutarimą, ir dėl to įmonė patyrė nuostolių, tai nuostolius turi atlyginti ne administracijos vadovas, o tokį nuostolingą sprendimą priėmęs įmonės valdymo organas (jo nariai)¹¹⁰“.

Tačiau reikia pažymėti, kad CK 6.3 str. 1 d. nustatyta, kad „prievolės dalyku gali būti bet kokie veiksmai (veikimas, neveikimas), kurių nedraudžia įstatymai ir kurie neprieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei“, o CK 6.3 str. 4 d. nurodyta, kad „prievolės dalyku negali būti tai, kas neįvykdoma“. Todėl jeigu juridinio asmens įstatai, ar kurio nors iš organų sprendimai, reikalauja juridinio asmens valdymo organą ar jo narį įvykdyti tai, ką draudžia įstatymas, arba tai, kas neįvykdoma, juridinio asmens valdymo organo narys neturi pareigos tokių reikalavimų vykdyti, ir tai nebus pripažįstama neteisėtais veiksmais.

3. Juridinio asmens valdymo organų ar jų narių pareigų, nustatytų pavedimo sutartyje, nevykdymas.

Kadangi tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų bei jų narių yra sudaroma pavedimo sutartis, todėl šalys yra laisvos susitarti dėl vienokių ar kitokių pareigų vykdymo. Savaiame suprantama, sutarčių laisvės principas nėra absoliutus, tad tos pareigos neturi prieštarauti ne tik imperatyviai įstatyme įtvirtintoms juridinio asmens valdymo organo pareigoms, bet ir juridinio asmens įstatuose įtvirtintoms nuostatoms. Jeigu juridinio asmens valdymo organas neįvykdo ar netinkamai įvykdo pavedimo sutartyje nustatytas pareigas, tai laikoma jo neteisėtu veiksmu.

Nuostoliai (žala). Kadangi nėra juridinio asmens patirtos žalos ypatumų, kuriuos lemtų būtent tai, kad neteisėtus veiksmus atliko juridinio asmens valdymo organas ar jo narys, todėl autorius, atsižvelgdamas ir į ribotą darbo apimtį, tik trumpai paminės bendruosius žalos klausimus, kurie kyla bet kuriam juridiniam asmeniui patyrus žalą dėl bet kurio asmens veiksmų.

¹¹⁰ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 286.

Juridinis asmuo, apart turtinės žalos, gali patirti ir neturtinę žalą. Juridinio asmens valdymo organams atliekant netinkamus veiksmus gali pablogėti juridinio asmens dalykinė reputacija, todėl vadovaudamasis CK 2.24 str. 8 d. juridinis asmuo iš juridinio asmens valdymo organo ar jų narių gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. „Juridinio asmens reputacija suprantama kaip geras vardas, teigiamas vertinimas ir požiūris visuomenėje, verslo aplinkoje. Juridinio asmens reputacijos gynimui būtina įrodyti reputacijos pablogėjimo faktą. O pagrindas taikyti civilinę atsakomybę už juridinio asmens, kurio reputacija visuomenėje vertinama prieštaringai, bus tik tuomet, jei toks juridinis asmuo įrodys, kad paskleistų žinių pasekmė yra rimti neigiami asmens vertinimo poslinkiai, finansiniai nuostoliai, neigiamas poveikis savininkams ir darbuotojams, kitos neigiamos pasekmės ar panašaus pobūdžio aplinkybės“¹¹¹.

„Šiandien neturtinės žalos atlyginimas, ginant juridinio asmens teises, išlieka išimtinis pažeistų teisių gynimo būdas“¹¹², ši mintis tik patvirtina tai, kad absoliuti dauguma ginčų dėl žalos atlyginimo juridiniam asmeniui kyla dėl turtinės žalos atlyginimo. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai, kurie skirstomi į tiesioginius (turto neteikimas, turėtos išlaidos) arba netiesioginius (negautos pajamos).

Tiesioginiai nuostoliai – turto netekimas ar sugadinimas, turėtos išlaidos. Juridinis asmuo veda turto apskaitą, kurioje užfiksuota turto vertė gali skirtis nuo rinkos kainos. Kalbant apie prarastą ar sužalotą turtą, reikia paminėti, kad LAT yra nurodęs, jog „ar padaryta žala parduodant įmonei priklausantį turtą, yra sprendžiama pagal realią turto vertę sandorio sudarymo metu, bet ne pagal įmonės turto apskaitoje nurodytą turto įkainojimą“¹¹³. Ši pozicija yra visiškai pagrįsta, kadangi vertinant turtą tik pagal balansinę vertę, įmonė nepagrįstai patirtų nuostolių, nes norėdama atstatyti prarastą turtą, rinkoje už jį turėtų sumokėti didesnę kainą, nei gautas nuostolių atlyginimas. Reikalaujant juridinio asmens patirtų išlaidų iš valdymo organo ar jo narių, juridinis asmuo turėtų įrodyti, kad tos išlaidos yra realios, būtinios ir protingos¹¹⁴.

Netiesioginiai nuostoliai – tai negautos pajamos (CK 6.249 str. 1 d.). Ši sąvoka (negautos pajamos) apibūdinant juridinio asmens netiesioginius nuostolius nėra tinkama. Juridinio asmens turtas, tame tarpe ir pinigai, gali turėti įvairų statusą. LAT yra pažymėjęs, kad „negautos pajamos kaip nuostoliai, kurios suprantamos kaip grynas pelnas, turi būti įrodomos. Jos neturi būti suprantamos kaip sąmatoje nurodoma pelno norma ar pelnas. Negautos pajamos yra pagrįstai iš statybos rangos sutarties tikėtinos gauti lėšos, kurios šaliai liktų įvertinus visas sąnaudas ir įplaukas. Taip gaunamas

¹¹¹ Cirtautienė S. Šiuolaikinė neturtinės žalos atlyginimo kaip civilinių teisių gynimo būdo koncepcija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius, 2007. P. 136.

¹¹² Ten pat. P. 142.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-04-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2005

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-02-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2008

ikimokestinis pelnas. Jis nesudaro negautų pajamų kaip nuostolių, nes nuo šios sumos turi būti mokamas pelno mokestis pagal Pelno mokesčio įstatymą. Atskaičiavus pelno mokestį likęs grynasis pelnas būtų asmens iš neteisėtai sutrikdytos veiklos gautina nauda, kuria jis pagrįstai tikėjosi praturtėti¹¹⁵. Taigi, juridinis asmuo reikalaujantis netiesioginių nuostolių iš juridinio asmens valdymo organo turės reikalauti negauto pelno (o ne negautų pajamų), ir įrodyti jo gavimo tikėtinumą.

Kaip ir pagal bendrą tvarką, visų šių nuostolių juridinis asmuo turi teisę reikalauti ir iš juridinio asmens valdymo organų bei jų narių. Žinoma, pavedimo sutartimi šalys gali riboti nuostolių dydį ar rūšį (pvz. numatyti, kad juridinis asmuo galės reikalauti tik tiesioginių nuostolių), tačiau ribodamos atsakomybę šalys turi laikytis CK 6.252 str. reikalavimų.

Paminėtina ir tai, kad esant sutartiniams santykiams juridinis asmuo ir valdymo organas ar jo narys gali sutartimi susitarti ir dėl netesybų, tokiu atveju sutartinės atsakomybės ypatumas pasireiškia tuo, kad juridiniam asmeniui nereikės įrodinėti patirtos žalos, o užteks valdymo organo veiksmų neteisėtumo fakto.

Priežastinis ryšys. Priežastinis ryšys yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga. Tačiau, kaip ir žalos atveju, nustatinėjant priežastinį ryšį, kaip juridinio asmens valdymo organo atsakomybės sąlygą, taikomos bendros taisyklės, tad jau dėl prieš tai įvardintų priežasčių autorius tik trumpai aptars priežastinio ryšio taikymą juridinio asmens valdymo organui ar jo nariui.

„Egzistuoja dvi priežastinio ryšio nustatymo stadijos: faktinio priežastinio ryšio nustatymas ir teisinio priežastinio ryšio nustatymas“¹¹⁶.

Nustatant faktinį priežastinį ryšį naudojamas *conditio sine qua non* testas. Tarkime juridinio asmens valdymo organas nepateikė finansinės atskaitomybės dokumentų kompetentingai institucijai, nors juos privalėjo pateikti, o juridinis asmuo dėl neaiškių priežasčių patyrė nuostolių – negavo tam tikrų pajamų. Minėtas testas atliekama taip: užduodamas klausimas, ar juridinio asmens valdymo organui pateikus finansinę atskaitomybę, juridinis asmuo būtų gavęs pajams kurias prarado? Jeigu atsakymas neigiamas, teisinis priežastinis ryšys nenustatinėjamas ir laikoma kad priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir nuostolių nėra. Jeigu atsakymas yra teigiamas, pereinama prie antrosios stadijos – teisinio priežastinio ryšio¹¹⁷. Paminėtina, kad šią formulę taiko ir LAT¹¹⁸.

Antrojoje stadijoje reikia nustatyti ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (taikant vieną ar kelias priežastinio ryšio teorijas).

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-02-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2008

¹¹⁶ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 67.

¹¹⁷ Ten pat. P. 67.

¹¹⁸ Žr. pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-11-26 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-12-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-554/2007

Kaltė. CK 6.248 str. 1 d. įtvirtina kaltės prezumpcija. Taigi, juridiniam asmeniui įrodžius visas tris pirmiau paminėtas civilinės atsakomybės sąlygas, juridinio asmens valdymo organui ar jo nariui, jeigu jis nenori būti atsakingas, reikia paneigti savo kaltę, t.y. įrodinėjimo našta perkeliama pačiam juridinio asmens valdymo organui.

Civilinėje teisėje kaltė nustatoma vertinant išorinius asmens veiksmus remiantis objektyviais elgesio standartais. „Kaltė civilinėje teisėje pripažįstamas asmens nesugebėjimas elgtis taip, kaip būtų galima protingai iš jo tikėtis. Ar asmuo kaltas, ar ne, civilinėje teisėje nustatoma taikant jo elgesiui protingo, apdairaus, rūpestingo žmogaus elgesio standartą (*bonus pater familias*)“¹¹⁹. Taigi vertinant asmens elgesį teisiškai yra nesvarbu, ką atlikdamas neteisėtus veiksmus galvojo ir suvokė civilinės atsakomybės traukiamas asmuo.

Yra išskiriamos tokios kaltės formos – tyčia ir neatsargumas (CK 6.248 str. 2 d).

Tyčia tai yra veiksmai, kurie atliekami specialiai ir sąmoningai, turint tikslą sukelti žalą, arba nors ir nesiekiant žalos padarymo, tačiau esant akivaizdžiai situacijai, jog toks elgesys sukels žalą ir neužkertant tam kelio.

Neatsargumas skirstomas į didelį neatsargumą, paprastą ir mažą (nedidelį) neatsargumą.¹²⁰

Didelis neatsargumas – tai elgesys, pasireiškiantis veiksmais, kurių asmuo, laikydamasis bent minimalių atsargumo ir dėmesingumo reikalavimų, nebūtų daręs. Tai dėmesingumo ir rūpestingumo ignoravimas.

Paprastas neatsargumas - nekonkrečių bendro pobūdžio nurodymų elgtis atsargiai ir rūpestingai nevykdymas.

Nedidelis neatsargumas – tikrovėje gali pasireikšti kaip sunkiai pastebimas suklydimas arba klaida. Daliai asmenų, paprastai veikiančių profesinėje srityje (gydytojui, notarui, auditoriui, bankui, advokatui, inžinieriui, projektuotojui), yra keliami didesni jų veiksmų atitikimo teisėtumo standartui reikalavimai, o tai lemia, kad minėtų asmenų atsakomybė yra įmanoma esant net mažiausiam nukrypimui nuo jų veiklos taisyklių, kai tuo tarpu kitiems asmenims atliekant veiksmus esant nedideliame neatsargumui atsakomybė nekyla.

Paminėtina, kad Lietuvos teismų praktika vertinant juridinio asmens valdymo organo ir jo narių veiksmus nėra nuosekli šiuo klausimu. Štai vienoje iš bylų, remdamasis objektyviuoju kaltės standartu, LAT yra nurodęs, jog „administracijos vadovą ir jo vadovaujamą įmonę sieja pasitikėjimo (fiduciariniai) santykiai, nuo pat tapimo įmonės administracijos vadovu momento vadovas turi elgtis

¹¹⁹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 245.

¹²⁰ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 62.

rūpestingai, atidžiai ir apdairiai. Ar įmonės administracijos vadovas konkrečiu atveju šią pareigą įvykdė, nustatoma pagal tam tikrus objektyvius elgesio standartus – rūpestingo, apdairaus, protingo vadovo elgesio matą¹²¹. Lygiai tokią pačią poziciją LAT išreiškė ir kitoje byloje¹²². Tačiau galima paminėti, jog LAT taiko ir subjektyvų kriterijų juridinio asmens valdymo organo kaltei nustatyti „teismai <...> turėjo nustatyti, ar ieškovė, kaip įmonės vadovė, konkrečiu atveju tinkamai vykdė savo pareigas. Pažymėtina, jog minėtos aplinkybės nustatomos pagal tam tikrus objektyvius elgesio standartus, t.y. kaip turėjo elgtis vadovė jos vadovavimo įmonei laikotarpiu nustatoma vadovaujantis „rūpestingos šeimos galvos“ (*bonus pater familias*) standartais, atsižvelgiant į įmonės specifiką, įvertinant normalią ūkinę-gamybinę riziką, taip pat atsižvelgiant į ieškovės asmenines savybes, kvalifikaciją, sveikatos būklę ir pan.¹²³. Kitoje byloje taip pat teigiama, kad „kasacinio teismo teisėjų kolegija sutinka su kasatoriaus teiginiu, kad A. Z. atsakomybės klausimas šioje byloje spręstinas atsižvelgiant į tai, ar jis galėjo suvokti sudaromų sandorių ir atliekamų veiksmų neigiamas pasekmes bendrovei“¹²⁴. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog Lietuvoje praktika, kaip vertinti juridinio asmens valdymo organų elgesį – ar vadovaujantis objektyviuoju kriterijumi ar kartu ir subjektyviuoju, nėra vienoda.

Be jau nurodytų dvejopų nuomonių, reikia atkreipti dėmesį ir į dar vieną teismų praktikoje išreikštą poziciją – LAT vienoje iš bylų nurodė: „pažymėtina, kad kasatorius ilgą laiką dirbo bendrovės „Besserlita“ valdybos pirmininko pareigose, kurios reikalauja visapusiško, taip pat ir tam tikro teisinio išprusimo, sąlygoja ginčų sprendimo, susižinojimo su įvairiomis valstybės institucijomis patirtį, todėl jam turi būti taikomi aukštesni nei vidutiniai *bona pater familias* standartai“¹²⁵. Tokiu būdu teismas iš esmės juridinio valdymo organo atsakomybę prilygino profesionalų (pvz., notarų, advokatų) atsakomybei, kuriems taikomi ypatingi standartai ir net mažiausias nerūpestingumas lemia civilinės atsakomybės atsiradimą.

V. Mikelėnas, vertindamas konkrečiai juridinio asmens valdymo organo veiksmus, teigia, kad „daugumos užsienio valstybių teisė ir teismų praktika pripažįsta, kad įmonės vadovo veiklai turi būti taikomas objektyvus, taip vadinamas „rūpestingos šeimos galvos“ elgesio standartas <...> šiam „rūpestingo šeimos galvos“ kriterijui pritaikyti neturės reikšmės subjektyvūs veiksniai, apibūdinantys

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-05-25 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-06-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-06-19 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-880/2002

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-07-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2007

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-03-17 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-213/2004

įmonės vadovą, - kvalifikacija, amžius, vadovavimo patirtis, sveikatos būklė, kitos jo asmeninės ar dalykinės savybės¹²⁶.

Vertinant visą tai kas išdėstyta, akivaizdu, jog nėra vieningos pozicijos dėl juridinio asmens valdymo organo ir jo narių kaltės. Autorius mano, kad netinkamas yra aiškinimas, prilyginantis juridinio asmens valdymo organo veiklą profesiniais veiklais. Juridinio asmens valdymo organams nėra keliami jokie ypatingi reikalavimai, nereikia turėti specialaus išsilavinimo ar laikytis kokių nors kvalifikacinių reikalavimų. Be to, jeigu juridinio asmens valdymo organų civilinė atsakomybė būtų vertinama kaip tam tikros srities profesionalo atsakomybė, tai tada net ir pats mažiausias neatsargumas lemtų juridinio asmens valdymo organo atsakomybę, o kadangi kiekvienas verslo sprendimas yra susijęs su tam tikra rizika, toks atsakomybės taikymas galėtų atbaidyti asmenis nuo valdymo organų ir jų narių pareigų prisėmimo, o tai kenktų ir pačiam verslui. Autorius taip pat mano, kad atsižvelgiant į tai, jog juridinio asmens valdymo organų nariams nekeliama jokie ypatingi reikalavimai, ir jais gali būti įvairūs asmenys, tai subjektyvus juridinio asmens valdymo organų veiksmų vertinimas galėtų pakenkti šiuolaikiniams verslo standartams, o be to pačiam juridiniam asmeniui tektų didesnė dalis rizikos prisiimant nuostolius. Galima būtų manyti, jog ir vidutiniai *bonus pater familias* standartai per daug varžytų verslo sprendimų priėmimą, tačiau toliau aptariama sprendimo versle taisyklė kaip tik ir yra skirta tam, kad vadovas priimdamas verslo sprendimus būtų mažiau varžomas. Dėl minėtų priežasčių autorius pritaria tam, jog juridinio asmens valdymo organui ir jo nariams būtų taikomas vidutinis *bonus pater familias* standartas ir nebūtų remiamasi subjektyviais kriterijais.

Sprendimo versle taisyklė. Sprendimo versle taisyklė (*angl. business judgement rule*) buvo suformuota JAV teismų praktikoje ir vienokiu ar kitokiu būdu įsigalėjo bendrosios teisės tradicijas turinčiose valstybėse. Jos dėka yra apribojama galimybė iš juridinio asmens valdymo organų reikalauti žalos atlyginimo už bet kokią nenusisekusį valdymo organų sprendimą. JAV sprendimo versle taisyklė daugiau siejama su valdymo organo sprendimo priėmimu ir priėmimo procesą lėmusiais ar įtakojuisiais veiksniais, o ne su sprendimo turiniu, nes manoma, jog teismas nėra kompetentingas spręsti dėl pačio sprendimo ekonominio tikslingumo. Todėl jei juridinio asmens valdymo organas priima pvz., neprotingą ar nepagrįstą sprendimą, tačiau iš tikrųjų tikėjo sprendimo sėkme ir veikė sąžiningai ir įmonės interesais, nesiekė šalutinių tikslų, tai taikoma sprendimo versle taisyklė ir jam civilinė atsakomybė prieš įmonę nekyla (žinoma, sprendimo versle taisyklė nėra taikoma, jei sprendimas yra absoliučiai neracionalus, prasilenkia su sveiku protu, sprendimo tikslo pasiekimas yra neįmanomas ir panašiose situacijose). Pažymėtina, kad JAV teisėje sprendimo versle taisyklė yra preziumuojama,

¹²⁶ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 286 – 287.

todėl būtent ieškovas turi įrodyti aplinkybes, įrodančias, kad valdymo organo veiksmas negalima taikyti sprendimo versle taisyklės¹²⁷.

Paminėtina, kad ir Lietuvos teisės šaltiniuose bei jurisprudencijoje galima aptikti nuostatų, iš dalies panašių į JAV ir kai kurių kitų bendrosios teisės valstybių naudojamą sprendimo versle taisyklę. Štai 2000 m. liepos 13 d. ABĮ redakcijos 22 str. 8 d. buvo numatyta, kad „bendrovės valdymo organai privalo veikti tik bendrovės ir jos akcininkų naudai. Bendrovės valdymo organai neturi teisės priimti sprendimų ar atlikti kitų veiksmų, kurie pažeidžia bendrovės įstatus ar yra priešingi įstatuose nurodytiems bendrovės veiklos tikslams, akivaizdžiai viršija normalią gamybinę-ūkinę riziką, yra akivaizdžiai nuostolingi (prekių, paslaugų ar darbų pirkimas didesnėmis arba jų pardavimas mažesnėmis negu rinkos kainomis, bendrovės turto švaistymas) ar akivaizdžiai ekonomiškai nenaudingi”. Iš šios nuostatos galima daryti išvadą, jog jei juridinio asmens valdymo organas ar jo narys remdamasis įstatais priėmė sprendimą, kuris akivaizdžiai neviršijo normalios gamybinės-ūkinės rizikos, nebuvo akivaizdžiai nuostolingas ar ekonomiškai nenaudingas, tai juridinio asmens valdymo organas galėjo išvengti atsakomybės. Šiuo metu galiojančiame ABĮ jau nebėra išlikusios minėtos nuostatos.

Kaip nurodo V. Mikelėnas, sprendimo versle taisyklės taikymas priklauso nuo konkrečios bylos faktinių aplinkybių¹²⁸, o R. Greičius teigia, kad „Lietuvoje, ko gero, taip pat nėra būtina įstatymuose nustatyti verslo sprendimo vertinimo taisyklės. Tai yra prerogatyva teismo“¹²⁹. Analogiškai yra ir JAV, kur sprendimo versle taisyklė taip pat yra teismo diskrecijoje¹³⁰. Taigi, Lietuviškosios sprendimo versle taisyklės vertinimo ir taikymo reikia ieškoti teismų praktikoje.

Štai LAT, byloje, kurioje vienas iš ginčo objektų buvo nuomojamų patalpų pagerinimas neužtikrinant, jog nuomotojas už tai atlygins, nurodė, kad „kasatorius nepagrįstai normalios ūkinės rizikos viršijimą tiesiogiai sieja su galimybės taikyti CK 6.501 straipsnyje įtvirtintą dėl pagerinimo turėtų būtinų išlaidų susigražinimą, praradimu. Esant palankioms verslo sąlygoms tokias išlaidas gali padengti iš pagerinto daikto naudojimo gaunamos pajamos. Dėl to rizika neturėti galimybės susigražinti dėl daikto pagerinimo turėtas būtinas išlaidas vien tik vadovaujantis CK 6.501 straipsnio 1 dalimi gali būti laikoma normalia ūkine rizika“¹³¹. Kitoje gi byloje LAT pripažino, kad normali gamybinė - ūkinė rizika buvo viršyta: „Kolegija pripažįsta visiškai pagrįstomis bylą nagrinėjusių

¹²⁷ Branson M.D., Pinto A.R. Understanding corporate law. Second edition – LexisNexis, 2004. P. 210-212.

¹²⁸ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998. P. 293.

¹²⁹ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007. P. 147.

¹³⁰ Branson M.D., Pinto A.R. Understanding corporate law. Second edition – LexisNexis, 2004. P. 209.

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-07-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2007

teismų išvadas, kad sudarydamas minėtą sandorį atsakovas priėmė sprendimą, akivaizdžiai nuostolingą įmonei UAB “Gretsh-Unitas Baltic” bei akivaizdžiai viršijanti normalią gamybinę – ūkinę riziką <...> Itin akivaizdi, net nereikalaujanti detalesnio įrodinėjimo aplinkybė, kad po 9 Lt/vnt. perkant bankrutuojančios įmonės akcijas, kurių nominali vertė buvo nustatyta 1 Lt/ vnt., o vertė vertybinių popierių rinkoje dar mažesnė, buvo sudaromas priešingas įmonės interesams sandoris¹³².

Kaip matyti tiek iš ankstesnėje ABĮ redakcijoje galiojusios nuostatos, tiek iš LAT praktikos, Lietuvos teisėje sprendimo versle taisyklės taikymas yra susijęs ir su valdymo organo sprendimo turinio vertinimu, skirtingai nei pvz., yra JAV. Ar tai yra tinkamas minėtos taisyklės interpretavimas – diskutuotinas dalykas, tačiau bet kokių atveju sprendimo versle taisyklė suteikia lankstumo ir laisvumo juridinio asmens valdymo organams. Dauguma verslo sprendimų yra susijusių su tam tikra rizika. Iš to seka išvada, jog kad ir koks vadovas bebūtų, jis negali šimtu procentų užtikrinti, jog nė vienas jo veiksmas nesukels žalos. Jeigu vadovui tektų atsakyti ir už verslo riziką, tai būtų akivaizdi kliūtis verslui siekiant pritraukti vadovus ir tikėtis iš jų veržlios, kartais rizikingos verslo politikos, kuri dažnai gali atnešti sėkmę įmonei. Šią problemą išspręsti būtent ir padeda sprendimo versle taisyklė.

4.1.3. Kolegialaus juridinio asmens valdymo organo ir jo narių civilinė atsakomybė prieš juridinį asmenį

Pirmiausiai paminėtina, jog visos aukščiau aptartos valdymo organo civilinės atsakomybės sąlygos ir ypatumai taip pat taikomi ir juridinio asmens valdybai ir jos nariams. Tačiau valdyba yra kolegialus valdymo organas, todėl natūralu, jog taikant civilinę atsakomybę kolegialiam organui, ji turės tam tikrų ypatumų lyginant su vienasmenio valdymo organo atsakomybe.

Kadangi valdyba negali būti sudaryta iš mažiau kaip 3 asmenų, todėl vertinant jos ar atskirų jos narių veiksmus kyla solidarios atsakomybės klausimas. Teisinėje literatūroje galima rasti nuomonių, kad valdybos nariai atsako solidariai, tačiau dažnai pasitaiko, kad tai konstatuojant apsiribojama tiesiog pareiškiant nuomonę visiškai jos neargumentuojant¹³³.

Taigi, ar galima valdybos *in corpore* atsakomybė? 2000 m. liepos 13 d. ABĮ redakcijos 35 str. 14 d. buvo numatyta, kad „valdybos pirmininkas ir nariai privalo solidariai atlyginti bendrovei nuostolius, padarytus dėl valdybos sprendimų, priimtų pažeidžiant bendrovės įstatus, šį ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymus. Nuo pareigos atlyginti nuostolius atleidžiami tie asmenys, kurie balsavo prieš tokį sprendimą arba nedalyvavo posėdyje jį priimant ir per 7 dienas po to, kai sužinojo ar turėjo sužinoti apie tokį nutarimą, įteikė posėdžio pirmininkui rašytinį protestą. Valdybos nario

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-12-18 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1590/2002

¹³³ Žr. pvz., Ščukas L. Valdybos nario statusas ir atsakomybė // Juristas, 2005, Nr. 1, p. 10.

atsistatydinimas ar atšaukimas iš pareigų neatleidžia jo nuo padarytų dėl jo kaltės nuostolių atlyginimo. Valdybos narys gali būti atleidžiamas nuo atlyginimo nuostolių, kuriuos jis padarė eidamas savo pareigas, jeigu jis rėmėsi bendrovės dokumentais ir kita informacija, kurios tikrumu nebuvo pagrindo abejoti, arba veikė neviršydamas normalios gamybinės ar ūkinės rizikos laipsnio. Ginčus dėl nuostolių atlyginimo sprendžia teismas“. Tuo tarpu šiuo metu galiojantis ABĮ nebenustato solidarios valdybos narių atsakomybės. Be to, CK 6.6 str. 1 d. nustatyta, kad „solidarioji skolininkų prievolė nepreziumuojama, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Ji atsiranda tik įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus“. Taigi, toks reguliavimas įnešė nemažai abejonių dėl solidarios valdybos narių atsakomybės. Jeigu konstatuotume, jog valdybos narių atsakomybė nėra solidari, tokiu būdu juridiniam asmeniui būtų žymiai sunkiau išsireikalauti nuostolių nei buvo iki dabartinės ABĮ redakcijos įsigaliojimo.

CK 6.6 str. 3 d. nustatyta, kad solidarioji skolininkų pareiga preziumuojama, jeigu prievolė susijusi su paslaugų teikimu, jungtine veikla arba kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimu. Tad galbūt galima būtų remtis šia nuostata nustatant solidarią valdybos narių atsakomybę? CK šeštosios knygos komentaro autoriai nurodo, kad ši norma atitinkamai pakartojama paslaugų teikimą (CK 6.717 str.), jungtinę veiklą (CK 6.975 str. 2 ir 3 d.) ir kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimą (CK 6.279 str.) reglamentuojančiose normose ir nurodo kad šiais atvejais pareiga atsiranda pagal įstatymą ir negalima šių teisės normų panaikinti šalių susitarimu¹³⁴. Taigi, nurodoma, jog minėta CK 6.6 str. 3 d. nuostata, nustatanti solidarią atsakomybę už bendrais veiksmais padarytą žalą, yra sukonkretinama 6.279 str., kur reguliuojama atsakomybė už kelių asmenų bendrai padarytą žalą. Autorius daro išvadą, kad vadovaujantis 6.6 str. 3 d. nebūtų galima taikyti solidarios valdybos narių atsakomybės, nes 6.279 str. yra taikomas nustatant civilinę atsakomybę pagal deliktinės atsakomybės taisyklės, o, kaip buvo minėta, valdybos narių atsakomybė juridiniam asmeniui yra sutartinė. Taip pat autorius mano, kad nors ir jeigu būtų galima aiškinti CK 6.6 str. 3 d. plačiau nei deliktinės atsakomybės ribose, ir taikyti sutartinei atsakomybei, tokiu atveju vis tiek šiuo pagrindu nebūtų galima taikyti solidarios atsakomybės valdybos nariams. Vargu ar galima *a priori* konstatuoti, kad valdybos narių veiksmai yra bendri. Tą pirmiausiai reikėtų įrodyti. Imkime situacija, kad valdybą sudaro 6 nariai. Valdybos pirmininkas pateikia išsamią informaciją apie norimą parduoti nekilnojamąjį turtą, kurio balansinė vertė viršija 1/20 įstatinio kapitalo, tačiau viena ar kitą svarbia detalią nutyli. Likę valdybos nariai, elgdamiesi protingai, išanalizavo situaciją, tačiau dėl objektyvių priežasčių negalėjo sužinoti valdybos pirmininko nuslėptos informacijos. Valdyba priima sprendimą parduoti nekilnojamąjį turtą,

¹³⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 25.

dėl ko vėliau juridinis asmuo patiria žalos. Akivaizdu, jog šioje situacijoje bendrai su valdybos pirmininku neveikė nė vienas valdybos narys, o nesant šių bendrų veiksmų, negalima konstatuoti ir solidarios valdybos atsakomybės pagal CK 6.279 str.

Visgi autorius mano, kad valdybos atsakomybė *in corpore* yra galima. Kaip jau buvo nustatyta ankstesnėse darbo dalyse, valdymo organus bei jų narius su juridiniu asmeniu sieja sutartiniai pavedimo santykiai. CK 6.760 str. 7 d. nustato, kad „jeigu pavedimą vykdo keli įgaliotiniai, įgaliotojui jie atsako solidariai, jeigu sutartis nenustato ko kitaip“. Šiuo atveju akivaizdu, jog valdybos nariai vykdo tą patį pavedimą – vykdo valdybos nario funkcijas ir pareigas, kurių didžioji dalis nustatyta teisės aktuose ir juridinio asmens įstatuose. Šiuo atveju nereikalaujama veiksmų bendrumo priimant tam tikrą sprendimą, pakanka to, jog sprendimas įeina į pavedimo vykdymo sritį. Taigi, nagrinėjant aukščiau minėtą pvz., su nekilnojamojo turto pardavimu, remiantis minėta CK 6.760 str. 7 d., būtų galima reikalauti nuostolių atlyginimo ir iš kitų asmenų, ne tik valdybos pirmininko, kuris veikė turėdamas kitą tikslą nei visi likę valdybos nariai. Savaime suprantama, atlyginus nuostolius juridiniam asmeniui, valdybos nariai turės regresą teisę į atsakingą už žalą valdybos narį. Pažymėtina, jog net ir valdybos nariui balsavus prieš, ar nedalyvavus valdybos posėdyje, kuriame buvo priimamas sprendimas, jam vis tiek išliktų pareiga solidariai atlyginti nuostolius. Žinoma, šios aplinkybės vėliau neabejotinai patvirtins valdybos nario atsakomybės sąlygų nebuvimą, kai bus sprendžiamas dalinės atsakomybės klausimas valdybos viduje. Tačiau paminėtina, kad pagal minėtą CK 6.760 str. 7 d. valdybos nario solidarią atsakomybę galima reguliuoti šalių susitarimu, tad pavedimo sutartimi galima būtų numatyti sąlygas (pvz., kad ir tokias, kurios buvo nustatytos 2000 m. liepos 13 d. ABĮ redakcijos minėtoje 35 str. 14 d.), kurioms esant valdybos narys galėtų būti atleidžiamas nuo solidarios prievolės.

4.2. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ IR JŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ PRIEŠ TREČIUOSIUS ASMENIS

4.2.1. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis bendrieji ypatumai ir problematika

Ar juridinio asmens valdymo organai ir jų nariai privalo siekti tik juridinio asmens tikslų įgyvendinimo ar privalo atsižvelgti ir į trečiųjų šalių interesus? Tai vienas aktualiausių ir painiausių moderniosios bendrovių teisės klausimų¹³⁵.

¹³⁵ Hopt, Klaus J., 'Directors' Duties to Shareholders, Employees, and Other Creditors: A View from the Continent' in Ewan McKendrick (ed.), *Commercial Aspects of Trust and Fiduciary Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 1992. P. 119.

Prieš pradėdant nagrinėti juridinio asmens valdymo organo atsakomybės taikymą trečiųjų asmenų atžvilgiu, būtina apžvelgti priežastis, dėl ko ši kreditorių teisių apsaugos priemonė yra reikalinga.

Kad nagrinėjamas klausimas yra itin aktualus šiuo metu, patvirtina ir tai, kad vienas iš dviejų svarbiausių ES bendrovių teisės ateities objektų yra akcininkų ir trečiųjų asmenų apsaugos stiprinimas¹³⁶.

Galima išskirti tokias pagrindines priežastis, lemiančias šio klausimo aktualumą ir problematiką:

1. Juridinis asmuo yra tarsi įvairių interesų samplaika – jį sieja santykiai su akcininkais, darbuotojais, kreditoriais, kurie yra labai įvairūs – nuo įtakingų bankų iki eilinių tiekėjų ar fizinių asmenų. Taigi kreditorių apsaugos priemonės yra aktualios labai plačiam subjektų ratui.

2. Tretieji asmenys būdami santykiuose su juridiniu asmeniu susiduria su unikalia rizika, kuri kyla iš akcininkų galimybės manipuliuoti juridinio asmens ribota atsakomybe¹³⁷, dėl ko kreditoriai gali patirti didelių nuostolių¹³⁸. Be to tai, jog juridinis asmuo yra savarankiškas teisės subjektas, lemia bendrą taisyklę, kad ne tik akcininkai, bet ir juridinio asmens valdymo organai bei jų nariai už savo pareigų vykdymą neatsako prieš trečiuosius asmenis.

Istoriškai kreditoriams jų teisių apsaugos garantijos buvo suteiktos mainais už juridinio asmens ribotą atsakomybę. Komercinė praktika rodo, kad šiai dienai kreditoriai savo teisių apsaugą daugiau siekia reguliuoti patys, susitardami dėl tam tikrų sąlygų, drausdamiesi ir pan., o ne pasikliauja teise¹³⁹. Dėl to gali kilti klausimas, kam dar kartą teisės aktuose reikia numatyti kreditorių apsaugą didinančias priemones.

Kreditorių apsaugos priemonių įtvirtinimas teisės aktuose yra naudingas dėl kelių priežasčių:

1. yra sutaupomi kaštai (tiek finansiniai, tiek laiko), o versle tai yra vienas svarbiausių dalykų. Pvz., esant paprastam sandoriui, šalims nereikia gaišti laiko rūpinantis savo interesų apsauga – tai už juos padaro įstatymas;

2. ne visi kreditoriai gali tinkamai pasirūpinti savo apsauga patys;

¹³⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward // COM (2003) 284. P. 7-9.

¹³⁷ Autorius primena, jog šiame darbe vartojant sąvoka „juridinis asmuo“ turima omenyje akcines ir uždariasias akcines bendroves, kurių atsakomybė yra ribota. Taip pat žr. šio darbo įvadą.

¹³⁸ Kraakman R., Davies P., Hansmann H. ir kt. The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach – Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 71.

¹³⁹ Ten pat. P. 72.

3. kreditoriai dar prieš sudarydami sandorį gali sužinoti tam tikrą informaciją, kurios dėka gali iš anksto nuspręsti, kad neverta su konkrečiu subjektu sudarinėti sutarties. Pvz. teisės aktuose numatomas privalomas informacijos apie juridinį asmenį paskelbimas viešame registre;

4. kreditoriai, skolininkui tapus nemokiam, atsiduria blogesnėje situacijoje nei buvo iki sutartinių santykių atsiradimo, todėl sulygotos sutarčių sąlygos tampa nepakankamos ir reikalinga papildoma apsauga.

Tačiau būtina pažymėti, kad per didelio kreditorių teisių apsaugos lygmens įtvirtinimas teisės aktuose gali atsisukti ir prieš pačius kreditorius – pvz., kaip vienas iš privalumų buvo nurodytas kaštų sumažinimas, tačiau esant nustatytiems ypatingiems reikalavimams teisės aktuose, gali išaugti pačio sandorio kaina, kas kreditoriams gali būti nepriimtina. Dėl šios priežasties papildoma kreditorių apsauga turėtų būti proporcinga, kurios kaštai turėtų atitikti esamą ar galimą riziką. Jeigu rizika nėra didelė, arba bent jau mažesnė už jos apsaugai sunaudojamus kaštus, tuomet nereikėtų be reikalo nustatinėti papildomų kreditorių interesų apsaugos priemonių.

Bendrovių teisės teorijoje išskiriamos šios sritys, kuriose kreditoriai susiduria su didžiausia rizika, jog gali būti piktnaudžiaujama jau aukščiau minėta ribota juridinio asmens atsakomybe¹⁴⁰:

1. kai juridinis asmuo turi finansinių sunkumų (šiam darbe ši situacija dar įvardijama kaip situacija esant nemokumo rizikai);

2. kai yra susiduriama su bendrovių grupėmis;

3. kai kreditorius atsiduria teisiniame santykiyje su juridiniu asmeniu nesavo noru.

Būtent šiose situacijose reikalingos papildomos kreditorių apsaugos priemonės.

Be to, kad geriau būtų suprantamas apsaugos priemonių nepakankamumas ir galimų apsaugos priemonių pobūdis, reikia paminėti ir tai, kad patys kreditoriai, pagal jų apsaugos lygį ir patiriamą riziką, gali būti išskiriami į dvi grupes¹⁴¹:

1. Savanoriškieji kreditoriai – tai tokie kreditoriai, kurie savo noru sukuria teisinį santykį su juridiniu asmeniu ir turi galimybę vienaip ar kitaip numatyti išankstines apsaugos priemones. Šiuos kreditorius galima papildomai suskirstyti į tokias grupes:

a) Stiprios derybinės galios kreditoriai – tai tokie kreditoriai, kurie gali išsireikalauti iš juridinio asmens tokių apsaugos priemonių, kurios iš anksto ir tinkamai užtikrina kreditoriaus teisių apsaugą. Pvz. bankai sudarydami paskolos sutartis reikalauja jog už prievolės įvykdymą būtų laiduojama, įkeičiamas turtas ir pan.

¹⁴⁰ Kraakman R., Davies P., Hansmann H. ir kt. The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach – Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 73.

¹⁴¹ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008, Nr. 8(110), p. 58 - 60.

b) Silpnos derybinės galios kreditoriai – tai tokie kreditoriai, kurie neturi realios galimybės išsireikalauti iš juridinio asmens didelių garantijų ar kitų apsaugos priemonių, kurios užtikrintų jo teisių apsaugą. Pvz., eilinis tiekėjas, kuriam konkretus juridinis asmuo yra vienintelis didesnis klientas.

2. Nesavaroniškieji kreditoriai – tai tokie kreditoriai, kurie be savo valios atsiduria santykiyje su juridiniu asmeniu. Pvz. juridiniam asmeniui padarius deliktą trečiojo asmens atžvilgiu. Jie susiduria su didžiausia rizika, kadangi prieš tapdami kreditoriais neturi galimybės nei patikrinti juridinio asmens turinės padėties, nei išsireikalauti vienokių ar kitokių apsaugos priemonių.

Atsižvelgiant į įvairių šalių praktiką, išskiriamos šios kreditorių, susiduriančių su aukščiau minėtomis rizikomis, interesų užtikrinimo ir gynimo priemonės (strategijos)¹⁴²:

1. privalomas informacijos atskleidimas;
2. taisyklės susijusios su juridinio asmens kapitalo valdymu ir bendrovių grupėmis;
3. fiduciarinių pareigų standartų galiojimo strategija, kurią dar galima suskirstyti į:
 - a) juridinio asmens valdymo organų atsakomybę kreditoriams;
 - b) juridinio asmens dalyvių atsakomybę kreditoriams;
 - c) auditorių atsakomybę kreditoriams;
 - d) pačių kreditorių atsakomybę kitiems kreditoriams.

Atsižvelgiant į šio magistro darbo temą, bus nagrinėjamas vienas iš fiduciarinių pareigų galiojimo strategijos porūšių – juridinio asmens valdymo organų atsakomybė tretiesiems asmenims.

Bendra taisyklė daugumoje Europos valstybių yra ta, kad juridinio asmens valdymo organai ir jų nariai tiesiogines pareigas turi ir už jų vykdymą yra atsakingas tik juridinio asmens atžvilgiu¹⁴³. Taip yra todėl, kad juridinis asmuo yra pripažįstamas atskiru teisės subjektu, kuris geba tiek įgyti teises ir pareigas, tiek atsakyti už jų nevykdymą ar piktnaudžiavimą teise. Tačiau, kaip nurodo A. Tikniūtė, „šiuo metu bendrasis direktorių atsakomybės išimtinai bendrovei principas teisės doktrinoje formaliai tebegalioja, tačiau kreditorių apsaugos nuo valdymo organų narių piktnaudžiavimo apimtis yra labai išplėsta“¹⁴⁴.

Kaip jau buvo minėta, viena iš situacijų, kai kreditoriai atsiduria ypatingoje rizikoje, yra situacija, kai juridinis asmuo turi finansinių sunkumų (yra ties nemokumo riba). Esant tokiai padėčiai juridinio asmens valdymo organų veikla turi labai didelę įtaką kreditorių interesams. Tokiais atvejais

¹⁴² Kraakman R., Davies P., Hansmann H. ir kt. *The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach* – Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 78-99.

¹⁴³ Hopt, Klaus J., ‘Directors’ Duties to Shareholders, Employees, and Other Creditors: A View from the Continent’ in Ewan McKendrick (ed.), *Commercial Aspects of Trust and Fiduciary Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 1992. P. 116.

¹⁴⁴ Tikniūtė A. *Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema* // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 8(110), p. 57.

neretai pasitaiko, jog juridinio asmens valdymo organai siekia išparduoti ar kitokiu būdu sumažinti juridiniam asmeniui priklausantį turtą, iš kurio galėtų būti patenkinti kreditorių reikalavimai. Taip pat kyla ir kita grėsmė – valdymo organai imasi rizikingų projektų žinodami, kad nesėkmės atveju visi nuostoliai guls ant kreditorių pečių.

Dauguma valstybių siekdamos užkirsti kelią piktnaudžiavimams juridiniam asmeniui atsidūrus ties nemokumo riba, numato reikalavimus valdymo organams, kad šie kreiptųsi dėl nemokumo procedūrų pradėjimo juridinio asmens atžvilgiu jeigu yra tenkinamos nemokumo sąlygos. Tačiau kai kuriose valstybėse juridinio asmens valdymo organams numatyti ir griežtesni reikalavimai – pripažįstama, jog įmonei esant nemokiai ar balansuojant ant nemokumo ribos, juridinio asmens valdymo organai turi fiduciarines pareigas juridinio asmens kreditoriams. Dėl šių priežasčių didelė dalis vakarų valstybių yra numačiusios galimybę kilti asmeninei valdymo organų atsakomybei¹⁴⁵.

Tačiau siekiant asmeninės juridinio asmens valdymo organų atsakomybės susiduriama su tam tikrais sunkumais ir apribojimais¹⁴⁶:

1. nėra lengva įrodyti, kad konkrečiu momentu juridinis asmuo buvo nemokus, t.y. įrodyti, jog valdymo organui atliktus veiksmą, nuo kurio nukenčia kreditorius, valdymo organas jau turėjo pareigą imtis veiksmų, kuriuos privaloma atlikti juridiniam asmeniui esant nemokiam.

2. nors ir galima nuspręsti, jog valdymo organas jau turėjo pareigą pvz., kreiptis dėl juridinio asmens nemokumo procedūrų pradėjimo, tačiau yra sudėtinga įrodyti, kad būtent tos pareigos neįvykdymas sukėlė žalą kreditoriui;

3. laikoma, kad kreditoriai negali reikalauti žalos atlyginimo jei valdymo organų veiksmai nepadidino jų nuostolių arba kreditoriai patys prisiėmė riziką pradėdami santykius su nemokiu juridiniu asmeniu.

Lietuvoje kreditorių interesų apsauga nuo juridinio asmens valdymo organų veiksmų esant nemokumo rizikai ilgą laiką buvo grindžiama tik tyčinio bankroto institutu ir Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo¹⁴⁷ (toliau - ĮBĮ) 8 str. 1 d. nuostata, pagal kurią įmonei tapus nemokiai (pagal ĮBĮ numatytus kriterijus) juridinio asmens valdymo organas pats turėjo inicijuoti bankroto bylos iškėlimą, jei patys kreditoriai dėl to nesikreipė į teismą. Tačiau juridinio asmens valdymo organui už nurodytų veiksmų neatlikimą civilinė atsakomybė nebuvo numatyta. Tuo tarpu tyčinis bankrotas gali pasireikšti tik tyčiniiais veiksmais, o taip pat ir teisę į žalos atlyginimą tokiais atvejais turi tik pati bendrovė, o ne kreditoriai. Atsižvelgiant į tai kas paminėta, darytina išvada, kad Lietuvoje teisės

¹⁴⁵ Kraakman R., Davies P., Hansmann H. ir kt. The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach – Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 88.

¹⁴⁶ Ten pat. P 90.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr 31-1010

aktuose trečiųjų asmenų teisės ir interesai juridinio asmens valdymo organų atžvilgiu iki 2006 metų buvo saugomi minimaliai, bent jau lyginant su kitomis Europos valstybėmis. Tokią situaciją ko gero nulėmė tai, kad šiai dienai Lietuvos Respublikoje tiek įstatymiškai įtvirtinta, tiek teisės doktrinoje pripažįstama¹⁴⁸, kad juridinio asmens valdymo organai turi fiduciarines pareigas tik juridiniam asmeniui. Tad juridinio asmens valdymo organo pareigų įtvirtinimas trečiųjų asmenų atžvilgiu nedera su teisinio reguliavimo ir teisės doktrinos pozicijomis.

Tačiau, kaip teisingai nurodo A. Tikniūtė, „tarp verslo nesėkmės, kuri yra normalios verslo rizikos rezultatas ir sąmoningo įmonės privedimo prie bankroto, už kurį numatyta baudžiamoji atsakomybė, yra teisinio reguliavimo spraga – nenumatyta atsakomybė už aplaidų valdymo organų elgesį¹⁴⁹. Situacija dėl galimų juridinio asmens valdymo organo pareigų ir atsakomybės prieš trečiuosius asmenis iš esmės pasikeitė 2006 metais, LAT išnagrinėjus dvi bylas (toliau – 2006 metų bylos).

Vienoje iš minėtų bylų faktai buvo tokie: ieškovas buvo sudaręs paskolos sutartį su investicine bendrove, kuri neįvykdė savo prievolės gražinti pinigus ir sumokėti palūkanas dėl to, kad jos valdymo organai (kartu būdami ir akcininkais) iššvaistė bendrovės turtą, dėl ko buvo nuteisti pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 184 str. 2 d. dėl jiems patikėto didelės vertės svetimo turto iššvaistymo. Nagrinėdamas šią bylą LAT nurodė, kad „įmonės vadovo (vienasmenio ar kolegialaus) civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek įmonei, kai įmonės vadovas veikia priešingai įmonės interesams, tiek ir tretiesiems asmenims, kai įmonės vadovas pažeidžia apribojimus, nustačius tam tikras trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas“¹⁵⁰. Toliau LAT išplėstinė kolegija pažymėjo, jog „tuo atveju, kai juridinio asmens dalyvio – valdymo organo vienasmenio ar kolegialaus narių (nario) – veiksmai nuosprendžiu pripažinti nusikalstamais ir lėmusiais įmonės negalėjimą įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, tai šie juridinio asmens valdymo organo nariai atsako prieš trečiuosius asmenis pagal juridinio asmens prievoles savo turtu solidarai“¹⁵¹.

Kitoje byloje LAT, remdamasis aukščiau minėtais LAT išaiškinimais, nurodė, kad „juridinio asmens vadovas, vykdydamas savo funkcijas ir atlikdamas veiksmus, teismo nuosprendžiu (teismo baudžiamuoju įsakymu) pripažintus nusikalstamais, lėmusiais juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus tretiesiems asmenims, privalo atsakyti prieš trečiuosius asmenis pagal

¹⁴⁸ Žr. pvz., Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008, Nr. 8(110), p. 58.

¹⁴⁹ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008, Nr. 8(110), p. 57.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-05-25 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006

¹⁵¹ Ten pat.

juridinio asmens prievolės savo turtu (CK 6.263 straipsnio 1 dalis). Tačiau kolegija pabrėžia, kad kiekvienu atveju taikant deliktinę atsakomybę būtina nustatyti visus būtinus tam elementus¹⁵².

Taigi LAT išplėtė trečiųjų asmenų teisės valdymo organų atžvilgiu, o iš aptartų LAT išaiškinimų darytinos tokios išvados:

1. LAT suteikė tretiesiems asmenims galimybę tiesiogiai reikalauti žalos atlyginimo iš juridinio asmens valdymo organų ir jų narių;

2. minėta galimybė tretieji asmenys gali pasinaudoti, jei juridinio asmens valdymo organų ir jų narių veiksmai buvo pripažinti nusikalstamais teismo nuosprendžiu ar jam adekvačiu sprendimu (pvz. baudžiamuoju įsakymu) ir tokie veiksmai lėmė įmonės negalėjimą įvykdyti savo įsipareigojimų;

3. Jeigu minėtus veiksmus atlieka bendrai keli juridinio asmens valdymo organų nariai, jie atsako solidariai;

4. juridinio asmens valdymo organų atsakomybė tretiesiems asmenims nustatoma pagal bendrąsias deliktinės atsakomybės taisykles.

Tokia LAT formuojama praktika yra sveikintina, kadangi buvo padaryta ženkli pažanga į priekį siekiant apsaugoti kreditorių teises nuo juridinio asmens valdymo organų ir jų narių piktnaudžiavimo. Darbo autorius pritaria LAT nuomonei, jog juridinio asmens valdymo organų ir jų narių atsakomybė prieš trečiuosius asmenis yra deliktinė, kadangi, kaip jau buvo nustatyta 4.2.1 darbo dalyje, valdymo organas turi sutartinius santykius tik su pačiu juridiniu asmeniu, tuo tarpu valdymo organui veikiant santykiuose su trečiaisiais asmenimis, laikoma, kad tokiu atveju veikia pats juridinis asmuo, o ne valdymo organas kaip atskiras subjektas. Taigi tarp valdymo organų ir jų narių bei trečiųjų asmenų jokie sutartiniai santykiai nesusiklosto, todėl nėra pagrindo taikyti sutartinę atsakomybę.

Visgi praktika, jog minėta atsakomybė galima tik už nusikalstamus veiksmus, dar ganėtinai riboja kreditorių interesų apsaugą, lyginant su užsienio valstybėmis. Tam pritaria ir A. Tikniūtė, keldama klausimą, ar valdymo organai bus pripažinti atsakingais kreditoriams, jei jų veiksmai neteisėti tik pagal civilinę teisę?¹⁵³

Atsižvelgiant į A. Tikniūtės keliamą klausimą, reikia paminėti, kad stiprinant kreditorių teises Lietuvoje šia linkme jau bandoma judėti – 2008 m. gegužės 22 d. ĮBĮ 8 str. buvo papildytas 4 dalimi¹⁵⁴, kuri įsigaliojo nuo 2008 m. liepos 1 d. Pagal šią nuostatą juridinio asmens vadovas ar kitas kompetentingas asmuo privalo atlyginti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad juridinis asmuo vadovas (ar kitas asmuo, turintis teisę priimti atitinkamą sprendimą) pavėlavo pateikti teismui

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-06-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006

¹⁵³ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008, Nr. 8(110), p. 62.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13(1), 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo priedu įstatymas

pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo. Tokiu būdu buvo įtvirtinta juridinio asmens valdymo organo civilinė atsakomybė tretiesiems asmenims ir taip sustiprintos kreditorių teisės. Tiesa, minėta ĮBĮ 8 str. 4 d. nėra visiškai aiški, kadangi ĮBĮ 8 str. 1 d. numato pareigą juridinio asmens valdymo organui kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo kai įmonė negali ir (arba) negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškelimo arba kai pats juridinis asmuo nurodo, kad negalės įvykdyti ar nevykdys įsipareigojimų. Tačiau minėtoje normoje nėra nurodyta, jog įmonė turi būti nemoki. Tuo tarpu ĮBĮ 9 str. 5 d. numatyta, jog bankroto byla iškeliamą jeigu (i) įmonė yra nemoki arba (ii) įmonė vėluoja išmokėti darbuotojui (darbuotojams) atlyginimą arba (iii) įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir (arba) neketina vykdyti savo įsipareigojimų. Be abejo dauguma bankroto bylų iškeliamą pirmuoju pagrindu (kai įmonė yra nemoki), o likę trys atvejai yra išimtiniai. Paminėtina, kad pagal ĮBĮ 2 str. 8 d. juridinio asmens nemokumas yra įmonės būseną, kai (i) įmonė nevykdo įsipareigojimų ir (ii) pradelsti įmonės įsipareigojimai viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Manytina, jog šias visas nuostatas reikia aiškinti sistemiškai, ir laikytis pozicijos, jog juridinio asmens valdymo organas privalo kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo tik kai yra abi nemokumo sąlygos – juridinis asmuo nevykdo pradelstų įsipareigojimų, kurie du kartus viršija jos turta, o ne tada, kai juridinis asmuo tik nevykdo pradelstų įsipareigojimų, nes kitaip gautųsi beprasmiška situacija – juridinio asmens valdymo organas, matydamas, kad įmonės įsipareigojimai dvigubai neviršija turto, turėtų kreiptis į teismą *a priori* žinodamas, kad bankroto byla nebus iškeliamą. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, autorius daro išvadą, jog pagal ĮBĮ 8 str. 4 d. juridinio asmens valdymo organas turi pareigas tretiesiems asmenims tik nuo to momento, kai įmonė tampa nemoki ĮBĮ prasme. Paminėtina, jog tokią kreditorių interesų apsaugos priemonę siūlo ir A. Tikniūtė, kuri nurodo, kad „valdymo organų narių fiduciarinės pareigos įtvirtinimas būtų tinkama kreditorių interesų apsaugos priemonė. Ši pareiga įsigaliojūt tik tuo atveju, jei bendrovės finansinė padėtis būtų sunki. Sunki finansinė padėtis reiškia, jog bendrovės įsipareigojimai yra didesni už turimą turta“¹⁵⁵.

Visgi darbo autorius mano, jog minėtos priemonės įtvirtinimas teisės aktuose nepakankamai apsaugo kreditorių interesus. Juk realiai daugumoje atvejų įmonę prie bankroto priveda juridinio asmens valdymo organų veiksmai, kurie nėra nusikalstami pagal baudžiamąją teisę (aplaidus, nerūpestingas, rizikingas elgesys) ir kurie yra atliekami dar iki juridiniam asmeniui tampant nemokiam ĮBĮ prasme, t.y. iki tol, kol pradelsti įsipareigojimai pradeda dvigubai viršyti turta. Dėl šios priežasties ĮBĮ 8 str. 4 d. yra efektyvi tik tuo atveju, jei įmonei tapus nemokiai (t.y. jau turint mažai arba beveik

¹⁵⁵ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008, Nr. 8(110), p. 63.

neturint turto) juridinio asmens vadovas nesikreipia į teismą dėl bankroto bylos iškilimo. Akivaizdu, kad nors ši nuostata ir yra geresnė nei buvusi iki tol (kai valdymo organam apskritai nebuvo nustatyta civilinė atsakomybė prieš trečiuosius asmenis už nesikreipimą dėl bankroto bylos iškilimo laiku), tačiau ji vis tiek nepakankamai gina trečiųjų asmenų interesus. Tai galėtų iliustruoti tokie pavyzdžiai: (i) valdymo organai atlieka rizikingus veiksmus, dėl ko juridinis asmuo prisiima neprotingas turtines prievoles, tačiau jo įsipareigojimai dvigubai neviršija turto, nes juridinis asmuo turi nemažai nelikvidaus turto; (ii) juridinis asmuo turto daug neturi, tačiau valdymo organai atlieka rizikingus veiksmus, dėl ko juridinis asmuo prisiima neprotingų ilgalaikių įsipareigojimų, kurių įvykdymo terminai ilgi ir kurie bus laikomi pradelstais pvz., po metų ar ilgiau. Taigi, esant šioms situacijoms juridinio asmens valdymo organai neprivalėtų kreiptis dėl bankroto bylos iškilimo (o tuo pačiu neturėtų pareigų paisyti kreditorių interesų), tačiau akivaizdu, jog kreditorių teisėms minėtos situacijos kelia didelę grėsmę, o juridiniam asmeniui tapus nemokiam dėl minėtų rizikingų ir neprotingų valdymo organų veiksmų kreditoriai neturėtų teisės reikalauti žalos atlyginimo iš valdymo organų, nes valdymo organai, atlikdami minėtus veiksmus, [BĮ 8 str. 1 d. nepažeistų, kadangi neturėtų pareigos kreiptis dėl juridinio asmens bankroto bylos iškilimo.

Taigi minėti pavyzdžiai rodo, jog [BĮ 8 str. nereglamentuoja situacijos iki tol, kol juridinis asmuo tampa nemokus [BĮ prasme. Tad iki šio momento pagal Lietuvos Respublikos įstatymus juridinio asmens valdymo organai ar jo nariai nėra atsakingi (neturi pareigų) tretiesiems asmenims už galimą nepamatuotos rizikos prisiėmimą bei neprotinga ir nerūpestingą elgesį (jei toks elgesys nėra draudžiamas pagal baudžiamąją teisę) ir dėl to sumažėjusį ar išvaistytą juridinio asmens turtą, dėl ko yra neatsiskaitoma su kreditoriais ir tenka pradėti bankroto procedūrą. Reikia pažymėti, jog šioje situacijoje galima atsižvelgti ir į užsienio valstybių praktiką, pirmiausiai galima išskirti Didžiąją Britaniją. Laikomasi nuomonės, kad minėtoje valstybėje veikiančių juridinių asmenų valdymo organams yra nustatyti vieni griežčiausių reikalavimų, dėl ko jie yra geriausiai priverčiami atsižvelgti į kreditorių teises ir interesus esant juridinio asmens nemokumo rizikai. Šioje valstybėje 1986 m. buvo priimtas nemokumo aktas¹⁵⁶ (toliau – Nemokumo aktas), kurio 214 str. įtvirtintas *wrongful trading* institutas. Šis institutas reglamentuoja situaciją, kai likviduojant juridinį asmenį pagal nemokumo procedūras, juridinio asmens valdymo organo nariai juridinio asmens likvidavimo funkcijas atliekančio asmens reikalavimu teismo sprendimu gali būti įpareigoti atlyginti kreditorių patirtą žalą dėl juridinio asmens valdymo organo narių veiksmų. Ypatumas ir esmė yra ta, kad *wrongful trading* instituto

¹⁵⁶ Insolvency act 1986 (c.45):

<http://www.statutelaw.gov.uk/legResults.aspx?LegType=All+Primary&PageNumber=35&NavFrom=2&activeTextDocId=2519933>. Prisijungimo laikas – 2008-11-23.

taikymas lemia tai, jog juridinio asmens valdymo organą ir kreditorius tam tikru momentu pradeda sieti fiduciariniai santykiai¹⁵⁷, ko pasekoje juridinio asmens valdymo organas turi fiduciarines pareigas prieš kreditorius ir turi paisyti jų interesų. Fiduciariniai santykiai valdymo organus ir jų narius pradeda sieti tada, kai juridinio asmens finansinė padėtis tampa sunki, tačiau formaliai juridinio asmens atžvilgiu dar neprivaloma pradėti nemokumo procedūrų, bet kartu nėra protingų priežasčių daryti išvadai, jog nemokumo procedūrų pavyks išvengti. Šio periodo metu juridinio asmens valdymo organui priėmus neprotingus, per daug rizikingus kreditorių atžvilgiu sprendimus, dėl kurių sumažėja juridinio asmens turtas, prisiimami nepamatuotos rizikos įsipareigojimai ir dėl ko vėliau juridinis asmuo tampa nemokus, ko pasekoje nukenčia kreditoriai, juridinio asmens valdymo organo nariai gali būti įpareigoti atlyginti žalą tretiesiems asmenims.

Kitose valstybėse taip pat yra panašių nuostatų, štai Danijoje nustatyta juridinio asmens valdymo organų narių pareiga atsakyti kreditoriams įmonės nemokumo atveju, kai įmonė sudarė sandorius turėdama finansinių sunkumų ir buvo nemaža tikimybė, kad ji negalės įvykdyti savo prievolių¹⁵⁸. O Prancūzijoje juridinio asmens valdymo organams ar jo nariams gali kilti atsakomybės prieš trečiuosius asmenis už netinkamą valdymą, jeigu dėl tokio valdymo trūksta juridinio asmens turto kreditorių reikalavimams patenkinti¹⁵⁹. Paminėtina tai, kad Europos komisija Veiksmų plane taip pat yra numačiusi, jog *wrongful trading* institutas turėtų būti harmonizuotas visoje ES¹⁶⁰.

Štai A. Tikniūtė teigia, kad „efektyvesnei kreditorių apsaugai bankroto procedūros metu būtų tikslinga įtvirtinti valdymo organo atsakomybę ir už aplaidų valdymą“¹⁶¹. ĮBĮ 2 str. 1 d. numato, kad įmonės bankroto procesas tai teismo arba ne teismo tvarka vykdomų įmonės bankroto procedūrų visuma. Sunku būtų sutikti su minėta A. Tikniūtės mintim vien dėl to, kad iškėlus bankroto bylą ir pradėjus bankroto procedūras valdymo organai netenka savo įgaliojimų, o jų funkcijas vykdo bankroto administratorius, kuriam ir taip nustatytos specifinės pareigos siekti kreditorių interesų patenkinimo. Todėl beprasmiška įtvirtinti pareigas juridinio asmens valdymo organams bankroto metu, kai jie jau nebeturės įgaliojimų jas įgyvendinti ir daryti kažkokią įtaką kreditorių interesams, juk visi veiksmai, nulėmę įmonės bankrotą ir galimai pažeidę kreditorių teises jau bus atlikti iki bankroto bylos iškėlimo.

¹⁵⁷ Kraakman R., Davies P., Hansmann H. ir kt. *The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach* – Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 88.

¹⁵⁸ Višinskis V., Driukas A., Ruškytė R. ir kt. *Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė: taikomasis mokslinis tyrimo darbas*: Vilnius, 2007. P. 19. <http://www.ukmin.lt/lt/svv/doc/Nemokumo%20studija.doc>. Prisijungimo laikas – 2008-11-23.

¹⁵⁹ Loos A., Miguez de Aveliz Pereira, Berglof P., Bonde S. ir kt. *Director's liability: a worldwide review* – Netherlands: Kluwer Law International and International Bar Association, 2006. P. 278.

¹⁶⁰ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward // COM (2003) 284. P. 16.

¹⁶¹ Tikniūtė A. *Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema* // *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 8(110), p. 62.

Autoriaus nuomone Lietuvoje yra būtina siekti didesnės kreditorių apsaugos. Pirmiausiai įmonės negalėjimo atsiskaityti ar grėsmės jog įmonė negalės atsiskaityti (t.y. nemokumo rizikos) nereikėtų sutapatinti su nemokumu ĮBĮ prasme. Štai CK taip pat yra vartojama nemokumo sąvoka¹⁶², tačiau ji nieko bendro neturi su juridinio asmens turto ir išipareigojimų santykiu. Tai patvirtina ir teismų praktika: Lietuvos Apeliacinis Teismas vienoje iš bylų nurodė, kad „reikia išskirti faktinį ir teisinį įmonės nemokumą. Teisinis įmonės nemokumas konstatuojamas priėmus nutartį iškelti įmonei bankroto bylą dėl nemokumo. Tačiau jau iki to momento egzistavo faktinis įmonės nemokumas, kurį patvirtina aukščiau nurodytų aplinkybių visuma“¹⁶³. Taigi faktinis įmonės nemokumas traktuojamas kaip nesugebėjimas vykdyti pinigines prievoles, o ne kai įmonės išipareigojimai dvigubai viršija įmonės turtą. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į aukščiau minėtus pavyzdžius, kuriais buvo nurodoma, jog ĮBĮ 8 str. 4 d. nepakankamai apsaugo kreditorių interesus ir į užsienio valstybių praktiką, Lietuvos teisės aktuose yra būtina įtvirtinti nuostatą, jog esant faktiniam juridinio asmens nemokumui, t.y. kai juridinis asmuo turi finansinių problemų ir negali laiku įvykdyti piniginių prievolių kreditoriams arba supranta (turėtų suprasti), jog jų negalės įvykdyti ateityje, juridinio asmens valdymo organai ir jų nariai privalėtų atsižvelgti į kreditorių interesus ir nevykdyti neprotingų, nerūpestingų ir nepamatuotos rizikos veiksmų kreditorių atžvilgiu, o juos atlikę ir įmonei bankrutavus turėtų atlyginti kreditorių patirtą žalą. Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, autorius mano, jog tinkamai kreditorių interesų apsaugai užtikrinti Lietuvoje reikėtų įtvirtinti panašų institutą kaip *wrongful trading* Didžiojoje Britanijoje, juolab, kad kaip buvo minėta, Europos Komisija taip pat yra numačiusi šio instituto harmonizavimą visos ES mastu. Paminėtina, kad tokiu būdu būtų įtvirtinta galimybė kilti juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinei atsakomybei ne tik už veiksmus, kurie yra neteisėti ir pagal baudžiamąją teisę ir pagal civilinę teisę, bet ir už veiksmus, kurie yra neteisėti tik pagal civilinę teisę.

Kaip jau buvo minėta šios magistro darbo dalies pradžioje, ypatingos rizikos situacijoje esantys pripažįstami ir nesavanoriškieji kreditoriai, kuriems dažniausiai žala yra padaroma deliktu. Taip yra dėl to, kad nesavanoriškieji kreditoriai neturi galimybės iš anksto užsitikrinti savo teisių apsaugos. Be to akcininkai, žinodami, kad jie neatsako už juridinio asmens veiksmus ir kad rizikingą veiklą vykdančios įmonės kelia didelę grėsmę tretiesiems asmenims ar aplinkai, perduoda ar kitaip perleidžia susijusiems asmenims rizikingų įmonių turtą ar apskritai tokiems juridiniams asmenims perduoda tik minimalų jo kiekį. Dėl nurodytų priežasčių teisės doktrinoje yra nurodoma, jog nesavanoriškųjų kreditorių teisės

¹⁶² Žr. pvz., CK 6.80 str. 2 d., 6.105 str. 3 d. ir kt.

¹⁶³ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007-12-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-579/2007

turėtų būti saugomos netgi labiau negu savanoriškųjų¹⁶⁴. Yra pateikiama nemažai siūlymų, kaip apsaugoti tokius kreditorius, pvz., nesavanoriškiems kreditoriams suteikti pirmumo teisę prieš kitus kreditorius nemokumo procedūrų metu, įpareigoti juridinius asmenis drausti savo deliktinę atsakomybę, kontroliuojančio rizikingą juridinio asmens veiklą asmens asmeninės atsakomybės taikymas ir pan., tačiau panašūs siūlymai taip ir nėra įtvirtinami realiai teisės aktais bei netampa realia nesavanoriškųjų kreditorių apsaugos priemone, išskyrus retas išimtis, pvz., Rusijos valstybėje nesavanoriškiems kreditoriams suteiktos pirmumo teisės kreditorių eilėje bankroto proceso metu¹⁶⁵.

Nesavanoriškųjų kreditorių teisių apsaugos problema egzistuoja ir Lietuvoje, o tai puikiai iliustruoja praktinė situacija, kurią nagrinėjo LAT. Faktinės bylos aplinkybės buvo tokios: juridinio asmens gamybinėse patalpose dėl dujų nuotėkio įvyko sprogdimas, kurio metu buvo sunkiai sužalotas ieškovas (įmonės darbuotojas). Teismo nuosprendžiu kaltu dėl šio įvykio, kaip atsakingu už visų saugos darbe ir priešgaisrinės saugos teisės norminių aktų reikalavimų vykdymą įmonėje, buvo pripažintas juridinio asmens direktorius. Minėtai įmonei buvo iškelta bankroto byla ir ji buvo likviduota, tačiau ieškovas (nukentėjęs asmuo) joje kreditoriumi pripažintas nebuvo. Dėl to ieškovas prašė teismo tiesiogiai priteisti žalą iš juridinio asmens vadovo. Ir nors pirmosios bei apeliacinės instancijos teismai priteisė ieškovo naudai žalos atlyginimą iš juridinio asmens vadovo, tačiau LAT nurodė, kad „ieškovas, pareikšdamas teisme reikalavimą dėl jam padarytos žalos atlyginimo <...> ne už žalos padarymą pagal įstatymą <...> atsakingam asmeniui <...>, o šios įmonės darbuotojui <...>, tiesiogiai savo veiksmais padariusiam žalą, pasirinko netinkamą savo teisių gynimo būdą“¹⁶⁶. Taigi, minėtu sprendimu ieškovui buvo užkirstas kelias į žalos atlyginimą, nes LAT laikėsi pozicijos, jog šiuo atveju juridinio asmens vadovas turi pareigas tik juridiniam asmeniui, tad, kaip nurodyta CK 6.264 str., už juridinio asmens vadovo (kaip darbuotojo) veiksmus atsako juridinis asmuo.

Tiesa, nors minėta byla buvo nagrinėjama šiek tiek anksčiau nei šiame magistro darbo skyriuje apžvelgtos 2006 metų bylos, tačiau šios bylos kartu turi ir esminį skirtumą, dėl kurio minėtų 2006 metų bylą, kaip analogijos, šiai situacijai taikyti negalima – nagrinėjamu atveju juridinio asmens vadovo veiksmai yra priežastiniame ryšyje su ieškovo patirta žala, tačiau šie veiksmai, kaip nusikalstami, nenulėmė įmonės nemokumo. Taigi, darytina išvada, jog Lietuvoje juridinio asmens valdymo organams ir jų nariams atlikus nusikalstamus veiksmus nulemiančius žalos atsiradimą kreditoriams, tačiau nenulemiančius juridinio asmens bankroto, įmonės valdymo organai ir jų nariai neturi pareigų

¹⁶⁴ Kraakman R., Davies P., Hansmann H. ir kt. The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach – Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 77.

¹⁶⁵ Ten pat. P. 77.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-11-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2005

tretiesiems asmenims ir tretieji asmenys neturi teisės reikalauti žalos atlyginimo iš valdymo organų ir jų narių, nors įmonė ir yra nemoki.

Autoriaus nuomone nagrinėjamu atveju, kai juridinis asmuo pats negali atlyginti žalos, būtina suteikti galimybę ir nesavanoriškiems kreditoriams reikalauti žalos atlyginimo iš juridinio asmens valdymo organų, kurių kalti veiksmai, nors ir nenulėmė juridinio asmens nemokumo, tačiau sukėlė žalą. Tokią nuomonę sustiprina ir tai, kad analogiškoje situacijoje juridiniam asmeniui atlyginus žalą nukentėjusiajam, juridinis asmuo vis tiek turėtų regresą teisę į žalą padariusį asmenį. Manytina, kad šiuo metu galiojančios teisės normos ir teismų praktika ne tik kad negina nesavanoriškųjų kreditorių teisių (kurių padėtis ir taip yra nepalankiausia iš visų kreditorių), bet ir sudaro sąlygas kaltiems asmenims išvengti atsakomybės.

Apibendrinant trečiųjų asmenų apsaugą nuo valdymo organų ir jų narių veiksmų, galima teigti, jog atlikta analizė rodo, kad tiek besivystanti verslo praktika, tiek kreditorių interesų gynimo būdų nepakankamumas šiai dienai reikalauja didesnės trečiųjų asmenų teisių apsaugos nuo valdymo organų galimo piktnaudžiavimo ar aplaidaus bei nerūpestingo elgesio. Tačiau didele kliūtimi šio teisės instituto vystimuisi yra tiek teisės teorijoje, tiek praktikoje išsigalėjusi juridinio asmens, kaip atskiro subjekto samprata, ko pasekoje traktuojama, jog juridinio asmens valdymo organas, būdamas juridinio asmens sudėtine dalimi, pareigas gali turėti tik juridiniam asmeniui, o ne tretiesiems asmenims. Visgi teisės aktuose nors ir labai lėtai, bet kreditorių apsaugai nuo minėtų veiksmų dėmesio pamažu skiriama. Šiek tiek sparčiau vystosi teismų praktika, tačiau norint ją plėtoti, tam reikia pakankamo teisinio pagrindo. Štai minėtose 2006 metų bylose pateikti išaiškinimai, kuriais buvo įtvirtinta juridinio asmens valdymo organų ir jų narių pareiga tretiesiems asmenims, nors autoriaus nuomone ir yra teisingi, tačiau teisinio pagrindo jiems nebuvo. Toks teismų praktikos vystymas be teisinio pagrindo yra ganėtinai neapibrėžtas ir neprognozuojamas. Minėtos problemos, susijusios su juridinio asmens samprata, puikus pavyzdys yra konkreti LAT nagrinėta byla, kurioje tretysis asmuo kreipėsi reikalaujantis nuostolių atlyginimo iš juridinio asmens vadovo. Pažymėtina, jog ši byla buvo nagrinėjama 2008 metais, t.y. jau po 2006 metų bylų. Tačiau LAT iš karto konstatavo, kad „įstatymuose tiesiogiai nenustatyta juridinio asmens valdymo organo nario (ar vienasmenio valdymo organo) atsakomybės už nesąžiningus veiksmus juridinio asmens kreditoriams, CK 2.87 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta tik atsakomybė pačiam juridiniam asmeniui už fiduciarinės pareigos, t. y. pareigos veikti teisėtai ir išimtinai bendrovės interesais (CK 2.87 straipsnis, Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 8 dalis), pažeidimą, sukėlusį žalą“¹⁶⁷, ir praktiškai nieko daugiau nesvarstydamas konstatavo: „kadangi UAB „Sveiki dantys“ yra likviduota, tai

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-10-22 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-509/2008

kasatoriaus K. A., kaip bendrovės vadovo (vienasmenio valdymo organo), atsakomybės klausimas šioje byloje nekliamas¹⁶⁸. Tai rodo, jog sėkmingam valdymo organų atsakomybės tretiesiems asmenis taikymui reikia, kad tiek įstatymo leidėjo, tiek kiekvieno teisėjo teisinėje sąmonėje susiformuotų kitokia, negu šiuo metu yra įsitvirtinusi, juridinio asmens samprata.

Šią problemą galėtų padėti išspręsti kokybiškai naujos juridinio asmens doktrinos įtvirtinimas pirmiausia teisės teorijoje (kuri formuoja, ar bent jau turėtų formuoti kiekvieno teisininko teisinę sąmonę), o po to ir praktikoje. Kadangi darbo apimtis yra ribota, o be to tai nėra šio magistro darbo tema, autorius tik trumpai pamini, kad ir Lietuvos teisės doktrinoje galima pastebėti juridinio asmens teorijos sampratos pokyčių. Štai A. Tikniūtė nurodo, kad šiuolaikinis juridinis asmuo traktuotinas kaip sutarčių visuma, remiantis kuria „juridinis asmuo yra konsensualinių santykių visuma, reguliuojama esamų arba numanomų sutarčių tarp visų juridinio asmens interesų grupių - *inter alia* dalyvių (akcininkų), direktorių, darbuotojų bei kreditorių pagal sutartį“¹⁶⁹, toliau nurodoma, kad „nustota dėmesį telkti į steigėjų teisių apsaugos problemas ir į juridinių asmenų pažvelgta kaip į vieną iš veiklos organizavimo formų“¹⁷⁰. Minėta sutartinė teorija teigia, kad juridinis asmuo nėra realus teisės subjektas, visų dalyvių sutarčių blokui atstovauja apibrėžtas sprendimus priimančias organas – juridinio asmens valdymo organas¹⁷¹. Taigi iš šių teiginių darytina išvada, kad juridinio asmens valdymo organas, atstovaujantis visą sutarčių bloką, turi paisyti visų, o ne tik pačio juridinio asmens (kaip organizacinės turto visumos) interesų. Autoriaus nuomone ši juridinio asmens doktrina atitinka šiuolaikinės rinkos ir verslo vystimosi tendencijas bei yra aiškus pagrindas įtvirtinti juridinio asmens valdymo organų ir jo narių pareigas tretiesiems asmenims – darbuotojams, kreditoriams ir pan., ir būtent šios doktrinos pagrindu būtų galima plėtoti juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinę atsakomybę prieš trečiuosius asmenis tiek įtvirtinant atitinkamas nuostatas teisės normose, tiek formuojant teismų praktiką.

4.2.2. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis sąlygos

Neteisėti veiksmai. Vienoje iš 2006 metų bylų LAT konstatavo, kad „įmonės vadovo (vienasmenio ar kolegialaus) civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek įmonei, kai įmonės vadovas veikia priešingai įmonės interesams, tiek ir tretiesiems asmenims, kai įmonės vadovas pažeidžia apribojimus,

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-10-22 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-509/2008

¹⁶⁹ Tikniūtė A. Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos // Jurisprudencija, 2008, Nr. 2(104), p. 68.

¹⁷⁰ Ten pat. P. 68.

¹⁷¹ Ten pat. P. 69.

nustačius tam tikras trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas¹⁷². Kitoje LAT byloje teismas nurodė, kad juridinio asmens valdymo organų ir jų narių atsakomybė prieš trečiuosius asmenis kildinama iš CK 6.263 str. 1 d.¹⁷³. Iš šių LAT argumentų galima daryti išvadą, jog juridinio asmens valdymo organų ir jų narių pareiga atsižvelgti į kreditorių interesus kyla iš bendrosios deliktinės atsakomybės normos, o nustatant šios pareigos turinį galima pritarti A. Keay, kuris nurodo, kad „pareigos kreditoriams turinys – nedaryti rizikingesnių sprendimų už tuos, kuriuos esamomis sąlygomis kreditoriai priimtų patys“¹⁷⁴. Toks pareigos turinys atitinka ankstesnėje šio skyriaus dalyje išdėstytus juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės ypatumus. Būtent taip turėtų elgtis juridinio asmens valdymo organai ir jų nariai esant įmonės nemokumo rizikai, tokias nuostatas iš esmės įtvirtina ir jau minėta *wrongful trading* taisyklė. Taigi esant sunkiai įmonės finansinei situacijai (nemokumo rizikai) šios pareigos pažeidimas turėtų būti laikomas neteisėtu juridinio asmens valdymo organų ar jų narių veiksmu.

Nuostoliai (žala) ir priežastinis ryšys. Kadangi nėra šių civilinės atsakomybės sąlygų taikymo ypatumų, kuriuos lemtų būtent tai, kad neteisėtus veiksmus atliko juridinio asmens valdymo organai prieš trečiuosius asmenis, todėl autorius, atsižvelgdamas į ribotą darbo apimtį pažymi, jog šios civilinės atsakomybės sąlygos turėtų būti nustatomos pagal šio magistro darbo 4.1.2 punkte nurodytas taisykles bei kitas deliktinės atsakomybės nuostatas, kurios nėra aptartos minėtame 4.1.2 punkte.

Kaltė. Šiuo atveju juridinio asmens valdymo organams ir jų nariams turėtų būti taikomas Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtintas objektyvus *bonus pater familias* standartas. Kartu reikia pažymėti, jog juridinio asmens valdymo organo veiksmai neturėtų būti visiškai suvaržomi, jam turėtų būti palikta diskrecijos teisė priiminėti sprendimus, tačiau šie jo sprendimai jau turėtų būti vertinami pagal tai, ar jie nekenkia kreditorių interesams. Be abejo, įmonei esant sunkioje finansinėje situacijoje, kreditorių interesas neturėtų būti įmonės privedimas prie bankroto, todėl jei esant nemokumo rizikai pasitaikytų galimybė pvz., sudaryti tam tikrą verslo sandorį, kuris galbūt galėtų būti naudingas įmonės veiklai ir galėtų pagerinti įmonės finansinę padėtį, o pvz., juridinio asmens kreditoriai šiam sandoriui nepritartų, nors objektyviai vertinant toks sandoris būtų nei per daug rizikingas, nei neprotingas ir juridinio asmens valdymo organas jį sudarytų, tai tokie jo veiksmai neturėtų būti vertinami kaip neatitinkantys *bonus pater familias* standartų.

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-05-25 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-06-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006

¹⁷⁴ Keay A. Director's duties to creditors: Contractarian concerns relating efficiency and over – Protection of creditors // modern law review, 2003, Nr. 669. In Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008, Nr. 8(110), p. 62.

4.2.3. Kolegialaus juridinio asmens valdymo organo ir jo narių civilinė atsakomybė prieš trečiuosius asmenis

Kadangi juridinio asmens valdymo organų ir jų narių atsakomybė prieš trečiuosius asmenis yra deliktinė, todėl norint pritaikyti valdymo organų nariams solidarią civilinę atsakomybę, reikia konstatuoti jų veiksmų bendrumą pagal CK 6.6 str. 3 d. ir analogiškai pagal 6.279 str. 1 d., kuri detalizuoja minėtą CK 6.6 str. 3 d. LAT yra išaiškinęs, kad „paprastai solidarioji atsakomybė deliktiniuose santykiuose taikoma tada, kai yra bent viena iš šių sąlygų: 1) asmenis sieja bendri veiksmai pasekmių atžvilgiu; 2) kai asmenis sieja bendri veiksmai neteisėtų veiksmų atžvilgiu, t. y. šiuo atveju solidarioji atsakomybė galima, net jei neteisėtai veikęs asmuo tiesiogiai nepadaro žalos, bet žino apie tiesiogiai žalą padariusio asmens veiksmų neteisėtumą; 3) kai asmenys, nors tiesiogiai ir nepadaro žalos, bet prisideda prie jos kurstymo, inicijavimo ar provokacijos, t. y. kai iš esmės juos sieja bendra kaltė, nesvarbu, tai padaryta tyčia ar dėl neatsargumo; 4) kai asmenų nesieja bendri neteisėti veiksmai ir jie vienas apie kitą nežino, bet padaro žalos, ir neįmanoma nustatyti, kiek vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo, arba žala atsirado tik dėl jų abiejų veiksmų; 5) kai pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu (pvz., sutartinės ir deliktinės atsakomybės pagrindais); 6) kai žalą padaro asmuo, o kitas asmuo yra atsakingas už šio asmens veiksmus“¹⁷⁵. Taigi, nustatčius vieną iš šių aplinkybių, būtų galima konstatuoti juridinio asmens valdymo organų narių veiksmų bendrumą ir tokiu būdu jiems pritaikyti solidarią civilinę atsakomybę pagal minėtas CK nuostatas.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-03-26 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-59/2008

IŠVADOS

1. Subjektais, kuriems turėtų būti taikomos juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos laikytini: (i) juridinio asmens vadovas, (ii) juridinio asmens valdyba ir jos nariai, (iii) juridinio asmens filialo vadovas, (iv) juridinio asmens atstovybės vadovas.

2. Kadangi santykiai, susiklostantys tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų bei jų narių neturi darbo santykiams būdingų požymių visumos, o darbo sutartis neturi įtakos juridinio asmens ir jo vadovo civilinių santykių egzistavimui, todėl tarp juridinio asmens ir vadovo susiklostantys santykiai kvalifikuotini kaip civiliniai, o darbo teisės normos taikomos tik juridinio asmens vadovo socialinės apsaugos bei panašiose srityse, kurių neregamentuoja civilinė teisė.

3. Nors ABĮ 37 str. 4 d. ir numato, kad su juridinio asmens vadovu sudaroma darbo sutartis ir gali būti sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis, tačiau juridinio asmens ir jo vadovo santykių bei CK 2.87 str. 7 d. normos analizė leidžia daryti išvadą, kad minėtos sutartys gali turėti įtakos tik juridinio asmens vadovo atsakomybės dydžio nustatymui, bet negali būti pagrindas keisti vadovo atsakomybės rūšį ir taikyti ne civilinės, o darbo teisės materialinės atsakomybės normas.

4. Darbo teisės materialinės atsakomybės normų ir teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad darbo sutartis nėra ta sutartis, kuri riboja juridinio asmens vadovo civilinę atsakomybę pagal CK 2.87 str. 7 d.

5. Tarp juridinio asmens ir valdymo organų bei jų narių susiklosto sutartiniai pavidimo teisiniai santykiai.

6. Nors LAT daugumoje bylų valdymo organų ir jų narių atsakomybei prieš juridinį asmenį taiko deliktinę atsakomybę, o teisės doktrinoje yra tam pritariančių, tačiau tyrimas parodė, kad ši juridinio asmens valdymo organų ir jų narių atsakomybė turėtų būti kvalifikuojama kaip sutartinė.

Ši išvada taip pat patvirtina pirmąją darbo hipotezę.

7. Norint pritaikyti juridinio asmens valdymo organams ir jų nariams civilinę atsakomybę, reikia nustatyti ne tik visas šios atsakomybės sąlygas, bet valdymo organų ir jų narių sprendimus reikia įvertinti ir pagal sprendimo versle taisyklę.

8. Sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį, teismų praktikoje nėra vienodos nuomonės dėl juridinio asmens kaltės dėl to:

8.1. ar kaltė turi būti vertinama tik remiantis objektyvia ar ir subjektyvia kaltės samprata, ir

8.2. ar juridinio asmens valdymo organams ir jų nariams turi būti taikomi vidutiniai *bonus pater familias* ar aukštesni standartai.

Autorius priėjo prie išvados, jog juridinio asmens valdymo organų ir jų narių kaltė turėtų būti nustatinėjama remiantis objektyvia kaltės samprata ir taikant vidutinius *bonus pater familias* standartus.

9. Juridinio asmens valdymo organų ir jų narių civilinė atsakomybė prieš trečiuosius asmenis yra deliktinė, tačiau Lietuvoje ji galima tik esant visoms deliktinės atsakomybės sąlygoms ir papildomai esant šių aplinkybių visumai: (i) juridinis asmuo pats negali atlyginti nuostolių trečiajam asmeniui (yra nemokus), (ii) juridinio asmens valdymo organų ir jo narių veiksmai, kuriais jis pažeidė trečiųjų asmenų teises, turi būti pripažinti nusikalstamais teismo nuosprendžiu ar kitu adekvačiu sprendimu (pvz. baudžiamuoju įsakymu), (iii) turi būti konstatuota, kad tie veiksmai privedė juridinį asmenį prie nemokumo.

Juridinio asmens valdymo organų ar jo narių atsakomybė prieš trečiuosius asmenis kiltų ir juridinio asmens valdymo organams ar jų nariams laiku nesikreipus į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, nes nuo šio momento valdymo organui atsiranda pareiga atsižvelgti į kreditorių interesus.

Ši išvada iš dalies patvirtina antrąją darbo hipotezę, nes trečiajam asmeniui siekiant prisiteisti žalos atlyginimą iš juridinio asmens valdymo organų ir jų narių be deliktinės atsakomybės sąlygų (jei atsakomybė kyla ne dėl to, jog buvo nesikreipta dėl bankroto bylos iškėlimo) dar reikės įrodyti, jog egzistuoja ir šioje išvadoje nurodytų trijų aplinkybių visumą.

10. Juridinio asmens kolegialaus valdymo organų ir jų narių solidari civilinė atsakomybė galima tiek prieš juridinį asmenį, tiek prieš trečiuosius asmenis. Keliant klausimą dėl juridinio asmens valdymo organų atsakomybės prieš trečiuosius asmenis ir reikalaujant solidarios valdymo organų narių atsakomybės, reikėtų įrodyti konkrečių valdymo organų narių veiksmų bendrumą.

Ši išvada patvirtina trečiąją darbo hipotezę.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

1. Siūlytina Lietuvoje ABĮ įtvirtinti šešėlinio juridinio asmens vadovo institutą bei nustatyti galimybę šešėliniam vadovui pritaikyti juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas.

2. Būtina pašalinti ABĮ 37 str. 4 d. įtvirtintą nuostatą, kurioje nurodyta, jog su juridinio asmens vadovu gali būti sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis ir ABĮ įtvirtinti teisės normą, konkrečiai nurodančią, kad juridinio asmens vadovui už jo neteisėtus veiksmus yra taikoma civilinė atsakomybė, nes dabar galiojančios teisės normos sukuria tiek teisės mokslininkams teorinių, tiek teismams praktinių problemų atibojant juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę nuo darbo teisės materialinės atsakomybės.

3. Siūlytina suvienodinti Lietuvos teismų praktiką sprendžiant juridinio asmens valdymo organų kaltės klausimą ir nustatyti, jog juridinio asmens valdymo organų kaltė nagrinėjant juridinio asmens valdymo organų atsakomybę prieš juridinį asmenį nustatoma remiantis tik objektyvia kaltės samprata, nes pagal dabar susiklosčiusią nevienodą teismų praktiką (kai vienais atvejais taikoma kartu objektyvi ir subjektyvi kaltės samprata, o kitais – tik objektyvi) galimi atvejai, kai vienas juridinio asmens valdymo organo narys už tuos pačius veiksmus bus pripažintas kaltu, o kitas ne.

4. Įstatymų leidėjui siūlytina įstatymiškai įtvirtinti papildomas trečiųjų asmenų garantijas atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką – puikus pvz., yra *wrongful trading* taisyklė, užtikrinanti papildomą savanoriškųjų kreditorių teisių apsaugą.

5. Tiek įstatymų leidėjui, tiek teismų praktikai būtina imtis priemonių, jog nuo juridinio asmens valdymo organų veiksmų būtų apsaugotos nesavanoriškųjų kreditorių teisės. Teismai turėtų lanksčiau aiškinti teisės normas ir atsižvelgti į nukentėjusiojo interesus. Todėl būtina įtvirtinti kreditoriui, kuriam žala kyla iš delikto, galimybę reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš juridinio asmens valdymo organo ne tik esant visoms 2006 metų bylose nustatytoms sąlygoms (žr. 9 išvadą) bet ir tais atvejais, kai juridinio asmens valdymo organo veiksmai nenulėmė juridinio asmens nemokumo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos ir Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr.55-1046.
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998 Nr.36-961.
5. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.
6. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5574.
7. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75.
8. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
9. Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13(1), 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo priedu įstatymas.
10. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891.
11. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856.
12. Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 57-2296.
13. Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 13-328.
14. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward // COM (2003) 284.

Specialioji literatūra:

Moksliniai straipsniai bei publikacijos:

15. Bagdanskis T. Darbdaviui atstovaujančios asmens materialinės atsakomybės problemos // Jurisprudencija, 2004, t. 56 (48).
16. Kiršienė J, Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, 2004, t. 55 (47).
17. Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.

18. Ribstein L. E. The structure of the fiduciary relationship. University of Illinois, College of Law. Illinois law and economic working papers series working paper No. LE03-003; January, 2003. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=397641
19. Selelionytė-Drukteinienė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // Justitia, 2008, Nr. 1 (67).
20. Ščukas L. Valdybos nario statusas ir atsakomybė // Juristas, 2005, Nr. 1.
21. Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organo pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, 2008, Nr. 8(110).
22. Tikniūtė A. Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos // Jurisprudencija, 2008, Nr. 2(104).

Disertacijos, monografijos, vadovėliai:

23. Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998.
24. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
25. Branson M.D., Pinto A.R. Understanding corporate law. Second edition – LexisNexis, 2004.
26. Cirtautienė S. Šiuolaikinė neturtinės žalos atlyginimo kaip civilinių teisių gynimo būdo koncepcija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius, 2007.
27. Edwards Vanessa. Europos Sąjungos bendrovių teisė – Vilnius: Eugrimas, 2002.
28. Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007.
29. Hopt, Klaus J., ‘Directors’ Duties to Shareholders, Employees, and Other Creditors: A View from the Continent’ in Ewan McKendrick (ed.), Commercial Aspects of Trust and Fiduciary Obligations. Oxford: Oxford University Press, 1992.
30. Keay A. Director’s duties to creditors: Contractarian concerns relating efficiency and over – Protection of creditors // modern law review, 2003, Nr. 669.
31. Kraakman R., Davies P., Hansmann H. ir kt. The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach – Oxford: Oxford University Press, 2004.
32. Loos A., Migueal de Avillez Pereira, Berglof P., Bonde S. ir kt. Director’s liability: a worldwide review – Netherlands: Kluwer Law International and International Bar Association, 2006.

33. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai – Vilnius: Justitia, 1995.
34. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: asmenys. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002.
35. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.
36. Nekrošius I., Bužinskas G., Čiočys P. A. Darbo teisė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
37. Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2.

Kita literatūra:

38. Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas.
http://www.baltic.omxnordicexchange.com/files/baltic/Bendroviu_valdymo_kodeksas.pdf
39. Insolvency act 1986 (c.45).
<http://www.statutelaw.gov.uk/legResults.aspx?LegType=All+Primary&PageNumber=35&NavFrom=2&activeTextDocId=2519933>
40. Višinskis V., Driukas A., Ruškytė R. ir kt. Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė: taikomasis mokslinis tyrimo darbas: Vilnius, 2007.
<http://www.ukmin.lt/lt/svv/doc/Nemokumo%20studija.doc>

Teismų praktika:

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-03-14 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-314/2001
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-10-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-760/2001
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-11-28 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1203/2001
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-06-19 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-880/2002
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-12-18 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1590/2002
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-01-22 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2003
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-09-17 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-823/2003
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-03-15 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2004
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-03-17 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-213/2004
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-10-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2004
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-02-07 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2005
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-04-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2005

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-11-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2005
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-05-25 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-06-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-06-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-388/2006
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-11-28 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-07-27 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2007
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-09-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-332/2007
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2007
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-19 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-422/2007
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-11-26 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-12-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-554/2007
64. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007-12-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-579/2007
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-02-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2008
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-03-26 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-59/2008
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-09-29 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2008
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-10-22 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-509/2008

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: juridinio asmens valdymo organas, juridinio asmens valdymo organo atsakomybė, civilinė atsakomybė, materialinė atsakomybė, sutartinė atsakomybė, deliktinė atsakomybė.

Šiame magistro darbe analizuojama juridinio asmens valdymo organų civilinės atsakomybės problematika. Pirmojoje darbo dalyje yra nagrinėjama juridinio asmens valdymo organo samprata, bei pateikiama nuomonė, kuriems subjektams gali būti taikomos juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos. Kitame darbo skyriuje nagrinėjamas juridinio asmens valdymo organo dualistinis teisinis statusas. Toliau analizuojamos teisės normos, reglamentuojančios juridinio asmens valdymo organo atsakomybę, ko pasekoje išaiškėja, kad tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje kyla nemažai problemų nustatant, materialinės ar civilinės atsakomybės normos turėtų būti taikomos juridinio asmens valdymo organo atsakomybei. Darbe taip pat aptariama kokia civilinė atsakomybė – sutartinė ar deliktinė – turėtų būti taikoma juridinio asmens valdymo organo atsakomybei prieš juridinę asmenį, o taip pat nagrinėjami tokios atsakomybės ypatumai. Paskutiniame magistro darbo skyriuje atskleidžiama juridinio asmens valdymo organų civilinės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis problematika. Šis valdymo organo atsakomybės aspektas Lietuvoje tik pradeda plėtotis. Galiausiai yra pateikiamos išvados bei pasiūlymai.

Civil liability of legal person's management body and its members

SUMMARY

Keywords: *legal person's management body, liability of legal person's management body, civil liability, material liability, contractual liability, tortious liability.*

This legal study scrutinizes problems related with civil liability of legal person's management body. Concept of legal person's management body is analysed in the first part of this work and according to this author distinguishes subjects for whom legal norms, regulating legal person's management body civil liability could be applied. Other chapter of this study is set for the analyses of dualistic legal status of management body. Furthermore legal norms of management body's liability are approached and this reveals the fact that there are lots of problems either for legal theory and for court practice in distinguishing civil and material liability of legal person's management body. Thereinafter possibility for legal person to apply contractual or tortious liability against management body is discussed. Last chapter of this study reveals problematical aspects of legal person's management body civil liability against third parties. This side of management body's liability only starts its development in Lithuania. Finally conclusions and suggestions are presented.